

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav románských studií

Španělština

Zuzana Formanová

PRONIKÁNÍ NEINDOEVROPSKÝCH LEXIKÁLNÍCH JEDNOTEK DO ŠPANĚLŠTINY

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Bohumil Zavadil, CSc

Diplomová práce

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Zuzana Formanová

Zuzana Formanová

Praha, duben 2007

Děkuji Prof. PhDr. Bohumilu Zavadilovi, CSc za laskavé a cenné připomínky, trpělivost, podporu a vedení mé diplomové práce. Dále děkuji Mgr. Kateřině García za pomoc při zpracování výpůjček z hebrejštiny jakož i dalším nejmenovaným za pomoc a podporu.

Obsah:

Úvod.....	4
1. Způsoby obohacování slovní zásoby.....	8
1.1. Obohacování slovní zásoby.....	8
1.2. Přejímání slov z cizích jazyků.....	9
2. Historické okolnosti umožňující vstup neindoevropských lexikálních jednotek do španělštiny.....	12
2.1. Jazyky indoevropské a neindoevropské.....	12
2.1.1. Neindoevropské jazyky.....	13
2.1.1.1. Iberština.....	13
2.1.1.2. Baskičtina.....	13
2.1.1.3. Tartéština.....	13
2.1.1.4. Féničtina.....	14
2.1.1.5. Hebrejština.....	14
2.1.1.6. Arabština.....	14
2.1.1.7. Indiánské jazyky.....	16
2.1.1.8. Jiné neindoevropské jazyky.....	21
2.1.2. Indoevropské jazyky.....	21
2.2. Formování slovní zásoby španělštiny od nejstarší doby do současnosti.....	21
2.2.1. Období předrománských jazyků.....	22
2.2.2. Latina v hispánském období.....	23
2.2.3. Vizigótské období.....	23
2.2.4. Mozarabská fáze iberorománštiny.....	24
2.2.5. Hlavní vlivy na formování španělštiny v období 11. – 13. st. n. l.....	25
2.2.6. Španělština v období 14. a 15. století.....	25
2.2.7. Vliv indiánských a afrických jazyků.....	26
2.2.8. Rozvoj španělské slovní zásoby v období Zlatého věku.....	26
2.2.9. Vliv cizích jazyků na moderní španělštinu.....	26
3. Vliv indiánských substrátů a arabského adstrátu na fonetiku a gramatiku španělštiny.....	28
3.1. Indiánské substrátové jazyky.....	28
3.1.1. Mexická španělština.....	29
3.1.1.1. Vliv substrátu na gramatiku mexické španělštiny.....	31
3.1.1.2. Vliv substrátu na fonetiku mexické španělštiny.....	32
3.2. Fonetická adaptace arabismů do románštiny a kastilštiny.....	34
3.2.1. Změny hlásek při přechodu do románštiny.....	34
3.2.1.1. Samohlásky.....	34
3.2.1.2. Souhlásky.....	35
3.2.2. Vliv arabštiny na gramatiku.....	36
3.3. Judeoespaňol.....	37
4. Rozbor přejatých slov.....	38
4.1. Roztřídění přejatých slov.....	38
4.1.1. Přejatá slova podle původu a míry vlivu.....	38
4.1.2. Přejatá slova podle oblasti užití – sémantická distribuce.....	39

4.1.3. Funkční distribuce.....	42
4.2. Analýza jazykového materiálu.....	43
4.2.1. Arabština.....	44
4.2.2. Indiánské jazyky.....	59
4.2.2.1. Antilské jazyky.....	59
4.2.2.1.1. Arawak.....	59
4.2.2.1.2. Taíno.....	61
4.2.2.1.3. Karibština a kumanagotská karibština.....	67
4.2.2.2. Nahuatl.....	69
4.2.2.3. Mayština.....	75
4.2.2.4. Kečuánština.....	76
4.2.2.5. Aymarština.....	86
4.2.2.6. Čibča.....	87
4.2.2.7. Araukánština či mapuche.....	87
4.2.2.8. Tupí-guaraníjština.....	91
4.2.3. Předrománské jazyky.....	95
4.2.4. Baskičtina.....	97
4.2.5. Hebrejština.....	99
4.2.6. Africké jazyky.....	100
5. Slova přejatá prostřednictvím jiných jazyků a slova se spornou etymologií.....	102
5.1. Nepřímé výpůjčky.....	102
5.1.1. Románské jazyky – portugalština, francouzština, italština.....	102
5.1.2. Angličtina.....	104
5.1.3. Arabština.....	104
5.2. Slova s diskutovanou etymologií.....	107
6. Závěry a statistiky.....	111
6.1. Statistika slovnědruhová.....	111
6.2. Statistika podle sémantického dělení.....	111
6.3. Statistika chronologická.....	111
6.4. Statistika kvantitativní.....	113
7. Resumé.....	114
Příloha 1: Sémantická distribuce arabismů.....	Umístěna na CD
Příloha 2: Statistiky.....	Umístěna na CD
Příloha 3: Slovníky.....	Umístěna na CD
Arabština	
Indiánské jazyky	
Předrománské jazyky	
Baskičtina	
Hebrejština	
Africké jazyky	
Asijské jazyky	
Bibliografie.....	118

Seznam použitých zkratk:

aim. - aymarština	Kol. - Kolumbie
amer. - americký	kuman. - kumanagotská karibština
angl. - angličtina, anglický	lat. - latina
ant. - antilský	mal. - malajština
ar. - arabština	may. - mayština
arauk. - araukánština	Mex. - Mexiko
araw. - arawačtina	nah. - nahuatl
Arg. - Argentina	Nik. - Nikaragua
Bol. - Bolívie	Pan. - Panama
čín. - čínština	Par. - Paraguay
dial. - dialektální	per. - perština
Ek. - Ekvádor	pl. - plurál
Filip. - Filipíny	port. - portugálština
fr. - francouzština, francouzský	řeč. - řečtina
guar.- guaraníjština	sans. - sanskrt
Guat. - Guatemala	sing. - singulár
hebr. - hebrejština	souč. - současnost
hisp. - hispánský	St. Am. - Střední Amerika
Hond. - Honduras	St. Dom. - Santo Domingo
ind. - indiánský	šp. - španělština
it. - italština	taín. - taínština
JA – Jižní Amerika	tur. - turecký
jap. - japonština	Ur. - Uruguay
jaz. - jazyk	V. Ant. - Velké Antily
kar. - karibština, karibský	Ven. - Venezuela
keč. - kečuánština	

Úvod:

Jako každý jazyk i španělština se v průběhu staletí svého formování nevyvíjela izolovaně, ale dostala se do kontaktu s jinými jazyky. Přírozeným jevem takového kontaktu je vzájemný vliv mezi jazyky a obohacování slovní zásoby. Ani španělština se neubráníla těmto vlivům, které se promítly jak do slovní zásoby, v níž se bezpochyby projeví nejvíce, tak do fonetiky či morfologie. Španělština se dostala do kontaktu s jinými jazyky již od samého počátku svého vývoje, kdy na vznikající románštinu působil vliv předrománských autochtonních jazyků Pyrenejského poloostrova.

Hlavním důvodem toho, že se španělština otevřela těmto vlivům, byla nutnost nových pojmenování. Nejednou se stávalo, že se španělský jazyk setkal s kulturou velmi odlišnou od hispánského světa a byl tak nucen přijmout nová slova označující skutečnosti, pro něž sám postrádal pojmenování. Někdy, jako je tomu v případě prvních kontaktů s indiánskými kulturami v Latinské Americe, se stávalo, že pro neznámé skutečnosti se nejprve používala evropská terminologie a nová skutečnost byla přirovnávána k něčemu známému z Evropy. Tento způsob se však jevil jako obtížný a nedostačující a proto později španělští dobyvatelé přistoupili k přejímání slov z indiánských jazyků.

Ať už španělština přejímala slova z indiánských či jiných jazyků, vždy se jednalo především o slova vyjadřující osobitost těchto jazyků. V případě indiánských jazyků španělština z pozice nadřazeného jazyka přejímala pouze slova týkající se takových skutečností a novinek, jež byly těžko nahraditelné hispánským výrazem. Z tohoto důvodu mají také mezi výpůjčkami dominantní pozici substantiva jako hlavní nositelé významu a jako slova označující nezávislé entity (živé organismy, předměty).

Mnohá z přejatých slov pronikla do obecné španělské slovní zásoby a pevně se v ní zakotvila. Většina výpůjček, zvláště indianismů a hebraismů, se však používá pouze v regionálních variantách španělštiny, kde dochází nebo docházelo ke stálému těsnému kontaktu mezi jazyky. Jedním z důvodů proč se například indiánské názvy rostlin udržují jak v obecné španělštině tak v jejích regionálních variantách v Latinské Americe je brzké navázání obchodu s rostlinami a kořením mezi Evropou a Amerikou v 17. století a hodnota, kterou exotická flora a fauna měla pro Španěly v době kolonizace. Na trh byly tyto rostliny dodávány pod původním jménem. Až do současnosti se udržely i proto, že tvoří důležitou součást každodenního života nejen samotných Indiánů, ale i ostatních obyvatel, mesticů, kteří je také využívají a kupují na trhu. Všechny tyto důvody přispívají k vitalitě nativního slova, které někdy přetrvává společně s

hispánským výrazem.

Většina přejatých slov se také zařadila do gramatického systému španělštiny, přizpůsobila se jeho fonetice a morfologii (např. slova se přizpůsobují španělské pluralizaci).

Slovní zásoba jazyka

V této práci se budeme zabývat právě vstupem cizích lexikálních jednotek do španělštiny. Jedná se o pohled diachronní, tedy o historické zmapování a chronologii vstupu jednotlivých přejímek. Každý jazyk má svoji slovní zásobu, jakési základní stavivo, které pak spojuje do vět pomocí gramatiky. Existující slovní zásobu může dále rozvíjet a obohacovat. Přejímání slov představuje jeden ze způsobů tohoto obohacování.

Slovní zásobou jazyka se rozumí souhrn všech slov, která se v něm vyskytují. Obsáhlost slovní zásoby svědčí o bohatosti jazyka. Slovní zásobou se zabývá nauka o slovní zásobě neboli lexikologie. „Předmětem jejího zkoumání je obsah, forma a funkce pojmenovávacích jednotek a jejich vzájemné vztahy“ (Hauser, 1986, s. 7). Nauka o slovní zásobě spisovného jazyka se zabývá slovní zásobou současnou. Můžeme však zkoumat i slovní zásobu určitého historického období nebo se soustředit na historický pohled, který slouží k odhalování vývoje slovní zásoby.

Podle vnitřního uspořádání slovní zásoby v ní rozlišujeme její stabilní část a proměnlivou slovní zásobu. Stabilní část slovní zásoby nazýváme **jádro** nebo také **základní slovní fond**. Slova jádra slovní zásoby jsou jejím historickým základem. „Tvoří je slova stará zůstávající v jazyce po dlouhá časová období, mnohdy po několik staletí. Setrvalostí těchto slov se udržuje kontinuita jazykového dorozumívání mezi generacemi i mezi epochami“ (Hauser, 1986, s. 14). Jádrová slova sice netvoří početně příliš velkou skupinu, zato však jejich frekvence v jazykových projevech je velmi vysoká.

Členění práce

Práce je rozdělena do sedmi kapitol, na něž následují přílohy umístěné na příloženém CD. První tři kapitoly se zabývají teoretickým výkladem daného tématu, čtvrtá a pátá mají praktický charakter a jsou zaměřeny na výzkum a popis jednotlivých slov. První kapitola blíže pojednává o obohacování slovní zásoby a o přejímání slov z cizích jazyků jako jednom ze způsobů tohoto obohacování. Kapitola druhá podává teoretický základ pro následný výzkum. Nabízí rozdělení jazyků na indoevropské a neindoevropské s důrazem na druhou jmenovanou skupinu a také

základní orientaci v periodizaci vývoje španělského jazyka, přičemž se snaží poskytnou především informace o tom, které jazyky měli největší vliv v jednotlivých obdobích. Třetí kapitola pojednává o vybraných geografických variantách španělštiny a zabývá se také úvahou nad fonetickou stránkou určitých přejímek.

V souvislosti s těmito dvěma kapitolami je třeba vysvětlit si několik termínů používaných pro popis role, kterou jednotlivé jazyky měli během svého vzájemného kontaktu. Při kontaktu dvou jazyků zákonitě dochází k období bilingvismu, kdy se oba jazyky používají současně. Po určité době však vždy jeden jazyk vyjde z této situace jako poražený, mnohdy i zanikne, avšak zanechá stopy v jazyce vítězném. „Podle povahy tohoto vlivu a podle konečného řešení bilingvismu se v historické jazykovědě rozlišují tzv. **stráty** (vrstvy) jako **substrát**, **superstrát** nebo **adstrát**“ (Zavadil, 1998, s. 21).

Substrátem rozumíme „jazyk původního obyvatelstva určitého území, který zanikl, ale zanechal stopy v jazyce vneseném“ (Ibid., s. 21). V Latinské Americe tak můžeme mluvit např. o substrátu karibském.

Termínem **superstrát** se označuje „jazyk vnesený na určité území, který po svém zániku zanechal stopy v pokračujícím jazyce původního obyvatelstva“ (Ibid., s. 22).

Adstrát „je název pro jazyk, který po určitou dobu ve vzájemném soužití ovlivňoval jazyk jiný, avšak nezanikl, nýbrž pokračoval dál a dochoval se až do dneška“ (Ibid., s. 22). V Hispánii je to např. adstrát arabský, v Latinské Americe mluvíme o adstrátu kečuánském, aztéckém nebo guaraníjském.

Čtvrtá kapitola je rozdělena do dvou základních částí. V první části jsme provedli roztřídění jazyků podle míry vlivu a poté sémantickou a funkční distribuci jednotlivých výpůjček. V druhé části se věnujeme vlastnímu zkoumání slov. K tomu nám posloužily především etymologické a výkladové slovníky španělského jazyka (Corominas; CLAVE, který u některých slov uvádí i jejich původ), korpusy (diachronický korpus a korpus současné španělštiny) Španělské královské akademie dostupné na jejích internetových stránkách: Corpus Diacrónico del Español (CORDE) a Corpus de Referencia del Español Actual (CREA).

U některých slov nebylo možné zjistit přesnou etymologii, protože ani sami lingvisté nejsou schopni určit přesný původ slova. V jiných případech se údaje uvedené v různých pramenech rozcházejí. Těmito slovy se zabývá kapitola pátá, do které jsme zahrnuli i výpůjčky zprostředkované jiným jazykem. Rozhodli jsme se pojednat o těchto slovech samostatně právě proto, že se nejedná o přímé výpůjčky.

Za touto částí následuje kapitola šestá věnovaná závěrům a statistickému zhodnocení

výsledků dosažených v předchozích dvou kapitolách. Poslední kapitola obsahuje resumé ve španělském jazyce. Na závěr jsme zařadili CD s přílohami, jež jsou především věnovány slovníkům jazyků, o kterých pojednáváme v této práci. Dále je zde zařazena příloha věnovaná podrobné sémantické distribuci arabismů, již jsme pro její značnou obsáhlost nezařadili do čtvrté kapitoly, jako je tomu u ostatních výpůjček. Nakonec zde najdeme i tabulky se statistikami sloužící jako podklad k závěrům v šesté kapitole.

Jako zdroj zkoumaných slov a slov zahrnutých v závěrečných slovnících nám posloužily překladové a výkladové slovníky španělského jazyka, dále slovníky indoamerikanismů a seznamy slov uvedených na konci některých studií použitých pro teoretickou část této práce. Mezi nejdůležitějšími z těchto děl je třeba uvést: Malaret, A. *Diccionario de americanismos*. Buenos Aires 1946; Morínigo, M. A. *Diccionario del español de América*. Madrid 1993; Santamaría, F. J. *Diccionario general de americanismos*. México 1942-43; Aramburu, J. *Voces de supervivencia indígena*, Buenos Aires: Emecé editores, S.A., 1944.

1. Kapitola první:

Způsoby obohacování slovní zásoby

1.1. Obohacování slovní zásoby

„V souvislosti s rozvojem lidského poznání, jež v sobě zahrnuje stále širší oblasti skutečnosti, je jazyk postaven před nezbytnost zajistit pro tento rozvoj adekvátní výrazové prostředky, jež by postihly nejen naše poznání skutečnosti, ale i její změny, vznik nových jevů v přírodě i společnosti, nové poznatky vědy a techniky a v neposlední řadě též potřebu nových neopotřebovaných výrazů v citovém životě člověka“ (Síkrová, Praha 1966 – 1967, s. 3).

S touto potřebou nových pojmenování se jazyk vyrovnává různými způsoby. Společné pro tyto způsoby je, že navazují vždy na to, co již v jazyce existuje – na stávající slovní zásobu daného jazyka a zvláště na základní slovní fond zahrnující taková slova, jež značí základní a životně důležité pojmy, a je užíván celou společností. Spolu s gramatickou strukturou se mění jen velmi pomalu, neboť proces jeho vývoje probíhal velmi dlouho. Základní slovní fond přetrvává i různé změny společensko-politického charakteru (Cf. Ibid., s. 3). Přesto tato část slovní zásoby není strnulá. „Výrazové jednotky neodpovídající potřebám komunikace zastarávají a mizí z užívání a v lexiku se uchovávají jako archaismy“ (Dubský, 1989, s. 7). Naproti tomu vznikají nová pojmenování odpovídající novým skutečnostem, neologismy, která teprve časem zobecní v užívání a stanou se součástí základního slovního fondu. Oproti této neměnné části stojí slovní zásoba, která se neustále vyvíjí, obohacuje a doplňuje v souladu se změnami v životě společnosti a s celkovým rozvojem. Ta je základem nových pojmenování.

Nejdůležitější cestou vzniku nových pojmenování je tvoření slov. Další způsob představuje konverze, neboli přechod pojmenování jednoho slovního druhu do jiné slovnědruhové kategorie, či přejímání již hotových pojmenování z cizích jazyků.

Zvláštním způsobem obohacování slovní zásoby je změna významu slova, jeho rozšíření či zúžení. Nevzniká při něm nové pojmenování, které by dříve v jazyce neexistovalo, ale pouze se zvětšuje či zmenšuje počet významů slova již existujícího. U rozšíření významu slova jde o jeho užití v nových souvislostech jak kontextových, tak situačních. K tomuto jevu běžně dochází i při přejímání slov z cizích jazyků, kdy určitý termín měl většinou velmi specifický význam a označoval jednu konkrétní skutečnost, avšak postupem času mu jazyk přisoudil další významy, např:

Panamá – střeadoamerická země

panamá – druh slaměného klobouku

bavlněná látka vhodná k vyšívání

Španělština v průběhu let obohacovala svou slovní zásobu přejímáním slov z mnoha jazyků různého původu. V této práci si budeme všimnout jazykových výpůjček z neindoevropských jazyků.

1.2. Přejímání slov z cizích jazyků

Největší část slovní zásoby samozřejmě tvoří slova domácího původu. Kromě nich jsou v ní však zastoupena i slova původu cizího. Téměř v každém jazyce existuje celá řada slov, jež mají mezinárodní charakter, vyskytují se ve všech kulturních jazycích. Nazýváme je tzv. **slova mezinárodní**. Bývají to slova řeckého nebo latinského původu a v různých jazycích se vyskytují obvykle s určitými úpravami danými jejich přizpůsobením ke struktuře domácích slov.

Z cizích jazyků se přejímají hlavně výrazy typické pro určitý jazyk nebo prostředí, jež by bylo nesnadné přeložit anebo jež by překladem ztratily na své specifičnosti.

„Cizí slova se adaptují určitým způsobem a velmi záleží na podobě slova v původním jazyce. Někdy dochází pouze k určité formální změně (snaze přizpůsobit cizí slovo zvukové nebo grafické normě španělštiny), ale někdy dojde i k významovému posunu“ (Nacherová, 1991, s. 70).

Během procesu přejímání nových pojmenování se jazyk nechová pasivně. Přejaté slovo je v jazyce zařazeno do slovních druhů, foneticky a morfologicky zformováno. Na základě těchto kritérií je možno rozčlenit přejatá slova do několika kategorií, od slov, která si zachovávají svůj původní tvar, pravopis i výslovnost, po slova naprosto začleněná do jazykového systému a přizpůsobená jeho fonetice a morfologii. Podle stupně přizpůsobení lze tedy rozlišit následující stupně:

- 1) Cizí slova, která jazyk ještě nepřijal, nejsou tudíž adaptována ani přízvukově ani foneticky či morfologicky. Nazývají se slova **nepřizpůsobená** a jazyk je pocit'uje jako cizí. Tvoří je hlavně pojmenování cizích reálií a slova citátová. Nejčastěji se píš'í kurzívou nebo se dávají do uvozovek (*Garcon, boom, forfait*).
- 2) Některá slova, jež jsou ve španělštině známá a častěji se používají, se píš'í normálně, ačkoli též nejsou ještě nijak přizpůsobená (*sake* – z jap. *saké* „saké“; *speech* – „řeč,

projev“).

- 3) Dalším stupněm přizpůsobení je případ, kdy se plně zachovává cizí pravopis, ale výslovnost je španělská. Např. *Smoking* se vyslovuje [esmokín], *México* se vyslovuje [méchiko].

Do této skupiny můžeme zařadit i slova, jež jsou sice adaptována, svou cizost však prozrazují formální stránkou, např. v hláskové stavbě (*jabalí, baladí*).

- 4) Velké množství cizích slov se však částečně nebo úplně přizpůsobuje španělské gramatice a výslovnosti:

quimono – z jap. *kimono* „kimono“ (japonský tradiční oděv)

harén – z arab. *harim* „harém“

chicle – z nah. *šiktli* „žvýkačka“

tomate – z nah. *tomatl* „rajské jablko“

alambique – z řec. *ámbix* „destilační přístroj; chemická baňka“

alquimia – z řec. *chymeia* „alchymie“

Stupeň přizpůsobenosti může někdy také u slova kolísat jako je tomu např. u slova *samurái* (z jap. *samuray*). Zatímco v jednotném čísle užívání kolísá mezi formou přizpůsobenou (*samurái*) a nepřizpůsobenou (*samuray*), v množném čísle se slovo chová podle pravidel španělské gramatiky (*samuráis*).

Pokud jde o významovou adaptaci cizích slov do domácí slovní zásoby, můžeme rozlišit tři vrstvy slov podle toho, v jakém rozsahu byla přejata sémantika přejatého slova. Při významové adaptaci cizího slova se objevuje obecný trend, že slovo se přejímá v určitém specializovaném významu, přestože v původním jazyce okruh jeho významového použití může být širší (Cf. Nacherová, 1991, s. 71).

- 1) Teoreticky se nová pojmenování mohou dostat do domácí slovní zásoby se všemi významy
- 2) Nová pojmenování obsahují jeden nebo dva specializované významy, ale při přejmutí slova dojde k zúžení významu, např:

fr. <i>cabriolet</i> – dvoukolová bryčka	šp. <i>cabriolé</i> – dvoukolová bryčka
druh karosérie	druh karosérie
pouta na rukou	

- 3) Nové pojmenování se přejme v určitém významu, případně nabude význam nový, např:

kimono (quimono) – pův. tradiční japonský šat s dlouhými a širokými rukávy

nový význam: volný střih oděvu na tento způsob; sportovní oblečení
pro trénink bojových umění

Jazyk se nemusí ovšem obohacovat pouze přejímáním hotových slov. Částečně se obohacuje i napodobováním různých přírodních zvuků. Takováto slova se nazývají **onomatopie**, neboli slova zvukomalebná. Tvoří v jazyce zvláštní skupinu. Příkladem mohou být výpůjčky z araukánštiny používané v chilské španělštině jako *rara* (druh ptáka), *concón* (noční pták), *chucaco* (sýček) nebo z guaraníštiny obvyklé v oblasti Río de la Plata: *carancho* (dravý pták), který dostal své pojmenování na základě zvuku který vydává (*cará*), obdobně název jiného dravého ptáka, *chimango*, vznikl spojením onomatopoického *chima-chima* a přípony *-ngo* (Cf. Buesa Oliver, Enguita Utrilla, 1992, s. 120).

Slova cizího původu mohou do španělštiny proniknout dvěma způsoby: “por la vista“ – tzn. čtením knih, novin a časopisů a “de oído“ – přímým poslechem. Až donedávna patřil první způsob k nejčastějším, avšak pouze pokud se jedná o přejímání z indoevropských jazyků. V současnosti s masovým rozvojem telekomunikačních prostředků, především televize, se do popředí stále více dostává i druhý způsob.

Pokud jde o jazyky neindoevropské, docházelo častěji k přejímání nových pojmenování přímým poslechem (hlavně u indiánských jazyků). Jedná se totiž o způsob, kdy se setkávají dva rozdílné jazyky jako je tomu v současnosti např. na hranicích Mexika a Spojených států nebo tam, kde žijí větší cizí národnostní skupiny mezi domácím obyvatelstvem, např. v andské oblasti Peru a Bolívie, kde žijí kečuánští Indiáni, nebo v Uruguaji a Argentině, kde žije větší množství Italů. V minulosti nalezneme příklad takového soužití i na Pyrenejském poloostrově, kde vedle sebe existovaly románština (později kastilština) a arabština, nebo v Americe, kde se v průběhu patnáctého a šestnáctého století španělština dostala do kontaktu s původními indiánskými jazyky. Nejednou pak docházelo i k tomu, že Španělé, kteří Indiánům stěží rozuměli, špatně slyšeli a indiánské slovo do španělštiny vstoupilo takto „upraveno“.

2. Kapitola druhá:

Historické okolnosti umožňující pronikání neindoevropských lexikálních jednotek do španělštiny

V této kapitole se jednak pokusíme přiblížit historický vývoj španělského jazyka za účelem osvětlit historické okolnosti, které umožnily pronikání neindoevropských lexikálních jednotek do španělštiny, jednak si roztřídíme jazyky na indoevropské a neindoevropské. Pojednáme podrobněji o jazycích neindoevropských a podáme základní informace o jejich původu, geografickém rozložení a období, kdy byly v kontaktu se španělštinou. Také se pokusíme nastínit historické a společensko-politické okolnosti umožňující vzájemné působení mezi těmito jazyky a španělštinou.

Španělština, stejně jako ostatní románské jazyky, má svůj původ v latině. Avšak v průběhu vývoje hrály důležitou roli při utváření její slovní zásoby i jiné jazyky. Latina však stále zůstává základním a nejbohatším zdrojem španělské slovní zásoby. Důležité místo ve šp. lexiku zauímají i výpůjčky z arabštiny a řečtiny. Nesmíme zapomínat ani na slova původu předrománského, germánského, indoamerického, na vliv adstrátových jazyků Pyrenejského poloostrova (např. galicijština, katalánština, baskičtina, portugalština) a na vliv ostatních evropských jazyků.

Cílem druhé části této kapitoly je podat chronologický přehled vývoje španělského lexika a vytvořit tak časový rámec, který nám umožní lépe zařadit a pochopit vstup jednotlivých výpůjček do španělštiny. Není tedy důležité podat podrobný celkový přehled vývoje španělského jazyka a proto jsme se omezili pouze na vypracování periodizace jednotlivých období s poukazem na jazyky, které byly pro dané období rozhodující, se zvláštním přihlédnutím k jazykům neindoevropským.

Materiál pro tuto kapitolu čerpám především z příruček o vývoji španělského jazyka (Lapesa 1988; Ostrá 1967; Zavadil 1998) a z diplomové práce Soni Nacherové (*Charakteristika slovní zásoby současné španělštiny s důrazem na postavení cizích slov*, Praha 1991).

2.1. Jazyky indoevropské a neindoevropské

Dříve, než se pustíme do periodizace vývoje španělštiny, rozdělíme si jazyky, se kterými se španělština dostala během svého vývoje do kontaktu, na indoevropské a neindoevropské.

2.1.1. Neindoevropské jazyky

Ze skupiny neindoevropských jazyků ovlivnily španělštinu ve větší či menší míře v některém z období jejího vývoje následující jazyky, z nichž pouze první tři (iberština, baskičtina a tertésština) náleží k původním jazykům Hispánie:

2.1.1.1. Iberština

Tento jazyk byl rozšířen v oblasti jihovýchodu poloostrova, od východní Andalusie po Valencii, Katalánsko a údolí Ebra, v období mezi 7. a 3. st. před n. l. Jazykově je dnes odborníky řazena k jazykům rodiny euroafrické a považována za preberberský jazyk severní Afriky (Cf. Zavadil 1998, s. 35). Od Iberů také pochází název pro Pyrenejský poloostrov, Iberie.

2.1.1.2. Baskičtina

Současná oblast rozšíření baskičtiny je jen pozůstatkem mnohem rozsáhlejšího území. Přesto se jedná o jediný předrománský jazyk, který se udržel až dodnes. Mluví jím však jen obyvatelé malého území na španělsko-francouzských hranicích v západní oblasti Pyrenejí. Fungoval jako substrát, tzn. že měl vliv na latinu, zároveň však i jako adstrát – můžeme mluvit o bilingvistu, který se na španělském území udržel v oblasti Baskicka a Navarry až dodnes.

O původu tohoto jazyka se vedou stále diskuse. V současnosti existují dvě nejvíce zastávané teorie:

- 1) Podle této teorie je baskičtina afrického původu a patří mezi jazyky hamitské. Její zastánci opírají svá tvrzení o významné podobnosti s hamitskými jazyky v severní Africe.
- 2) Jedná se o kavkazský jazyk. Někteří filologové mají za to, že existuje společný původ pro baskičtinu a kavkazské jazyky. V tomto případě se opírají o gramatickou podobnost a shody v lexiku (Ostrá, 1967, s. 3).

Existuje i třetí teorie, která je střední cestou mezi oběma předchozími. Podle ní jde o smíšený jazyk příbuzný s jazyky kavkazskými svým původem a primární strukturou, který přijal četné prvky hamitské, převzaté z iberských jazyků, jakož i vlivy indoevropské a keltské.

2.1.1.3. Tartéština

O tartéském království toho víme jen velmi málo. Rozkládalo se v oblasti dnešní dolní Andalusie a jihu Portugalska a bylo velmi bohaté. Zmínky o tartéské civilizaci najdeme již v Bibli nebo u řeckého historika Hérodota. Stejně tak nevíme nic konkrétního ani o jazyku

obyvatel tohoto království, o jeho struktuře a charakteristice. Zprávy starověkých cestovatelů a geografů napovídají, že šlo o jazyk odlišný od jazyka Iberů, paleografové moderní doby v něm shledávají rysy euroafrické (hamitské). Z tohoto důvodu nebývá ani v příručkách o vývoji jazyka jeho vliv jako substrátu zmiňován.

2.1.1.4. Féničtina

Féničtina patří mezi semitské jazyky a jedná se o vymřelý jazyk. Féničané patřili k významným mořeplaveckým národům starověku. Snad již od 14. století př. n. l. (Ostrá, 1967, s. 3) udržovali obchodní styky s jihem Pyrenejského poloostrova a bojovali s Řeky o nadvládu nad tímto územím. Kolem roku 1100 př. n. l. založili na jihu poloostrova opevněné město Gádir (dnešní Cádiz). Kromě tohoto místního názvu najdeme ve španělštině jako pozůstatky féničtiny jen několik dalších toponym (Medinasidonia, Málaga, Adra). Také Hispania, jméno, které v jazyce Féničanů znamenalo „země králků“, je s největší pravděpodobností fénického původu (Cf. Lapesa, 1997, s. 15).

2.1.1.5. Hebrejština

Hebrejština je, stejně jako arabština, jazykem semitským. Jedná se o vymřelý jazyk oživený pouze v Izraeli, kde je oficiálním jazykem.

Ačkoli Židé obývali Pyrenejský poloostrov dlouhá staletí, nenacházíme v moderní španělštině téměř žádné stopy vlivu jejich jazyka. Do obecné španělštiny proniklo kromě několika vlastních jmen a slov úzce spjatých s židovským náboženstvím, pouze slovo *sábado*. Naproti tomu tzv. *judeoespañol* neboli židovská španělština, jazyková varianta Židů žijících ve Španělsku po celý středověk až do doby vyhnání na konci 15. století, je hebrejskými výrazy silně prodchnuta.

2.1.1.6. Arabština

Arabština patří do rodiny **afroasijských jazyků** (kterým se říká také semito-hamitské nebo hamito-semitské) a spolu s jihoarabskými a etiopskými jazyky tvoří jižní větev semitských jazyků.

Dříve byla arabština řazena jednoduše mezi jazyky hamito-semitské. Vznikl tak lehký zmatek v názvosloví, jehož pramenem je dřívější nedostatečná znalost hamitských jazyků. Ty se původně považovaly za větev stejné úrovně jako dobře prozkoumané semitské jazyky. Ukázalo se však, že vnitřní příbuznost jazyků hamitských není o nic větší než sám jejich vztah k jazykům semitským, a proto dnešní badatelé chápou řeči této oblasti jako členy afroasijské velkorodiny,

již dále dělí na pět rovnocenných hlavních větví:¹

- semitské jazyky
- berberské jazyky
- čadské jazyky
- kušitské jazyky
- jazyk starého Egypta

Podle směrů větvení rodiny semitských jazyků rozlišujeme jazyky:

- severovýchodní
- severozápadní (zahrnující starou hebrejštinu)
- jižní (významnou řečí této větve je arabština)

ARABŠTINA V ALANDALÚS

V souvislosti s pronikáním arabsky mluvícího obyvatelstva na Pyrenejský poloostrov a následným soužitím různých náboženských a jazykových skupin vznikají nové vrstvy obyvatel nazývané zvláštními termíny. Je třeba rozlišovat především mezi tzv. **mudéjar** a **mozárabe**. Termínem **mudéjar** označujeme muslimy žijící na území křesťanských království, kde si mohou ponechat svůj jazyk i náboženství. Vlivem kulturní a jazykové prestiže kastilského dialektu však dochází k jejich akulturaci a pokastilštění.

Termín **mozárabe** má více významů. Na jedné straně označuje románštinu používanou křesťany žijícími na území ovládaném Araby až do poloviny 9. st., na straně druhé označuje jazyk křesťanů, kteří odešli z Al-Andalús počínaje polovinou 9. století. Tato mozarabština si uchovává znaky vizigótské románštiny odlišné od románštiny formující se na severu poloostrova, se kterou se však dostává do kontaktu a přijímá její inovační rysy. Termínem **mozárabe** označujeme i křesťany obývající území pod arabskou nadvládou.

Dále je vhodné vysvětlit označení **morisco**, kterého se používá pro muslima obráceného na křesťanskou víru počínaje rokem 1502. Tito obyvatelé mluví španělsky, avšak pro zápis používají arabskou abecedu. Vzniká tak zvláštní druh zápisu zvaný **aljamía**².

Arabština, kterou v roce 711 přinesli islámští dobyvatelé, nebyla jednotným ani dobře vymezeným jazykem. Vedle oficiálního jazyka, teoreticky standardizovaného, ale v praxi vždy podléhajícího nějakému domácímu vlivu, se těžištěm každodenní mluvy staly dialekty.

1 (Cf. BROUSI & PAVOUSI. *Obecný úvod, dělení arabštiny*. [online]. [cit. 2007-01-22]. Dostupné z: <http://ufal.mff.cuni.cz/~smrz/www/uvod.htm>).

2 Termínem *aljamía* označujeme přepis románštiny nebo španělštiny do grafického systému semitských jazyků, tedy nejen arabštiny, ale i hebrejštiny.

Je zřejmé, že andaluský dialekt se rodí a formuje současně s hispánskou románštinou. Navzdory nepříznivé bilanci v počtu obyvatel na počátku, jasně zaujímá vedoucí postavení a vytlačuje románštinu do pozadí, ačkoli existuje bilingvismus. Andaluský dialekt je jazykem městské kultury a vysoce postavených tříd, zatímco románštinou se mluví ve venkovských oblastech, mezi chudým a nevzdělaným obyvatelstvem a v křesťanských státech na severu.

Až v době reconquisty se začal zužovat prostor, kde se užívala andaluská arabština, a to i v případech, kdy přetrvávala pod křesťanskou nadvládou u mudéjarského obyvatelstva. Arabština nakonec postupně přenechávala místo románštině a po vyhnání morisků a roztroušení těch, kteří si ještě zachovali původní andaluský dialekt, úplně zanikla (Cf. Corriente, 1992, s. 33-34).

2.1.1.7. Indiánské jazyky

Při popisu indiánských jazyků Latinské Ameriky vycházíme ze dvou příruček: *Úvod do studia nativních jazyků Iberoameriky* od Františka Vrhela a *Léxico del español de América: Su elemento patrimonial e indígena* od Tomáše Buesy Olivera a Josého Enguity Utrilly.

1) Jazyky Antilského souostroví

a) Arawacké jazyky

Arawacké jazyky jsou ze všech indiánských jazyků nejstarším zdrojem všech výpůjček. Některým jazykem z této rodiny mluvili původní obyvatelé Antilského souostroví, prvního místa, na které vstoupili španělští conquistadoři. Genealogické zařazení tohoto jazyka není jednoznačné, neboť existuje jen málo studií věnovaných nativním jazykům Iberoameriky. Pro popis arawacké rodiny jsme použili příručku Františka Vrhela, ve které shrnuje studie různých autorů. V roce 1950 se objevuje klasifikace jihoamerických jazyků od Aldena Masona. Podle ní jsou arawacké jazyky nejrozsáhlejší a nejdůležitější jazykovou rodinou Jižní Ameriky. Tato rodina se rozkládá nebo se rozkládala od Bahamských ostrovů a Kuby až po Gran Chaco a prameny Yingú a od ústí Amazonky po východní předhůří And. Postupně jsou však tyto jazyky zatlačovány jazyky karibskými, kečuánštinou a aymarštinou (Cf. Vrhel, 1976, s. 48 - 49).

Jednou z jazykových variant arawacké rodiny je i *taino*, souhrnný název pro arawacký jazyk mluvený na ostrovech Haiti, Portoriko, Kuba, Jamajka a ostatních antilských ostrovech (Cf. Buesa Oliver, Enguita Utrilla, 1992, s. 51). Původně tento termín označoval arawacký kmen, se kterým se Španělé setkali na ostrově Haiti, a později se začal používat i pro jazyk, kterým tento

kmen mluvil. Během třiceti let, kdy Španělé obývali tyto ostrovy a které předcházely dobývání pevniny, si Španělé zvykli nazývat věci, se kterými se v Americe setkali, antilskými a zvláště taínskými slovy. A protože na ostrově *Española* žila většina conquistadorů, jejich přispěním se rozšířilo po celé Americe mnoho místních indigenismů z této oblasti. Ačkoli odborníci mají za to, že taíno bylo značně homogenním jazykem s určitými dialektálními variantami, nemohlo se – podobně jako nahuatl, kečuánština nebo guaraní – stát jazykem všeobecným, protože střetnutí s evropskou civilizací a dopad první kolonizace byly tak násilné, že domorodý jazyk vymizel již v polovině šestnáctého století. Přesto zanechal španělštině svůj odkaz v podobě nesčetných slov.

b) Karibština

Karibština náleží k další z velkých jazykových rodin Jižní Ameriky jak co do počtu jazyků a dialektů, které ji tvoří, tak pro oblast rozšíření, již předčí jen jazyky arawacké a rodina tupí-guaraní. V době objevení obývali Karibané část Velkých a Malých Antil, Britský Honduras, Guatemalu, malou enklávu na Floridě, část území Kolumbie, Venezuelu, obě Guayany a Brazílii. Dnes se jejich jazykem mluví nejen na březích Karibského moře, v obou Guayanách, ale také v nížinách kolem Orinoka a Amazonky, od kolumbijského pobřeží Tichého Oceánu až k brazilskému Pará.

Co se týká výpůjček z tohoto jazyka do španělštiny, je nutné zmínit variantu pobřežní karibštiny, která je známá jako **kumanagotská karibština** (*caribe cumanagoto*) a dnes téměř vymizelá. Mnoho z kumanagotských výpůjček koluje v americké španělštině a stejně jako v případech výpůjček z jazyka taíno jsou některé známé i na Iberském poloostrově.

2) Jazyky aztécké říše (Mexiko a Střední Amerika)

a) Nahuatl

Nahuatl náleží do velké yuto-aztécké jazykové rodiny a byl hlavním jazykem aztécké říše. V době příchodu Španělů měl funkci jakéhosi všeobecného jazyka, který sloužil k šíření civilizace a rozvoji obchodu na území téměř celé aztécké říše. Španělská koloniální správa a zvláště pak misionáři se zasloužili o jeho rozšíření. V 16. století tento jazyk zabíral celou střední část země od města Mexika až po Tuxtlu (Veracruz). V některých případech nahuatl vytvořil se španělštinou žargon, jakousi “lingua franca“, která v některých oblastech sloužila jako dorozumívací prostředek mezi španělsky mluvícím a domorodým obyvatelstvem a jinde mezi jednotlivými domorodými kmeny mluvícími odlišnými jazyky. Od počátku 18. století začíná

nahuatl ustupovat španělštině. V současné době je používán v intelektuálním prostředí a mluví jím pár stovek tisíc lidí, ve většině případů bilingvních.

b) Mayština

Kromě nahuatlu existovala na území Nového Španělska řada dalších jazyků. Na rozdíl od nahuatlu však z těchto jazyků proniklo do španělštiny jen velmi malé množství slov. Jedním z těchto jazyků je mayština náležející podle některých lingvistů do stejné yuto-aztécké rodiny Severní Ameriky jako nahuatl (Cf. Buesa Oliver, Enguita Utrilla, 1992, s. 74). U Vrhela však nalezneme členění vypracované Rivetem, Strésserem a Loukotkou. Ve shodě s těmito autory lze jazyky Mexika a Střední Ameriky rozdělit do tří skupin: první obsahuje devět jazykových rodin. Jednou z nich je i rodina maya-zoke, do které náleží mayština. Druhá skupina zahrnuje jazyky vymřelé a třetí jazyky, které do Mexika a Střední Ameriky zasahují ze severu (rodina hoca a rodina yuto-aztécká) a z jihu (rodina čibča), (Cf. Vrhel, 1976, s. 61 - 62).

Z mayštiny, rozdrobené na mnoho jazykových variant, z nichž některé vymizely a jiné jsou známy jen částečně, se jako odraz důležité kultury dochovaly tři rukopisy, tzv. kodexy nazývající se podle místa uložení kodex Pařížský, Madridský a Drážďanský.

Mayštinou dosud mluví stovky tisíc obyvatel států Yucatán a Campeche, východní části států Chiapas a Tabasco, severu Guatemaly, Britského Hondurasu a části Salvadoru. Mnoho mayských slov je stále užíváno v běžné konverzaci obyvateli těchto území, ačkoli nedosahují společenské kategorie a takového geografického rozšíření jako nahuatlismy.

3) Jazyky inckého impéria (Jižní Amerika)

Incká říše byla značně jazykově rozdrobená. Ve spojitosti s lexikálními jednotkami, které se začlenily do španělského jazyka, je důležité zmínit dva jazyky: kečuánštinu a aymarštinu. Co se týče původu obou jazyků, někteří odborníci vidí jistou příbuznost se severoamerickou rodinou hokasiu. Další teorie zastávají příbuznost s mayštinou či dokonce s jazykem tupí (Cf. Buesa Oliver, Enguita Utrilla, 1992, s. 92). Mason se domnívá, že oba jazyky tvoří jeden celek a mluví o tzv. *kečumaran*, hybridním kmenu, který má označovat sice dosud nedoložený, ale vysoce pravděpodobný podkmen sestávající z kečuánštiny a aymarštiny (Cf. Vrhel, 1976, s. 47). Více o problematice vztahu obou jazyků viz. Vrhel (1976, s. 111-112).

a) Kečuánština

Kečuánština, nazývaná samotnými indiány *runa-simi* neboli „jazyk lidí“ (*lengua de los hombres*), byla jedinou indigenní modalitou Jižní Ameriky, která vykonávala v předkolumbovském období roli jazyka civilizace. Ze svého původního centra v peruánské oblasti horního toku Apurimacu a Urubamby se rozšířila po celé říši od pobřeží Tichého oceánu až k vrcholům And a od Ekvádoru až téměř do samotného středu Chile. Vytlačovala tak pomalu ostatní domorodé jazyky. V této tendenci pokračovali i španělští conquistadoři a misionáři, kteří kečuánštinu používali jako všeobecný prostředek ke komunikaci a hlásání nové víry. Této jazykové expanzi vděčíme za to, že se dnes mluví kečuánsky i v oblastech navzájem od sebe dost vzdálených, kam pravděpodobně ani nezasahovala sféra inckého vlivu, jako Santiago del Estero (Argentina), oblast horní Amazonie a jižní území Kolumbie.

Kečuánština tak dnes představuje indigenní jazyk s největším rozšířením na americkém kontinentu. Dosud jím mluví několik milionů lidí – většinou bilingvních – v Bolívii, Ekvádoru, na jihu Kolumbie, severozápadě Argentiny, v izolovaných oblastech na severu Chile a v Peru, kde byla kečuánština v období mezi lety 1975 a 1979 prohlášena oficiálním jazykem.

b) Aymarština

Dalším z důležitých jazyků Jižní Ameriky je jazyk aymara. Španělský misionář José de Acosta (Cf. Buesa Oliver, Enguita Utrilla, 1992, s. 89) ho lokalizuje do oblasti andského altiplana, konkrétně do Potosí, což dnes odpovídá území Bolívie. Některé fonetické rysy a morfologické struktury jazyka aymara vykazují úzkou blízkost s kečuánštinou a existuje velký počet slov společný oběma jazykům, neboť dlouhou dobu byly v těsném kontaktu. Jazyková příbuznost mezi nimi však zatím nebyla prokázána. V současné době aymarština přetrvává v andské oblasti Bolívie a Peru a dokonce na chilském altiplanu na severu země a mluví jím více než milion obyvatel.

4) Další indoamerické jazyky

a) Čibča (severozápadní oblast Jižní Ameriky)

Početný jazykový kmen zvaný čibča, nejdůležitější v oblasti severozápadu Jižní Ameriky, se rozkládal na rozsáhlém území. Některé jazyky tohoto kmene vyhynuly, aniž po sobě zanechaly jakoukoli stopu, jiné přežívají dodnes. Jazyková rodina čibča, jediná, která pronikla do Severní Ameriky, zabírala celou oblast státu Panamá, většinu Kostariky a Nikaragui, zasahovala dokonce

až do Hondurasu, a velkou část Kolumbie a Ekvádoru.

Jelikož čibča se nestal obecným jazykem před španělskou kolonizací jako např. kečuánština nebo nahuatl, postihl ho horší osud než jiné domorodé jazyky. Kmeny Čibčů nebyli bojovné a tak brzy podlehly útokům nejen ostatních indiánských kmenů, ale i španělských dobyvatelů. Do obecné španělštiny tak proniklo jen velmi omezené množství slov.

b) Araukánština či mapuche (Chile)

Španělští dobyvatelé se v centrální oblasti dnešního Chile setkali s bojovným kmenem, který nazvali jednoduše *chilskými Indiány* a který jako jediný dlouhou dobu houževnatě vzdoroval evropským dobyvatelům. Vysloužil si tak obdiv básníka Alonsa de Ercilla, který jeho hrdinství opěvuje v epické básni *La Araucana*. Právě název tohoto díla přispěl velkou měrou k rozšíření označení Araukánci pro všechny domorodé obyvatele Chile a dal název i jejich jazyku, ačkoli termín *araucano* se nejprve vztahoval pouze na obyvatele oblasti zvané Arauco, kde se nacházela první španělská pevnost. Samotní Indiáni nazývali sami sebe *mapuche*, „lidé země“, a stejného označení se zpravidla používá i pro jazyk, kterým mluví.

Pár desítek let před příchodem Španělů byla severní polovina země až k řece Maule dobyta Inky, kteří zde nastolili kečuánštinu, která ovlivnila slovní zásobu araukánského jazyka. Kečuánská slova tak dnes můžeme najít po celém území Chile.

c) Guaraníjština

Další lexikální indoamerikanismy pocházejí z velké jazykové rodiny tupí-guaraní, kterou původně mluvili obyvatelé regionu vymezeného řekami Paraná a Paraguay, odkud tito bojovní rolníci směřovali k severu podél pobřeží Atlantského oceánu a později pronikli až téměř k prameni Amazonky. V době objevení a conquisty Nového Světa byla guaraníjština dominantním jazykem ve zmíněných územích, to znamená na většině území dnešní Paraguaje a v přilehlých oblastech, které odpovídají argentinským provinciím Corrientes, Entre Ríos, Santa Fe a Misiones. Kromě toho měli pod svou nadvládou téměř celé brazilské pobřeží.

Jak španělští tak portugalské dobyvatelé a misionáři si brzy uvědomili, že jde relativně o jednoduchý jazyk, a od konce 16. století jím začali mluvit a tím přispívali k jeho rozšiřování. Sloužil jim jako prostředek pro evangelizaci a styk s Indiány, ačkoli jeho politický význam nebyl srovnatelný s rolí nahuatlu v aztécké říši či s kečuánštinou v inckém impériu.

U rodiny tupí-guaraní je možno rozlišit dvě varianty: jižní, neboli vlastní guaraníjštinu, ze které se vyvinula moderní guaraníjština v Paraguayi a přilehlých oblastech, a severní, neboli

tupí, základ moderního jazyka tupí.

V rámci geografického rozšíření guaraníštiny je zajímavé zmínit jazykovou situaci v Paraguayi. Tato země je jedinou v celé Latinské Americe, kde má domorodý jazyk statut oficiálního jazyka a mluví jím většina obyvatel. V Paraguayi je španělština jazykem kulturním, zatímco guaraníština se používá ve veřejném styku i k běžné komunikaci. 93,5 procent z celkového počtu přibližně tří milionů obyvatel hovoří gauraníjským jazykem (Cf. Buesa Oliver, Enguita Utrilla, 1992, s. 122).

2.1.1.8. Jiné neindoevropské jazyky

Na závěr je třeba zmínit i ostatní neindoevropské jazyky, hlavně jazyky africké a asijské. Mezi asijskými jazyky (čínština, japonština, malajština) najdeme mnoho slov, která nepronikla do španělštiny přímo, ale zprostředkovaně pomocí jiného cizího jazyka (např. portugalština, italština). V mnoha případech byla tímto prostředníkem i sama arabština, přes kterou do španělštiny pronikla slovní zásoba ze sanskrtu, perštiny, latiny či řečtiny. Tato slova jsou přesto v jazyku chápána jako arabismy a proto jsou i v této práci řazena mezi arabské výpůjčky.

2.1.2. Indoevropské jazyky

O některých indoevropských jazycích, které ovlivnily slovní zásobu španělského jazyka, se zmiňujeme v následující části této kapitoly nebo v dalších kapitolách. Jde především o tyto jazyky: keltština, keltiberština, řečtina, latina, francouzština, italština, portugalština, angličtina, němčina, sanskrt, perština.

2.2. Formování slovní zásoby španělštiny od nejstarší doby do současnosti

V této části si nastíníme přehled jednotlivých období vývoje španělského jazyka. Podle vnějších kritérií je možno utvořit následující periodizaci (Podle Rafaela Lapesy a Bohumila Zavadila):

Jazyková situace na poloostrově před arabskou invazí. Jazyky předrománské a romanizace

Formování primitivních jazyků zvaných *romance*, jazyky po arabské invazi

Stará kastilština (10. – 15. století)

Přechod od středověké ke klasické španělštině (15. století – první pol. 16. století)

Klasická španělština (16. a 17. století)

Moderní španělština (od konce 17. století do současnosti)

Předrománskými jazyky rozumíme soubor jazyků, kterými se mluvilo na poloostrově před rozšířením latiny. Toto označení zahrnuje i jazyky řeckých a fénických kolonizátorů. Naproti tomu paleohispánskými nazýváme pouze jazyky autochtonních národů žijících na poloostrově. Následující periodizace a popis jednotlivých období jsou utvořeny na základě příruček o vývoji španělského jazyka (Penny, 1998; Lapesa 1997; Ostrá 1967) a diplomové práce Soni Nacherové (1991).

2.2.1. Období předrománských jazyků

Abychom mohli lépe posoudit pronikání cizích lexikálních jednotek do španělštiny a vývoj španělského jazyka, je vhodné si přiblížit etnickou a jazykovou situaci, která existovala na Pyrenejském poloostrově před příchodem Římanů. Tato situace nám umožní stanovit míru vlivu pyrenejských substrátů na jazyk římských dobyvatelů.

Z hlavních kmenů, které obývali tuto oblast v průběhu 6. st. př. n. l. - 3 st. př. n. l., tj. před příchodem Římanů, se jazykový vliv projevil v užívání slovní zásoby Iberů, Ligurů, Keltů, Lusitánců, Asturů, Kantaberců, předchůdců dnešních Basků, Féníčanů či Řeků. Najdeme však i taková slova, pro která nemáme dostatečný základ, na němž by se dal prokázat původ z konkrétního jazyka. Zároveň jsou však tak stará a zakořeněná ve španělském lexiku, že se dá předpokládat, že pocházejí z období před romanizací, např. *abarca, aliso, alud, arroyo, ascua, balsa, barda, barraca, barro, carrasco, charco, gusano, manteca, nava, páramo, perro, rebeco, samarugo, sima, tojo, zarza* aj. (Cf. Penny, 1998, s. 233).

Jazyková rozdrobenost a rozmanitost na Pyrenejském poloostrově a kulturní převaha latiny, se kterou tyto jazyky soupeřily v užívání, způsobily, že se nezachovaly větší celky původních jazyků, ale pouze zbytky, hlavně v zeměpisných názvech a nápisech. Hlavním důvodem přejímání z předrománských jazyků byla absence pojmenování v latině pro určitý koncept charakteristický pro místní život. Jindy, ačkoli v latině existovalo označení určité skutečnosti, převzali Římané místní název, který nahradil slovo latinské. Důvodem mohl být negativní význam, který latinské slovo nabývalo v určitých kontextech (např. *siniestro* bylo nahrazeno baskickým *izquierdo*).

Je možné, že z hispánských jazyků převzala sama latina názvy některých produktů, které se na ostrově těžily (*plomo, sobral*), (Cf. Lapesa, 49).

2.2.2. Latina v hispánském období

Tímto obdobím se rozumí časový úsek osmi století, konkrétně doba od konce 3. století př. n. l. do 5. st. n. l., během níž Římané obývali Pyrenejský poloostrov a šířili zde svůj jazyk. Na masovém rozšíření latiny se podílelo mnoho faktorů plynoucích ze situace, která vznikla. Latina se záhy stala oficiálním jazykem vyučovaným ve školách a nástrojem, díky němuž bylo možno dorozumět se na území celého římského impéria, dále to pak byla její kulturní nadřazenost. K vymizení primitivních jazyků mluvených na poloostrově však nedošlo znenadání. V závislosti na místě a sociálním rozvrstvení společnosti existovaly tyto jazyky delší či kratší dobu současně s latinou. Hispánci začali používat latinu ve styku s Římany a postupně se původní obyvatelstvo uchylovalo k používání svých jazyků jen v domácím prostředí, až nakonec došlo k úplné latinizaci.

V tomto období se latina obohacuje i o značné množství helénismů. Helénistická terminologie se zapojila do jazyka středověké vědy a filosofie, jednak prostřednictvím latiny ze starého období a jednak přímo z řečtiny.

2.2.3. Vizigótské období

Touto fází se rozumí období od příchodu prvních vizigótských oddílů do Katalánska roku 414 do vpádu Arabů, přesněji Tárikových islamizovaných Berberů roku 711 a lze v něm rozlišit dva druhy jazykových vlivů

a) Germánský vliv

Mezi germánskými kmeny a Římany probíhala po určité období výměna slov. Germáni převzali z latiny názvosloví obchodní, zemědělské, průmyslové, jména obydlí apod., ale také přenechali Římanům některé termíny ze svého jazyka. Důležitá je především vojenská a diplomatická terminologie.

b) Vizigótský vliv

Lingvistický vliv vizigótského jazyka na hispánské románské jazyky nebyl velký, a tak Vizigóti v 7. st. n. l., romanizováni, opustili svůj jazyk, který už tehdy byl v úpadku. Slovní zásobu španělštiny obohatili především v oblastech zemědělství a toponymie.

Chceme-li posuzovat jazykovou situaci, musíme mít na paměti, že vzdělanci používali scholastickou latinu a že pouze prosté obyvatelstvo začalo hovořit vznikajícím románským jazykem nazývaným románština (*romance*). Charakter tohoto jazyka “romance visigótico“ nevykazoval dosud všechny znaky shodné s pozdějším charakterem španělštiny.

2.2.4. Mozarabská fáze iberorománštiny

Arabové vtrhli na Pyrenejský poloostrov v roce 711 a ovládali jej až do roku 1492, kdy byla dobytá Granada, poslední město v rukou Arabů. Vidíme tedy, že Pyrenejský poloostrov ovládali velmi dlouhou dobu téměř osmi století. To je jedním z důvodů, proč je arabština, hned po latině, druhým jazykem s nejdůležitějším vlivem na slovní zásobu španělštiny.

Mozarabská románština byla, jak jsme již řekli, jazykem románských křesťanů žijících pod nadvládou Arabů. Jazyk Mozarabů nebyl zcela jednotný, byla tu už zřetelná dialektická diferenciací. Álvaro Galmés de Fuentes (1983) rozlišuje dialekt toledský, valencijský, murcijský, sevillský a granadský.

Jak se můžeme dočíst u Ostré (1967, s. 38), jazykové kontakty mezi dobyvateli a původním obyvatelstvem byly velmi intenzivní od samého počátku arabské nadvlády. Arabové se ženili s křesťanskými ženami a měli křesťanské služebnictvo. Vzdělanější mozarabové mluvili kromě vizigótské románštiny také arabštinou. Též Arabové mluví často oběma jazyky. Ralph Penny (1998, s. 240) je však toho názoru, že důvody tak obrovského přínosu arabských slov je třeba hledat jinde než v pouhém jazykovém soužití obou skupin. Kastilský dialekt, základ moderní španělštiny, má totiž svůj původ na severu poloostrova, tedy mimo území Al-Andalús. Většina arabských slov byla navíc přejata dříve než došlo k významné územní expanzi Kastilie a šíření kastilského dialektu počátkem 11. století. Penny se proto domnívá, že hlavními důvody byla jednak nutnost přijmout arabské, přesnější, pojmenování pro nové koncepty přicházející do Kastilie z jihu, jednak fakt, že arabština byla na počátku středověku velmi prestižním jazykem, nositelkou vyspělejší kultury, než jaká se nacházela ve zbytku Evropy.

Zajímavost arabského vlivu spočívá v tom, že se arabština díky kontaktům s jinými jazyky stala prostředníkem přenosu lexikálních vlivů z dalších jazyků, avšak tato slova jsou přesto ve španělštině chápána jako arabismy. Jedná se např. o slova původu sanskrtského (*alcanfor*, *ajedrez*), perského (*jazmín*, *naranja*, *azul*, *almoraduj*, *caftán*), objevují se helénská slova (*alambique*, *alquimia*) a slova původu latinského (*almud*, *alcázar*, *escarlata*).

U těchto helénismů a latinismů stojí za povšimnutí, že Arabové připojili ke slovu určitý člen

ʿal a ten pak vstoupil do španělštiny jako součást přejatého slova:

ámbix > *alambique*

chymeia > *alquimia*

castrum > *alcázar*

Tento jev byl vůbec velmi častý při přejímání arabismů. Najdeme tak velký počet slov, která začínají na -al. Arabský určitý člen totiž figuruje jako prefix a má invariabilní podobu ʿal- pro všechny rody a čísla. Španělský určitý člen se však formálně mění a proto mluvčí románštiny bralí arabský člen jako součást slova.

Důležitá je i znalost arabských toponym jako *La Mancha*, *Guadalajara*, *Guadalquivir*, *Gibraltar*. Objevují se i hybridní slova arabsko-románská (*Guadalcanal*, *Guadalope*) nebo slova složená z arabského členu a románského výrazu (*Almonaster*).

Až do jedenáctého století byly arabismy přejímány bez větších obtíží. V pozdním středověku však začíná docházet k jejich ústupu a pomalu jsou nahrazovány latinismy nebo cizími slovy přejatými z evropských jazyků (*sastre* místo *alfayate*, *barbero* místo *alfajeme*).

2.2.5. Hlavní vlivy na formování španělštiny v období 11. – 13. st. n. l.

Spisovná řeč vzdělanců se stále více rozchází s lidovou mluvou. Tímto hovorovým jazykem, který se dostává do popředí, je kastilština. Také období formování španělštiny podléhalo pronikání cizích vlivů. Během 11. století se projevuje hlavně vliv provensálštiny a francouzštiny, dále se v tomto období objevují okcitanismy.

2.2.6. Španělština v období 14. a 15. století

V tomto období dochází ke sjednocování středověké politické rozdrobenosti pod královskou moc, což má velký vliv také na sjednocování jazyka. Proto se 14. a 15. století pokládají za přechod ke klasickému jazyku Zlatého věku.

Velká jazyková spontánnost, která existovala v předchozích staletích v průběhu 14. století ustupuje a reakcí na ni je dosti značná jazyková závislost na latině. Pokračuje i móda užívání francouzských slov ve vyšších kruzích, čemuž odpovídá zavedení dalších galicismů. Své uplatnění najdou i slova italská a to především z oblasti mořeplavby.

Období 15. století bychom mohli označit jako předklasické, probíhají v něm velké změny, které se pak naplno projevují v období klasické španělštiny – Zlatém věku. Setkáváme se

především s latinismy, kterými je lexikum tohoto období doslova nabitó.

2.2.7. Vliv indiánských a afrických jazyků

Přestože svým časovým zařazením spadá tento vliv do období 16. století, domnívám se, že je vhodné pojednat o něm samostatně. Pozornost zasluhuje pro svou důležitou úlohu nejen společensko-politickou, ale i kulturně-jazykovou. Oblast těchto vlivů souvisí s expanzí Španělska a objevením Nového světa, kde pro nové skutečnosti chyběla pojmenování ve struktuře španělského lexika. Proto dochází k přejímání z indiánských a později také z afrických jazyků.

Nejstarší a hlavní proud nových slov pochází z jazyka taíno. Dále se objevují výpůjčky z nahuatlu, kečuánštiny, guaraníštiny, aymarštiny a dalších indiánských jazyků.

Slovní zásoba původu afrického není tak rozsáhlá a opět označuje předměty, pro které chybělo pojmenování ve španělštině. Tento vliv souvisí s převozem černých otroků z Afriky do Ameriky během šestnáctého století, neboť po masové likvidaci domorodého obyvatelstva se dobyvatelé začali potýkat s nedostatkem pracovních sil.

2.2.8. Rozvoj španělské slovní zásoby v období Zlatého věku

Toto období se vyznačuje obrovským rozšířením slovní zásoby, které probíhalo v několika rovinách. Španělština přijímá mnoho neologismů, ale také obohacuje svůj jazykový systém z vlastních zdrojů – slovy přejatými z lidového jazyka, slovy složenými a odvozenými. Cizí slova přijímá hlavně z italské, francouzské, portugalské a z germánských jazyků. Zároveň se zbavuje určitého počtu slov, která byla ve staré španělštině běžně užívána, a nahradila je jejich synonymy nebo slovy novými (např. *ejército* místo *hueste*, *fatiga* místo *cuíta*, *salir* místo *exir*, *aunque* místo *maguer*).

2.2.9. Vliv cizích jazyků na moderní španělštinu

Moderní španělština vzniká na přelomu 17. a 18. století. V 18. století proniká do španělštiny velké množství galicismů. Jako reakce na příval francouzských slov došlo k zavedení latinismů. Vliv italské ve srovnání s předešlým obdobím poněkud upadá a omezuje se hlavně na umění a hudbu. Začíná se rozvíjet vliv angličtiny, který v průběhu 19. století nabývá stále více na

významu.

Dvacáté století je charakterizováno rozvojem společnosti, těsnějším stykem různých společenských vrstev a přináší rozvoj odborné terminologie, publicistiky apod. Objevují se galicismy, anglicismy, germanismy.

3. Kapitola třetí:

Vliv indiánských substrátů a arabského adstrátu na fonetiku a gramatiku španělštiny

Jak jsme se zmínili v první kapitole, cizí slova se při vstupu do španělštiny vždy přizpůsobovala fonetickým možnostem tohoto jazyka. Zároveň však některé substrátové a adstrátové jazyky, ačkoli ve velmi omezené míře, působily na fonetický a morfologický systém španělštiny. Nejvýznamnějšími z těchto vlivů se zabýváme v této kapitole rozdělené do dvou hlavních oddílů. První část se soustřeďuje na indiánské jazyky, druhá pak na vliv arabštiny. V závěru kapitoly se zmiňujeme o zvláštní jazykové variantě španělštiny, tzv. *judeoespañol*. Pro účely této kapitoly nám posloužila příručka pojednávající o andaluské arabštině (Corriente, 1992), dále příručky o vývoji španělského jazyka (Penny, 1998; Ostrá, 1967; Lapesa, 1997) a příručky o španělštině v Latinské Americe a jejích variantách (Lope Blanch, 1983 a 1987; Moreno de Alba, 1993).

3.1. Indiánské substrátové jazyky

Moreno de Alba se ve své knize v kapitole věnované vlivu indiánských substrátů na fonetiku a gramatiku španělštiny (1993, s. 66-87) zabývá několika studii předních světových lingvistů. Shrnuje názory Rodolfa Lenze, Ángela Rosenblata a Bertila Malmberga. Z těchto studií vyplývá, že kromě nahuatlu nezasáhly nijak výrazně ostatní indigenní jazyky do šp. fonetického a gramatického systému. V mnoha případech totiž bylo zjištěno, že vliv indiánských jazyků není zdaleka tak velký, jak předpokládali někteří lingvisté (Rodolfo Lenz), a že fonetické či gramatické zvláštnosti připisované substrátovému nebo adstrátovému jazyku je možno vysvětlit vlastním vývojem španělštiny.

Tím ovšem nechceme říci, že by s výjimkou nahuatlu zanechali ostatní jazyky španělštinu nedotčenou, jejich vliv má však jen regionální charakter a v žádném případě nedosahuje celonárodního rozšíření a už vůbec neměl vliv na restrukturalizaci šp. systému. To je případ např. mayštiny v oblasti Yukatánu nebo kečuánštiny v Peru (kde se vliv omezuje jen na malé bilingvní oblasti). Z této řady jistým způsobem vybočuje pouze guaraníjština, kde se dá mluvit o významném vlivu tohoto jazyka na fonetickou realizaci španělštiny v Paraguayi. Zároveň necháváme stranou také jazyky antilského souostroví (arawak a taíno), neboť se jedná o vymřelé jazyky a v příručkách o nich v tomto směru nenalezneme žádnou informaci. Z těchto důvodů si

blíže všimneme jen jazykové varianty v Mexiku, kde vliv nahuaského substrátu pronikl do obecné jazykové normy této země.

3.1.1. Mexická španělština

Podle očekávání se vývoj španělštiny v Mexiku, stejně jako v ostatních latinskoamerických zemích, ubíral jiným směrem než na Pyrenejském poloostrově. Od šestnáctého století se v některých případech vyvíjela samostatně a dala tak vzniknout jazykovým jevům odlišným od těch, ke kterým došla ve Španělsku.

K této diferenciaci bezpochyby přispěly indiánské jazykové stráty, především nahuatl a mayština, na které se implantovala novověká kastilština. Nicméně bylo by přehnané přisuzovat vlivu těchto jazyků příliš velkou důležitost. Zatímco na poli lexikálním je jejich vliv nepopíratelný – přestože je již na ústupu a dosahuje pouze na nejokrajovější vrstvu jazyka – na poli gramatickém nezanechal téměř žádnou stopu. Přípona nahuaského původu *-eco* bývá uváděna jako důkaz silného vlivu, který tento jazyk měl na mexickou španělštinu. Je třeba ale mít na paměti, že tato přípona se již aktivně nepodílí na tvoření nových pojmenování a dochovala se pouze v některých jménech obyvatelských (*yucateco*, *chiapaneco*, *tlaxcalteca*, *tamaulipeco*). Nepoužívá se jí k tvoření slov s despektivním významem (např. *dundeco* “tonto“, *patueco* nebo *patuleco* “pateta“), jak se domnívali někteří filologové (Rufino José Cuervo, Max Leopold Wagner). Více k tomuto tématu viz. Juan M. Lope Blanch: “Sobre el origen del sufijo *-eco*, como designador de defectos“, s. 169-176, v knize *Estudios sobre el español de México*.

Zatímco v případě gramatiky je vliv indiánských jazyků minimální a diskutovaný, o něco jasnější a významnější se jeví na poli fonetickém. Nepochybně se projevuje v tzv. “cortes glóticos“ charakteristických pro yukatánskou španělštinu, které jsou neznámé na zbytku území Mexika a které lze připisovat vlivu mayského substrátu.

Stejně tak stojí za povšimnutí silný konsonantismus mexického altiplanu, který je také možné částečně či úplně chápat jako výsledek vlivu indiánského substrátu. Pro mluvu mexického altiplanu je charakteristická plná výslovnost skupin konsonantů, a to nejen ve spisovném městském jazyce, ale i v mluvě hovorové a dokonce nespisovné. V Mexiku se běžně artikulují konsonanty seskupené ve slovech jako *acción* (*aksión*), *abstracto* (*abstrakto*), *examen* (*eksamen*), *cápsula* (*kápsula*), *submarino* (*submarino*), *elipse* (*elipse*) atd. Stejně tak se zachovalo i intervokální -d-, dokonce i v koncovce *-ado*, na rozdíl od pobřežních území, kde dochází ve výslovnosti k jeho oslabení nebo úplnému vymizení, čímž sleduje všeobecnou

hispánskou tendenci.

V jiných případech se naproti tomu vliv indiánského substrátu zdá nepochybný. Příkladem je výslovnost *t* jako tzv. “licuante”³ *l* (*tlapalería, náhuatl, a-tlas*) bez jakýchkoli obtíží, neboť v nahuatlu existuje neznělý alveodentální laterální foném podobný zvuku, který vznikne při vyslovení skupiny hlásek *-tl-*.

Nahuaskému jazykovému substrátu vděčí mexická španělština i za přetrvání fonémů /š/ a /s/, většinou ve slovech předhispánského původu (jako v toponymech *Xochicalco* a *Tzintzuntzan*), ačkoli jejich výskyt v mluveném jazyce je sporadický.

Oblastí, kde se vliv nahuaského substrátu projevil nejvíce je bezpochyby slovní zásoba. Vedle historických mexikanismů, kterými se obohatila španělština od počátku šestnáctého století (jako *tomate, hule, chocolate, cacao, coyote, petate* atd.), se může mexická španělština pochlubit mnoha dalšími nahuatlismy, které jí propůjčují jedinečný charakter. V této situaci mohou, stejně jako v jiných případech, nastat různé možnosti:

- 1) Indiánské slovo může existovat spolu se slovem španělským jako je tomu např. u slov *guajolote*, které je zaměnitelné za *pavo*; *cuate* (za *amigo, camarada; gemelo*); *escuincle* a *chamaco* (niño); *tatemar* a *achichinar* (chamuscarse, tostar, quemar); *mecate* (reata, cordel) atd.
- 2) Mnohdy má nahuaské slovo specifický odstín odlišný od významu slova hispánského, které mu konkuruje, např. *molcajete* označuje kamenný kuchyňský mlýnek; *tianguis* je indiánský trh; *tlapalería* označuje zvláštní typ železářství; *ocote* je varianta smrku velmi rozšířená v Mexiku; *huarache* a *cacle* jsou typy lehké obuvi, sandály.
- 3) V ostatních případech indiánské slovo nahradilo odpovídající španělský výraz, který někdy naprosto vytlačilo: *tecolote* (búho), *chapulín* (saltamonte), *atole* (papilla), *zacate* (hierbajo, estropajo), *milpa* (maizal), *ejotes* (judías verdes), *jacal* (choza), *papalote* (cometa, volantín).

Samozřejmě jsou četná i indiánská slova označující jedinečné mexické skutečnosti, pro které neexistuje adekvátní španělské slovo. Jsou to především názvy stromů (*ahuehuete, zapote, tehuistle, huizache, tejocote, mezquite*), rostlin, plodů nebo květin (*chimalacate, toloache, quelite, epazote, jícama, chayote, cempasúchil, ixtle*). Stejně tak nesou indiánská jména mnohá zvířata charakteristická pro Nový Svět (*chachalaca, tlaconete, cenzontle, tuza, cacomistle*) a některé potraviny nebo typické omáčky (*chilaquiles, pozole, totopos, tamal, mole, pinole*) a

3 Termínem “licuante” se ve šp. ortologii označuje souhláska předcházející likvidy (R nebo L) vytvářející s těmito hláskami složenou artikulaci (articulación compuesta). Složenou artikulací rozumíme skupinu dvou souhlásek, které předchází nebo po nich následuje samohláska. Pokud tato samohláska následuje až za souhláskami, nazýváme takovou artikulaci přímou (articulación directa compuesta).

určité předměty charakteristické pro mexickou kulturu (*huacal, cacastle, comal, chiquihuite, ayate, huipil, metate*).

Přestože počet těchto indigenismů je vysoký, nelze se domnívat, že by předhispánské jazyky představovaly stále rušivý element pro mexickou španělštinu, neboť jejich dosah je již značně omezený – kromě Yukatánu a některých jižních států – a prakticky již nefungují jako zdroj nových pojmenování v obecné mexické mluvě.

3.1.1.1. Vliv substrátu na gramatiku mexické španělštiny

Juan M. Lope Blanch (1983, s. 161-168) popisuje ve své knize několik gramatických jevů vyskytujících se v mexické španělštině, které byly přisuzovány nahuaskému substrátu. Soustřeďuje se přitom na španělštinu mluvenou v hlavním městě Mexiku, kterou považuje za nejvýznamnější modalitu mexické španělštiny.

Gramatické zvláštnosti, které jsou přisuzovány vlivu nahuaského substrátu jsou následující:

- 1) přípona -eco
- 2) velké množství zdobných podstatných jmen
- 3) zvrtné užití některých sloves
- 4) nadbytečné užití přivlastňovacích zájmen
- 5) zjednodušení slovesného systému

Kromě prvního bodu (přípony -eco) Lope Blanch postupně vyvrací všechny tyto předpokládané vlivy a dokládá, že jde o běžný vývoj španělského jazyka nebo (v případě deminutiv) o snahu jazyka zachovat zdvořilý tón a že fenomény přisuzované indigennímu nahuaskému substrátu najdeme nejen v jiných latinskoamerických zemích, kde měl vliv na formující se španělský jazyk jiný indiánský substrát, ale i v samotném Španělsku.

Podívejme se nyní blíže na bod jedna. Přípona -eco slouží ve španělštině buďto jako prostředek k označení nedostatků nebo pro odvozování některých jmen obyvatelských. První funkci této přípony, tedy prostředku pro označení defektů, věnuje Lope Blanch celou kapitolu (1983, s. 169-176) a opět dochází k závěru, že se nejedná o výsledek vlivu nahuaského substrátu, zatímco v druhém případě je prokazatelné, že přípona -eco v obyvatelských jménech jako *guatemalteco, yucateco, chiapaneco* je odvozena z nahuaské přípony -ecatl.

Na závěr lze tedy říci, že vliv substrátu na gramatický systém mexické španělštiny se omezuje pouze na užití, každým dnem ustupující, přípony -eco pro odvození obyvatelských

jmen a všechny ostatní fenomény je nutné vysvětlit v rámci vlastního vnitřního systému španělského jazyka.

Tímto jsme pojednali o vlivu nahuaského substrátu na gramatický systém. Dále je třeba posoudit i vliv tohoto indiánského jazyka na plán fonetický.

3.1.1.2. Vliv substrátu na fonetiku mexické španělštiny

V této kapitole vycházíme opět ze studie Juana M. Lope Blanche, který zde stejně jako v předchozím bodě zvažuje všechny případy, kdy mohl mít nahuaský substrát vliv na fonetiku mex. španělštiny. Fonémy, u kterých je tento vliv prokazatelný, jsou následující:

1) /š/ palatální frikativa neznělá

Ačkoli byl tento foném běžný v klasické španělštině, jeho zachování v současné mexické mluvě není možné považovat za pouhý archaismus. Všechna španělská slova, ve kterých se vyskytovalo /š/, podstoupila v Mexiku normální vývoj: $x > j$ (*dixo > dijo*). Tomuto vývoji podlehla i většina indianismů, které obsahovaly /š/: /šiót/ > *jote*, /šikal-li/ > *jícara*, /ešot/ > *ejote*, /wešólot/ > *guajolote*, /wášin/ > *guaje*, /molkašit/ > *molcajete*. Stejně tomu bylo v toponymech: /Xochitlán/ > *Juchitán*, /Xal-ixco/ > *Jalisco*, /Cuauximalpa/ > *Cuajimalpa*, /México/ > *Méjico*.

V jiných případech se výslovnost fonému /š/ posunula dopředu, ztratila palatální charakter, čímž snadno došlo k záměně za foném /s/: /šinecuitli/ > *sinicuiche*, /cempoalxóchitl/ > *cempasúchil*, /ocelotlxóchitl/ > *ocelosúchil*, /kakaštil/ > *cacastle*; v toponymii: /Xoconočtil/ > *Soconusco*. Rozdílnou výslovnost můžeme zaznamenat i v případech, kdy původní pravopis zůstává zachován: *Xochimilco* /Sotši'milko/, *Oaxaca* /Oa'xaka/.

Relativně často se stává, že existují obě dvě řešení š (> x a s): /šokoyol-li/ > *jocoyol* a *socoyol*, /kopál-xocotl/ > *copaljocote* a *copalsocote*, /šočitenco/ > *Juchitengo* a *Sochitengo*. Obě varianty dokonce můžeme nalézt v jednom slově: /šókotl-šóčitl/ > *jocosúchil*, /šilošóchitl/ > *jilosúchil*.

Případy zachování /š/ se objevují vždy ve slovech indiánského původu: *mixiote* [mišiate] < /metl-šiotl/; *axcan*, *áxcale* < /áškan/; *xocoyote* < /šokoyotl/ (střídá se s tvary *jocoyote* a *socoyote*); *nixtamal* < /neštli-tamal-li/ (ačkoli frekventovanější je výslovnost *nistamal*) a v toponymech: *Xochimilco* < /šočitl-mil-li-co/; *Xochila* < /šochitla/.

2) /š/ dentoalveolární afrikáta neznělá

Navzdory tomu, že se jedná také o foném vlastní staré španělštině, jeho přežití v mexické

jazykové variantě není znakem archaizujícího zachování středověkého kastilského systému, ale značí vliv indigenních jazyků.

Stejně jako v případě fonému /š/, ani toto mexické /š/ nepředstavuje nikdy odpovídající středověký kastilský foném (moço), který se v Mexiku vždy přepisuje jako /s/: [móso], [bráso] atd. Současná afrikáta pochází vždy z indiánských slov, kde se zapisovala grafémem *tz*. Ale na rozdíl od š se výlučně objevuje (až na jedinou výjimku ve slově *quetzal*) pouze v toponymech a antroponech indoamerického původu: *Atzimba*, *Tepotzotlán*, *Tzintzuntzan*, *Pátzcuaro*, *Janitzio*, *Tzitzio*, *Cointzio*, *Coatzacoalcos*, *Quetzalcóatl*. Co se týče ostatní slovní zásoby, toto /š/ mělo stejný osud jako středověká kastilská afrikáta /š/ (> s): /šapotl/ > *zapote*, /šopílotl/ > *zopilote*, /pošólatl/ > *pozole*. Jindy toto /š/ indigenního původu palatalizovalo a došlo k jeho záměně s /č/ (= ch): /tlakwašin/ > *tlacuache*, /šiktli/ > *chicle*, /šilakayohtli/ > *chilacayote*. Stejný vývoj v /s/ nebo /č/ můžeme pozorovat i na velkém množství toponym: /Ošompan/ > *Ozumba*, /Šapopan/ > *Zapopan*, /Pišo-kalko/ > *Pichucalco*.

Na závěr se dá říci, že přestože se foném /š/ nachází výlučně v některých toponymech a antroponech indiánského původu a nemá proto žádnou fonologickou hodnotu, neboť je dnes považován pouze za pouhý alofón fonému /s/, nepřestává proto být pozůstatkem fonetického systému předhispánských jazyků a dodává tak mexické mluvě osobitý charakter.

3) skupina *tl*

Na rozdíl od všeobecné hispánské artikulace této skupiny fonémů jako -t'l- nebo -d'l-, to znamená s implozivní výslovností -t (*ád-las*), chová se *t* v mexické španělštině vždy jako "licuante" následujícího *l* a vyslovuje se explozivně: *a-tlas*. Tato zvláštní mexická výslovnost je podmíněna nahuaským neznělým laterálním polozávěrovým fonémem (*lateral africado sordo*), častým v amerických jazycích. Skupina *tl* vyskytující se ve španělských slovech se proto v mexické výslovnosti rozloží na dva fonémy, jeden neznělý dentální a druhý znělý laterální. Jediný indiánský foném představovaný grafémem *tl* se tak rozloží na dva fonémy španělské. Španělská slova (*a-tlas*, *a-tleta*, *a-tlántico*) se vyslovují stejně jako slova indiánského původu (*tlapalería*, *cenxontle*, *ixtle*, *zontle*). Přesto rozložení této skupiny fonémů není stejné v obecné španělštině a ve španělštině mexické, kde se skupina *tl* může objevit na začátku i na konci slova (*tlapalería*, *náhuatl*), zatímco v obecné španělštině se nachází pouze v pozici intervokalické.

Někdy ovšem ve španělštině došlo k přizpůsobení této skupiny i jinou cestou. Existuje relativně vysoké procento indoamerických slov, ve kterých byl původní foném nahrazen hispánštější kombinací *cl*: /awáutli/ > *aguacle*, /káktili/ > *cacle*. Občas se objeví obě dvě řešení: /metlapil-li/ > *meclapil* a *metlapil*. Ještě častější je náhrada *tl* pouhým *t*, zvláště na konci slova:

/colotli/ > *colote*, /tomatl/ > *tomate*, /mekatl/ > *mecate*.

Opět se setkáváme s fonetickou zvláštností mex. šp., za kterou vděčí indigennímu vlivu, která nespočívá v restrukturalizaci kastilského fonologického systému následkem objevení se nového fonému, ale ve zvláštním způsobu artikulace skupiny konsonantů tvořené dvěma fonémy existujícími ve španělštině.

Na závěr se tedy dá říci, že veškerý fonetický vliv nahuatlu je omezen na foném /š/ vyskytující se pouze v některých indiánských slovech, na zvláštní artikulaci projevující se zvukem /š/, který se vyskytuje jako alofón /s/ pouze v některých toponymech a antroponech, a na explozivní artikulaci t + l. Tyto tři fónické zvláštnosti se realizují jen ve slovech indiánského původu.

3.2. Fonetická adaptace arabismů do románštiny a kastilštiny

3.2.1. Změny hlásek při přechodu do románštiny

V období největší intenzity kontaktu obou jazyků (8. - 10. stol. n. l.) měla arabština mnoho fonémů, pro které v románštině neexistoval ekvivalent. Ve většině případů se jednalo o hlásky velární a hrdelní, ačkoli třené zubné hlásky a arabské /w/ byly také těžko vyslovitelné pro mluvčí románštiny. Kromě toho bylo třeba vyřešit také problém distribuce, kdy se hlásky podobné románským vyskytovaly v pozicích neobvyklých pro tento jazyk. Další problém představovaly samohlásky. Vokální systém andaluské arabštiny měl pouze tři fonémy: střední vokál /a/, přední vysoký nelabializovaný vokál /i/ a zadní vysoký labializovaný vokál /u/. Tyto hlásky však mohly nabývat různých artikulačních vlastností a vytvářet tak alofony, které Španělům mohly znít jako /e/ či /o/, jelikož již tehdejší románština měla pět vokálních fonémů: /a/, /e/, /o/, /i/, /u/.

3.2.1.1. Samohlásky

/a/

V andaluské arabštině docházelo k palatalizaci této hlásky, pokud se v jejím okolí nevyskytoval velární nebo hrdelní foném. Tato situace se odráží v arabismech jako: *almoneda* < /almunáda/, *alcahuete* < /alqawwád/. Této palatalizaci bránil i kontakt s fonémem /y/ (*arriaz* < /arriyás/) nebo výskyt sekvence /-án/ v některých slovech (*fulano* < /fulán/, *albardán* < /albardán/, *alcaraván* < /alkarawán/).

/i/

Foném /i/ se vyskytoval ve dvou variantách. Oba alofóny však mluvčí kastilštiny interpretovali jako varianty /e/ (*talega* < /ta[°]líqa/, *metical* < /miṭqál/, *mezquino* < /miskín/.

Ovšem /e/ jako alofón /i/ se mohl dokonce v samotné andaluské arabštině změnit na střední vokál /a/ a proniknout tak mezi alofóny fonému /a/, což se odráží i v románštině v toponymech jako *Guadalajara* < /wád alḥiğára/, *Aznalcázar* < /ḥiṣn alqásr/, *Aznalfarache* < /ḥiṣn alfaráj/.

/u/

Foném /u/ měl taktéž dva alofóny, které byly v románštině považovány za varianty fonému /o/, což vysvětluje přepisy arabismů jako například *alcohol* < /alkuḥúl/, *algodón* < /alquṭún/, *albóndiga* < /albúnduqa/.

3.2.1.2. Souhlásky

Jak už bylo řečeno, největší problém představovaly hlásky velární a hrdelní, které byly často nahrazovány kastilským /h/, v té době psaným pomocí písmene *f*, např. /ḥinna/ > střed. šp. *alfeña* > souč. *alheña*. Kromě tohoto fonému se pro náhradu používaly i šp. veláry /k/ a /g/: /xaršúfa/ > *alcachofa*, /alxarrúba/ > *algarroba*. Dalším řešením bylo vypustit arabský foném: /al[°]aqráb/ > *alacrán*, /ṭariḥa/ > *tarea*. Obtížně vyslovitelné fonémy se někdy přepisovaly i pomocí /f/, /alxúrj/ > *alforja*. V tomto případě je ale pravděpodobné, že slovo vstoupilo do kastilštiny relativně pozdě.

Arabské dentální frikativy /š/ a /z/ neodpovídaly přesně románským apikoalveolárním hláskám /s/ a /z/. Proto byly nahrazovány románskými dentálními afrikátami /ts/ a /dz/, které se vyvinuly v jediný foném /θ/ v současné španělštině: /sékka/ > *ceca*, /šifr/ > *cifra*, /safunaria/ > *zanahoria*.

Foném /w/ na začátku slabiky se interpretoval různými způsoby. Mohl být nahrazen kombinací hlásek /g/ a /w/ (/uṣṭuwân/ > *zaguán*, /wazîr/ > *alguacil*, /sarāwîl/ > *zaragüelles*). Druhou možností byla jeho interpretace jako frikativní *b* (/karawân/ > *alcaraván*, /wašíya/ > *albacea*). Jindy se mohl foném zachovat, pokud zmizel předcházející vokál a tím se přesunul na konec předcházející slabiky. šuwâr > *ajuar*, diwân > *aduana*.

Také labiální nebo velární foném či foném /t/ vyskytující se na konci převzatého slova představovaly strukturu, kterou španělština nemohla přijmout. Řešením bylo přidání /e/ na konec slova, vypuštění nepřijatelného fonému nebo použití konsonantu běžně užívaného na konci

slabiky (dentální nebo alveolární hláska). *almotacén* < /almuḥtasáb/, *alacrán* < /al°aqráb/, *alarife* < /aríf/, *alhaquín* < /alḥakím/.

Pokud se v arabském slově vyskytovala konsonantická skupina, přidávalo se paragogické /e/ nebo se přidala samohláska mezi konsonanty. /rahn/ > *rehén*, /quṭn/ > *algodón*, /'ard/ > *alarde*. Stejně tak arabská slova zakončená na přízvučnou samohlásku, neobvyklý jev ve španělštině, se přizpůsobila pravidlům španělské morfologie, většinou přijmutím některého z konsonantů obvyklých na konci španělského slova (/kirâ'/ > *alquiler*, /bannâ'/ > *albañil*). V některých případech se však koncová samohláska zachovala, čímž se rozšířily fonologické možnosti španělštiny (/ğabalî/ > *jabalí*, /qarmazî/ > *carmesí*).

Většina arabismů pronikla do hispánské románštiny natolik brzy, že u nich došlo ke stejným fonologickým změnám jako u slov latinských. Týká se to například sonorizace intervokalických neznělých souhlásek (/sâqa/ > *zaga*, /quṭún/ > *algodón*), zdvojených hlásek /ll/ a /nn/, které se palatalizovaly (/bannâ'/ > *albañil*, /ğulla/ > *argolla*). Stejně tak diftongy /ai/ a /au/, pocházející z klasické arabštiny a které se v andaluské arabštině zachovaly, se zjednodušily na /e/ a /o/ (*aldea* < /dá'ia/, *alfoz* < /ḥáwz/, *azote* < /sáwt/). Přesto se v některých slovech (*aceite* < /záit/) tyto dvojhlásky zachovaly, což může být vysvětleno vstupem těchto výpůjček do kastilštiny, až poté, co v ní byl ukončen vývoj /au/ > /o/ a /ai/ > /e/. Pouze arabské /k/ před vokály /e/, /i/ nepalatalizuje, protože v době arabského vlivu již palatalizace ve Španělsku odezněla (*miskîn* > *mezquino*).

Jak je vidět z předchozích příkladů, arabismy se při svém přechodu do románštiny či kastilštiny různě přizpůsobovaly fonologickým možnostem tohoto jazyka, do španělštiny však nepřešel ani jeden arabský foném.

3.2.2. Vliv arabštiny na gramatiku

Vliv arabštiny na kastilštinu na poli gramatickém byl malý. Oba jazyky mají tak odlišnou gramatickou strukturu, že se jen těžko mohly v tomto směru ovlivnit. Co se týče fonologie španělštiny, neměla na ni arabština žádný vliv. V morfologii je prokazatelná pouze přípona {-i} v některých jménech obyvatelských většinou islámských nebo orientálních (*marroquí*, *iraní*) a v několika slovech arabského původu (*jabalí*, *baladí*, *muladí*). Dále pak přidávání nebo adaptace arabského členu k některým slovům, prostřednictvím mozarabů nebo následkem procesu pseudokorekce (*almena*, *almohada*, *almiar* atd.).

Mnohem důležitější je interference arabštiny v oblasti lexika. Lapesa (1997, s. 133) klade

důraz na obrovskou důležitost, kterou výpůjčky z arabštiny hrají v obohacování slovní zásoby španělštiny, kterou předčí pouze latina. Celkově však můžeme říci, že vliv arabštiny na vývoj španělštiny byl mnohem menší, než jak by se dalo očekávat při tak dlouhém bilingvistu a při tak velké kulturní, hospodářské a mocenské prestiži Arabů (Cf. Ostrá, 1967, s. 40).

3.3. Judeoespañol

Zcela zvláštní variantou španělštiny je tzv. *judeoespañol* nebo také sefardština (*sefardí*), jazyk španělských Židů. Obsahuje výpůjčky z mnoha různých jazyků, nejenom z hebrejštiny. Důvodem je rozptýlení Židů po jejich vyhnání ze Španělska roku 1492 do různých zemí. Tito Židé se nejčastěji usazovali v různých částech turecké říše nebo v Severní Africe. Judeoespañol je velice zajímavá pro studium vývoje španělštiny, neboť její mluvčí si prakticky až dodnes uchovali jazyk své bývalé vlasti. V současnosti dochází k omezování užívání sefardštiny, která se dost dlouho používala i jako spisovný jazyk, na nejužší rodinný kruh v důsledku nacionalistických hnutí na Balkáně a likvidací většiny židovských osad během druhé světové války. Jejich mluva si přitom zaslouhuje pozornost hlavně pro svůj archaický charakter. Jádrem židovské španělštiny je kastilský dialekt, zároveň však v ní najdeme směsici ostatních jazykových variant Pyrenejského poloostrova, především portugalských a andaluských. Židovská španělština si zachovává rysy španělštiny 15. století. Tím, že ztratila veškerý kontakt s Pyrenejským poloostrovem, nemohly změny, ke kterým od počátku 16. století docházelo v ostatních variantách španělštiny, ovlivnit jazyk sefarditů. Archaismus se promítl do slovní zásoby v podobě slov běžných ve středověkém Španělsku, která jsou však dnes považována za zastaralá nebo mají jen regionální užití. V morfosyntaxi nenajdeme oslovení *vuestra merced* (základ moderního *usted*). Místo toho používá pro neformální styk *tú* (sing.) a *vos* (pl.) a pro formální zájmena *él*, *e(y)a*, *e(y)os*, *e(y)as*. Ve fonetice zachovává předklasický rozdíl mezi *x* /š/ a *j* /ž/, mezi okluzivním a frikativním *b* a zachovává souhláskovou skupinu -bd- (*sibdad*=*ciudad*).

4. Kapitola čtvrtá:

Rozbor přejatých slov

Tato kapitola je rozdělena do dvou základních částí. V první části si roztrídíme jednotlivé výpůjčky jednak podle původu a míry vlivu, jaký měli na slovní zásobu španělštiny, jednak podle jejich sémantické a funkční distribuce. V druhé části pak přistoupíme k analýze konkrétního jazykového materiálu. Aspekty, ke kterým budeme přihlížet při studiu výpůjček jsou chronologie, etymologie, sémantický vývoj slov a vývoj jejich grafické podoby. Na závěr se pokusíme stanovit proporcionální kvantifikaci jednotlivých výpůjček pomocí jazykového korpusu.

V případě studia geneze a chronologie výpůjček se jedná o to, zdokumentovat první doložené objevení předpokládané výpůjčky a následující stupně v jejím užití a sémantickém vývoji až do dnešních dnů nebo do jejího zaniknutí. Tato dokumentace je k dispozici v historických a etymologických slovnících španělštiny jako Corominas, Gómez de Silva, ačkoli existuje stále velké množství mezer a nedostatků. Nesmíme zapomínat, že první dokumentace nemusí být zrodem výpůjčky, neboť nevíme, jak dlouho před tímto okamžikem byla již užívána, dokumentace pouze dokazuje její existenci v určitém momentu a lokalizuje ji v určitém místě nebo pramenu. Zároveň však ani nezaručuje obecnou platnost přejatého slova v dobách pozdějších.

4.1. Roztrídění přejatých slov

4.1.1. Přejatá slova podle původu a míry vlivu

Podle původu a zároveň podle míry vlivu, který cizí jazyky měly na španělštinu, si cizí slova můžeme rozdělit do následujících skupin od jazyků s největším vlivem po jazyky, jejichž vliv na španělštinu byl okrajový:

- 1) arabština
- 2) indiánské jazyky
- 3) baskičtina
- 4) africké jazyky
- 5) hebrejštiny
- 6) ostatní neindoevropské předrománské jazyky

7) asijské jazyky

V kategorii indiánských jazyků pak dále můžeme přistoupit k vnitřnímu členění a to opět od jazyků s největším vlivem až po jazyky s velmi malým vlivem, ačkoli posoudit toto hledisko není snadným úkolem, neboť většina jazyků měla vliv pouze na realizaci španělštiny v místě svého výskytu a jen málo slov proniklo do obecné španělštiny.

- 1) kečuánština a aymarština
- 2) antilské jazyky
- 3) tupí-guaraníjština
- 4) nahuatl a mayština
- 5) araukánština
- 6) čibča

4.1.2. Přejatá slova podle oblasti užití – sémantická distribuce

Podle oblasti užití můžeme rozlišit několik specifických skupin, jejichž slovní zásobu výpůjčky ze zkoumaných jazyků především ovlivnily:

- 1) flora a fauna
- 2) válečnická terminologie
- 3) zemědělská terminologie
- 4) kultura
- 5) ošacení a potraviny
- 6) domácnost
- 7) politika, obchod a služby
- 8) vlastní a místní jména
- 9) astronomie a matematika
- 10) mineralogie
- 11) řemesla, alchymie

Jak vyplývá z následujícího výzkumu, nejvíce se španělská slovní zásoba obohatila přínosem arabštiny. Výpůjčky z arabštiny zasáhly téměř všechny oblasti lidského života. Proto se ve španělském lexiku vyskytuje nepřehledné množství astronomických a matematických termínů, chemického odborného názvosloví, dále názvy rostlin a zvířat, měrných jednotek, slov z oblastí

módy a jídla, hojně zastoupena je i válečnická a zemědělská terminologie, politické termíny a mnoho dalších. Z tohoto důvodu jsme pro sémantickou distribuci arabismů použili zvláštní, rozšířenou klasifikaci, kterou najdeme v Příloze 1 (viz. příložené CD).

Hned na druhém místě se nacházejí indiánské jazyky, jejichž přínos do španělského lexika je taktéž nezanedbatelný. Mezi těmito jazyky se řadí na první místo jazyky antilské, se kterými se španělština na americkém kontinentu setkala nejdříve. Mezi přejatými slovy z jazyka **arawak** převládají názvy rostlin (*guamo, güira*) a zvířat (*nigua, macagua, comején, iguana, guacamayo, hutía, guaicán, guanajo, jaiba*), společenského postavení (*naboría*), rozvrstvení terénu (*cayo*) a dopravních prostředků (*canoa, canalete*); z jazyka **taíno** pak názvy předmětů a domácích potřeb (*barbacoa, hamaca, jaba*), obydlí (*caney, bohío*), přírodních jevů (*huracán*), uspořádání terénu (*sabana, manigua, arcabuco, conuco, jagüey*), oblečení (*enaguas*), potravin (*cazabe*), zbraní (*macana*), her (*batey*), dále termíny společenské kvalifikace (*cacique, guajiro, macanudo, cohoba*), hojná jsou i označení různých druhů zvířat (*curí, carey, hicotea, jején*), rostlin (*bejuco, yagua, damajagua, guácima, guanábano, jagua, guayacán, caoba*) a plodin (*yuca, batata, maíz, ají, maní, tuna, mamey, guanábana*). Z **karibštiny** pocházejí slova označující fyzické a morální vlastnosti (*caribe, catira, catire*), názvy rostlin (*auyama, patilla, totuma, curare*) a zvířat (*loro, mico, báquira, morrocoy(o), manatí, caimán, colibrí*), pokrmů (*arepa, masato*), dopravních prostředků (*piragua*), domácích potřeb (*mapire, manare, múcura, butaca*) a oblečení (*guayuco*) a termíny spol. kvalifikace (*guaricha*).

Z **nahuatlu** se přejímala slova označující různé rostliny a plody (*cacao, cacahuete, chile, elote, tomate, camote, aguacate, achiote, ayote, amate, jícama, nopal*), zvířata (*guajolote, coyote, ocelote, quetzal, zopilote*), dále zemědělské výrazy (*chinampa*), názvy domácích potřeb (*ayate, metate, comal, jícara, tecomate, petate, molcajete, tejolote, cacascle/cacaxtle, chapopote, mecate, acal, papalote, tiza*), jídla (*chocolate, guacamole, pulque, pinol, tequila, chicle, atole, pozole, totopo*), obydlí (*jacal, galpón, tianguis, pulquería*), ošacení (*huipil, cacle, guarache, mastate*) a termíny společenské kvalifikace (*cuate, guachinango*). Z **mayštiny** pochází označení terénu (*akalché, cenote*) a názvy pokrmů (*balché*).

Taktéž mezi výpůjčkami z **kečuánštiny** převládají názvy rostlin (*papa, zapallo, choclo, coca*) a zvířat (*añas, llama, vicuña, alpaca, puma, taruga, vizcacha, quirquincho, pericote, cuy, cóndor, paují, urpila, suri, pique, vinchuca, choro*), potravin (*humita, chupe, mote, sanco/sango, locro, charque, pisco, mate, achuras, azúa, pucho*), obydlí (*pirca, tambo, pascana, pucara*), dále termíny společenské organizace (*ayllu, china, mamacona, pongo, yanacón/yanacona, curaca, chasque/chasqui, viracocha, guagua, guacho, inca*), geomorfologické termíny (*pampa, puna,*

pongo, guaca/huaca, cancha, quingo/quimbo, cocha, puquio, chimba, yungas), zemědělské výrazy (*chaco, chacra*), důlní termíny (*tacana, colpa, corpa, guaira, guano*), názvy předmětů domácí potřeby (*cáncana, callana/cayana, tipa, pichana, pilche, guaco, lampa, carpa, taquia*), oblečení (*chuspa, chiripá, vincha, chumbe, ojotas, chullo, unco, anaco, lliclla, tocuyo/tucuyo, cumbes*), kulturní výrazy (*quipos, yaraví, chingana, tincar/tingar, pagar/pallar*), názvy hudebních nástrojů (*quena, fotuto*), zbraní (*guaraca*), dopravních prostředků (*guando*), nemocí a morálních vlastností (*soroche, chucho, surumpe/surumpio, opa/upa*) a termíny společenské kvalifikace (*guarango, maltón, chúcaro, calato, yapar, chancar, pite, (de)yapa/llapa/ñapa*).

Z **aymarštiny** pocházejí názvy zvířat (*titi*), mineralogické termíny (*quijo*) a termíny společenské kvalifikace (*cholo*). Mezi výpůjčkami z jazyka **čibča** nejdeme kulinářské výrazy (*chicha, utear(se)*), názvy šperků (*chaquira*), různých realit (*totazo, chajuá/chajuán, chucua, moque, vijúa, fique*), zvířat (*sote*), rostlin (*chusque*) a termíny společenské kvalifikace (*zaque, achajuanarse*).

Z **araukánštiny** pocházejí výrazy společenské kvalifikace (*malón, pololo, ulmén, machi, cahuín/cagüín, coila, empilucharse*), slova označující nemoci a defekty (*lauca, piñén/piñín, chavalongo, laucar, enlitrarse*), rostliny a plody (*canchalagua, palqui, pehuén/pegüén, litre, colihue/coligüe, quila, luma*), části lidského těla (*guata*), hudební nástroje (*chamal, chuico*), různé reality (*puelche, menuco*), zvířata (*laucha, guarén, quiltro, pudú, rara, concón, chucao, diuca, macha, loco*) a potraviny (*cholga, curanto, apercancar, apellinarse*).

Z **tupí-guaraníštiny** se přejímaly především názvy zvířat (*jaguar, tapir, zarigüeya, cobaya, tucán, agutí, ñandú, capiguara, capincho, tamanduá, maracayá, cuatí, yacaré, piraña, tatú, guazubirá, apereá, aguará, aguarachay, aí, yarará, mamboretá, saguaipé, tacurú, cay, carayá, sajú, baguarí, maracaná, ara/arara, carancho, chimango, caburé, chajá, urutí, mandí, surubí*) a rostlin (*copaiba, jaborandí, petunia, acajú, caoba, abatí, mandubí, irupé, tataré, arucú, caraguatá, ombú, tacuara, yatay, burucuyá, guaraná*), ovoce a zeleniny (*mandioca, tapioca, ananás, ipecacuana*), hudebních nástrojů (*maraca*), obydlí (*tapera*), oblečení (*tipoy*), přírodních jevů (*pororoca*) a termíny označující sociální postavení (*gaucho, catinga, mucama*).

Z **předrománských jazyků** se přejímala slova označující přírodní jevy (*arroyo*), termíny společenské kvalifikaci (*gordo*), dále názvy produktů (*plomo*), rostlin (*coscoja*), zvířat (*conejo*), domácích potřeb (*quilma*) a místní názvy (Cádiz, Medinasidonia, Málaga, Adra).

Hlavním přínosem **baskičtiny** jsou vlastní a místní jména (Javier, Gutiérrez, Velasco, Blasco, Velázquez, Vázquez, García), dále se přejímala slova z oblasti mineralogie (*pizarra*), zemědělství (*laya, narria, cencerro*), metalurgie (*chatarra*), námořnická terminologie (*gabarra*),

názvy zvířat (*zumaya, cachorro, urraca*), částí oděvů (*boina, zamarra*), nemocí (*legaña*), termíny z domácnosti (*socarrar*) a výrazy společenské kvalifikace (*chaparro, izquierdo, de bruces, aquelarre, zurdo*).

Přínos **hebrejštiny** do španělské slovní zásoby se omezuje na slovo *sábado*, jež mělo původně význam náboženského svátku, několik vlastních jmen (Saúl, Salomon, David, Abraham, Carmen, Isaac, Jacob) a dalších slov spojených s biblickou a náboženskou tematikou (*rabino, tora, hebreo*) a slov společenské kvalifikace (*desmazalado, trefe*).

Vliv **afrických jazyků** je značně omezen, jedná se především o slova z oblasti domorodé kultury (*bembe, burundanga, macuto, ñangotarse*), názvy rostlin (*ñame*), ovoce (*banana*), hudebních nástrojů (*bongó*), tanců (*conga, mambo, samba*) a pokrmů (*funche, guarapo*).

Na závěr zbývá zmínit **asijské jazyky**, ze kterých se přejímala hlavně slova související s domorodou kulturou (*biombo, mandarín, charol*), názvy zvířat (*cacatúa*) a oblečení (*bikini*).

4.1.3. Funkční distribuce

4.1.3.1. Arabština

Ve slovnědruhovém rozložení arabismů masivně převažují substantiva, objevuje se i několik adjektiv (*aleve, carmesí, rahez, mezquino, baladí, baldío, gandul, azul, zoco*), avšak jen velmi málo sloves (*halagar, harbar, acicalar, recamar*). Nenajdeme téměř žádná příslovce (*de balde, en balde, a jorro*) a jen výjimečně částice (*ojalá*) či předložky (*hasta*).

4.1.3.2. Indiánské jazyky

U výpůjček z těchto jazyků, stejně jako v případě arabismů, převládají substantiva. Co se týče sloves, najdeme kromě sloves odvozených od substantiv a adjektiv (jako kečuánské *yapar/llapar*; *achajuanarse* z jazyka čibča odvozené od podst. jm. *chajuá*; araukánská *enlitrarse, apellinarse, apercancar, laucar, empilucharse*) i slovesa odvozená přímo od původních sloves (např. kečuánské *tincar/tingar, cancar, pallar* nebo čibčismus *utear(se)*). Ojedinele se objevují adjektiva (*macanudo, caribe, catire, guachinango, calato, chúcaro, fotuto, guacho, guarango, maltón, opa, pite, bagual*) a příslovce (*de ñapa/yapa*).

4.1.3.3. Předrománské jazyky

Mezi přejímkami z předrománských jazyků nacházíme převážně substantiva a adjektivum (*gordo*).

4.1.3.4. Baskičtina

Převažují podstatná jména s vysokým počtem jmen vlastních a místních, dále se objevují adjektiva (*izquierdo, zurdo, chaparro*), sloveso (*socarrar*) a příslovce (*de bruces*).

4.1.3.5. Hebrejština

Mezi výpůjčkami z tohoto jazyka jsou zastoupena substantiva zahrnující ve velké míře vlastní jména a ojediněle adjektiva (*hebreo, desmazalado, trefe*).

4.1.3.6. Africké a asijské jazyky

V asijských jazycích najdeme pouze substantiva, v afrických se kromě substantiv objevují i slovesa (*ñangotarse*).

4.2. Analýza jazykového materiálu

K určení etymologie u zkoumaných slov vycházíme především z Corominasova etymologického slovníku, jako doplňkovou literaturu jsme použili etymologický slovník od Gómeze de Silva, internetový slovník Španělské Královské Akademie (DRAE) a Morínigův slovník amer. šp (1993). Pokud není uvedeno jinak, všechny odkazy na díla a jejich autory v této části jsou převzaty z Corominasova slovníku, kde je uvedena bibliografie i chronologie kastilských pramenů, proto je v této práci neuvádíme. Přejali jsme také autorův způsob uvádění pramenů – nejprve grafická podoba slova (pokud se liší od současné), název pramenu a rok vydání. Pokud časový údaj chybí, jedná se o známá a lehce dostupná díla, jejichž datace je obecně známá. Pokud nebylo možné zjistit přesný rok vydání pramenu, předchází uvedenému datu předložka kolem.

V případě některých slov (především u výpůjček z indiánských jazyků – kumanagotské karibštiny, nahuatlu) nebylo možno dohledat všechny údaje, např. informace týkající se prvního výskytu ve šp. V případě, že dané slovo nefiguruje v Corominasově etymologickém slovníku, vycházíme pro určení původu slova a prvního výskytu ve šp. z internetového slovníku Španělské královské akademie (v textu pod zkratkou DRAE), u indiánských jazyků také z příručky *Léxico del español de América* (v textu pod zkratkou příjmení prvního z autorů – BO). Jako zdroj slov afrického původu jsme použili příručku od Lapesy (1997, s. 562) a Moreno de Alba (1993, s. 219). Slova, která nejsou uvedena v DRAE nebo nebyla nalezena v korpusu nejsou do tohoto rozboru zařazena.

U každého slova nalezneme informace číslované od 1 – 4, a to v následujícím pořadí: etymologie, první význam ve šp. (někdy je tento bod vypuštěn), první dokumentace výpůjčky a kvantifikace zjištěná v CORDE. U etymologie uvádíme i význam přejatého slova v původním jazyce, a to ve šp. tak, jak jsme jej převzali z Corominasova slovníku. Pokud došlo k sémantickému vývoji, uvádíme v druhém bodě význam, který slovo mělo při vstupu do šp. Pokud je tento bod vypuštěn, je původní význam shodný s významem současným. V bodě 4 uvádíme informace o kvantifikaci ve tvaru počet případů/počet dokumentů (tedy např. 20/7 znamená, že slovo bylo nalezeno celkem 20x v 7 různých dokumentech). Jako počáteční období pro zkoumání výskytu každého slova jsme vycházeli z první dokumentace uvedené Corominasem s tolerancí jednoho století, protože je velmi nepravděpodobné, že by korpus obsahoval dokument s dřívější datací. Tímto jsme ověřili datum prvního výskytu v korpusu a zároveň jsme určili četnost daného slova, kterou porovnáváme s četností v současnosti. Tuto informaci neuvádíme, pokud slovo nebylo ve 20. st. v korpusu nalezeno. Slova jsou řazena abecedně a jazyky následují v tomto pořadí: arabština, ind. jaz., předrom. jaz., baskičtina, hebrejšťina, africké jazyky. Ind. jaz. jsou řazeny v tomto pořadí: arawak, taíno, karibština, nahuatl, mayština, kečuánština, aymarština, čibča, araukánština a tupí-guaraníjština. Stejně pořadí všech jazyků najdeme i v závěrečných slovnících.

4.2.1. Arabština

aceifa: 1. z ar. *šá'ifa*, které je samo o sobě odvozené z *šáifa* (verano)

2. třetí čtvrtina 19. stol. (Fernández y González, Pagés)

3. 20. st.: 1/1

aceite: 1. z ar. *záit*

2. 1251, *Calila*

3. 13. st.: 1/1

20. st.: 6811/463

aceituna: 1. slovo odvozené z **aceite**, z ar. *zeitûna*

2. 1256

3. 15. st.: 2/1

20. st.: 229/98

acelga: viz. 5.1.3.

acicalar: 1. z ar. *šáqal* (pulir)

2. 1270

3. 15. st.: 9/4

20. st.: 146/89 (zahrnuje různé slovesné tvary i slova odvozená)

acicate: 1. z ar. *sikkât*, pl. od *sikka* (punzón, piquete de hierro)

2. 1575

3. 16. st.: 18/11

20. st.: 147/95

acimut: 1. z ar. *sumût*, mn. č. od *samt* (paralelo, acimut)

2. konec 13. stol., Alfonso X

3. 20. st.: 112/3

adalid: 1. z ar. *dalil* odvozeného od slovesa *dall* (enseñar el camino)

2. *addalil*, 1071

3. 13. st.: 28/6 (*adalid*)

20. st.: 57/39

adarga: 1. z ar. *dárqa*, *dáraqa*

2. “escudo hecho con pieles de paquidermos o de reptiles“, později “cualquier escudo“

3. ve tvarech *adágara*: *Cid*; *adáraga*: *Gral. Estoria*; *adarga*: *Poema de Alfonso XI*

4. 1140: 1/1 *adágara* (*Poema del Mio Cid*)

16. st.: 8/1 *adáraga* (B. de las Casas)

14. st.: 6/5 *adarga*

20. st.: 27/21

adarve: 1. z ar. *darb* “camino de montaña“

2. 1202

3. 13. st.: 5/4

20. st.: 28/12

aduana: viz. 5.1.3.

adufe: 1. z ar. *duff* (pandero, atabal)

2. *adufle*, konec 13. stol., *Gral Estoria*; *adufe*, 1490

3. 13. st.: *adufle* 3/2

15. st.: *adufe* 1/1

20. st.: 11/6

ajedrez: viz. 5.1.3.

ajimez: 1. z ar. *šimâsa* (ventana de yeso)

2. 1496

3. 19. st.: 76/20

20. st.: 24/11

ajorca: 1. z hisp. ar. *šúrka*, odvozeného z kořene *šáraka* (lazo)

2. Santillana, kolem 1458. Tento autor a další (Nebrija) píše *axorca*

3. 16. st.: 9/6 (*ajorca*); 14/7 (*axorca*)

20. st.: 4/4

ajuar: 1. z ar. *šuwâr*

2. *axuvar*, *Cid*

3. 12. st.: 2/1 (*axuvar*), *Poema del Mio Cid*

15. st.: 12/4 (*ajuar*)

20. st.: 167/95

alambique: viz. 5.1.3.

alarife: 1. z hisp. ar. *‘aríf* (conocedor), z kořene *‘araf* (conocer, saber)

2. Nebrija

3. 15. st.: 41/6

20. st.: 29/17

albacea: 1. z ar. *wasîya* (cosa encargada en testamento), z kořene *wásà* (encargar, hacer testamento)

2. *alvacea*, 1205

3. 15. st.: *albacea*, 2/2

20. st.: 102/26

albalá: 1. z ar. *bará'a* (dispensa, recibo, carta de pago) z kořene *b-r-'* (ser libre, libertar, absolver)

2. *albará* 1039; *alvalá* 1233; *albalá*, *Partidas*

3. 13. st.: 19/1 *albará*; 2/1 *alvalá*

14. st.: 2/1 *albalá*

20. st.: 5/4

albañal: 1. z ar. *ballá'a* (cloaca), z kořene *báli'* (tragar)

2. *albañar*, konec 13. stol.; *albañal*, kolem 1560

3. 14. st.: 2/1 *albañar*

15. st.: 4/2 *albañal*

20. st.: 21/16

albañil: 1. z ar. *bannâ'* (constructor, albañil), z kořene *báná* (edificar)

2. *albañí*, 1268; *albañil*, kolem 1400

3. 14. st.: 1/1 *albañí*

15. st.: 4/2 *albañil*

20. st.: 261/124

albayalde: 1. z ar. *bayâd* (blancor), odvozané z '*ábayad* (blanco)

2. 1439, dřívě (Nebrija) tvar *alvayalde*

3. 13. st.: 1/1 *alvayalde*

15. st.: 14/7 *albayalde*

20. st.: 55/36

albogue: 1. z ar. *bûq* (especie de trompeta)

2. Alex.

3. 15. st.: 6/4

20. st.: 13/8

albornoz: 1. z ar. *burnûs*

2. kolem 1350

3. 13. st.: 8/5

20. st.: 57/25

alcabala: 1. z ar. *qabâla* (adjudicación de una tierra mediante el pago de un tributo, contribución), odvozeného z kořene *q-b-l* (recibir, alquilar una tierra)

2. 1101

3. 13. st.: 2/2

20. st.: 32/17

alcalde: 1. z ar. *qâdî* (juez) aktivního participia slovesa *qâdâ* (resolver, juzgar)

2. 1062-63

3. 11. st.: 9/6

20. st.: 1499/318

alcanfor: viz. 5.1.3.

alcantarilla: 1. odvozeno od ALCÁNTARA, z ar. *qânṭara* (puente)

2. 1202, *Fuero de Madrid* "puente levadizo"

3. 15. st.: 3/2

20. st.: 13/8

alcaraván: 1. z ar. *karawân*

2. 1251, *Calila*

3. 13. st.: 12/1 (*Calila*)

20. st.: 48/9

alcazaba: 1. z hisp. ar. *qaṣába* (ar. *qáṣaba*)

2. kolem 1490, Pulgar, Nebrija u kterého najdeme tvar *alcaçaba*

3. 15. st.: 6/3 (*alcaçaba*); 2/1 (*alcazaba*)

20. st.: 78/17

alcázar: viz. 5.1.3.

alcoba: 1. z ar. *qúbbā* (bóveda, cúpula, cuarto pequeño adyacente a una sala)

2. 1272-84, *Gral. Estoria* “cuarto donde se pesa“

3. 11.-13. st.: 3/1 (*Fuero de Madrid*)

20. st.: 1161/277

alcuza: 1. z marocké a egyptské ar. *kúza* (jarrito), ar. *kúz*

2. 1253

3. 13. st.: 1/1

20. st.: 46/27

aldea: 1. z ar. *dáī'a* (campo, aldea)

2. 1030

3. 11. st.: 1/1

20. st.: 1323/351

alfajeme: 1. z hisp. ar. *alhaggám* (ar. *haggám*)

2. 1293

3. 13. st.: 1/1

20. st.: 2/2

alfalfa: viz. 5.1.3.

alfanje: 1. z hisp. ar. *hánğal* (puñal, espada corta) (ar. *hánğar*)

2. 1272-84, *Gral. Estoria*

3. 14. st.: 1/1

20. st.: 159/28

alfar: 1. z ar. *fahhâr* (alfarero)

2. *alfahar*, 1629; *alfar*, pol. 18. stol.

3. 16. st.: 3/2 (*alfar*)

20. st.: 9/9

alfayate: 1. z hisp. ar. *alhayyát* (ar. *hayyát*)

2. 1202

3. 13. st.: 79/46

20. st.: 4/4

alfeñique: viz. 5.1.3.

alfiler: 1. z ar. *hilâl* (astilla aguda empleada para prender unas con otras las piezas de vestir, alfiler)

2. J. Ruiz; López de Ayala (1386)

3. 15. st.: 1/1

20. st.: 366/172

alfombra: 1. z ar. *húmra*

2. *alombra*, poslední třetina 14. stol. (López de Ayala); *alhombra*, 1431-50; *alfombra*, 1599 (G. de Alfarache)

3. 16. st.: 4/4 (*alombra*)

15. st.: 2/1 (*alfombra*); 4/2 (*alhombra*)

20. st.: 841/232

algara: 1. z ar. *gâra*

2. *Cid*

3. 12. st.: 5/2

20. st.: 9/6

álgebra: 1. z raně lat. *algebra* a toto z ar. *ğabr* (reducción) z kořene *ğ-b-r* (reforzar, curar, restituir)

2. Covarrubias, Nebrija

3. 15. st.: 3/1

20. st.: 245/60

algodón: 1. z hisp. ar. *quṭún* a toto z ar. *quṭn*.

2. třetí čtvrtina 13. st., *Libros del S. de Astron.*; *Lapidario*; tvar *algoton* se objevuje již r. 950

3. 13. st.: 33/2

20. st.: 1170/279

algoritmo: 1. viz **guarismo**

2. 19. st.: 50/2

20. st.: 47/10

alguacil: 1. z ar. *wazîr* (ministro, visir) z kořene *w-z-r* (soportar un peso)

2. *aluazil*, 1075; *alguazil*, 1115; *aguazil*, *Cid*

3. 1075: *aluazil*, 1/1

1140: *aguazil*, 1/1

12. st.: *alguazil*, 11/1 (*Fuero de Madrid*)

13. st.: *alguacil*, 4/4

20. st.: 274/81

aljaba: 1. z ar. *ǧáʿba*

2. 1325-6, J. Manuel, *Caza*; ve významu “bolso para la comida de las aves de caza“

3. 14. st.: 3/2

20. st.: 30/18

aljófar: 1. z ar. *ǧáuhar* (perlas)

2. zachovává kolektivní význam, jaký má v ar. (conjunto de perlas, especialmente pequeñas), ačkoli u Nebriji najdeme také význam „perla grande“ a tvar *aljofar*

3. kolem 1250, *Bocados de Oro*

4. 13. st.: 13/5

20. st.: 40/26

aljuba: 1. z ar. *ǧúm̄ma* (conjunto de ramas)

2. kolem 1590

3. 14. st.: 1/1

20. st.: 4/4

almacén: 1. z hisp. ar. *mahzén* (ar. *máhzan*) (depósito, granero, almacén), z kořene *h-z-n* (depositar, almacenar)

2. 1225

3. 14. st.: 2/1

20. st.: 782/252

almagre: 1. z ar. *mágra*

2. *almagra*, *almágara*, 1278; *almagre*, 1513

3. 13. st.: *almagre*, 1/1; *almagra* 3/2 (1250)

20. st.: 24/17

almíbar: viz. 5.1.3.

alminar: 1. z ar. *manâr* (faro, alminar), odvozeného od *nâr* (fuego)

2. 1. pol. 19. st., Duque de Rivas

3. 19. st.: 8/4

20. st.: 47/14

almófar: 1. z hisp. ar. *máǧfar*, z kořene *ǧ-f-r* (cubrir)

2. *Cid*

3. 1140: 3/1

20. st.: 2/2

almohada: 1. z hisp. a magrebské ar. *muhádda* (ar. *mihádda*), odvozené z *hadd* (mejilla)

2. kolem 1400 (Glos. de Palacio, Escorial y Toledo)

3. kolem 1400: 1/1

20. st.: 708/261

almojarife: 1. z hisp. ar. *mušrif* (ar. *múšrif*) (tesorero, superintendente de Hacienda), aktivního participia slovesa *'ášraf* (inspeccionar)

2. *almoxerif*, 1081; *almoxarife*, 1253

3. 13. st.: *almofarife*, 1/1; *almoxerif*, 40/10; *almoxarife*, 6/3

20. st.: 6/3

almoneda: 1. z ar. *munáda* odvozeného z *nadá* (gritar)

2. 1142

3. 12. st.: 15/4

20. st.: 40/25

almoraduj: viz. 5.1.3.

almud: 1. z hisp. ar. *almúdd* a toto z ar. *mudd*

2. *almude*, 1028; *almud*, 1049

3. 11. st.: *almude*, 5/2

12. st: *almud*, 7/3

20. st.: 13/8

almuédano: 1. z ar. *mu'áddin*, aktivního participia slovesa *'áddan* (hacer saber algo, convocar a la oración) odvozeného od *'údn* (oído, oreja)

2. kolem 1300

3. 15. st: 2/1

20. st.: 19/11

alquermes: 1. viz **carmesí**

2. *alchermes* o *alquermes*, 1555

3. 16. st: *alquermes*, 6/2; *alchermes* 1/1

20. st.: 2/1

alquimia: viz. 5.1.3.

alquitara: 1. z ar. *qattârra* a toto z *qâtra* (gota), *qâtтар* (destilar)

2. *alcatara*, poč. 15. stol., *Canc. de Baena*; *alquitara*, kolem 1460, *Crón. de Juan II*

3. 14. st.: *alcatara*, 6/1

15. st.: *alquitara* 15/6

20. st.: 21/10

añafil: 1. z ar. *nařir* (señal de ataque, añafil), z kořene *n-f-r* (lanzarse contra alguien)

2. pol. 13. stol. : *Alex. O, Fn. Gonz.*

3. 14 st.: 9/5

20. st.: 16/9

añil: 1. z ar. *nîl*

2. *anil*, 13. stol., Aranceles; *añir*, kolem 1300; *añil*, 1555

3. 13. st.: *anil*, 1/1

15. st.: *añir*, 2/1

15/16. st.: 1/1 (*añil*)

20. st.: 182/96

arrabal: 1. z hisp. ar. *rabád* (ar. *râbad*)

2. *alraval*, 1146; *raval*, Berceo; *arraval* 1254

3. 13. st.: *arrabal*, 1/1; *raval*, 2/1 (Alex.)

14. st.: *arraval*, 11/4

20. st.: 224/101

arracada: 1. z hisp. ar. *qarrât* (ar. *qurř*, mn. č. '*aqrât*'). Forma *qarrât* není zdokumentována, ale dá se odvodit z mn. č. *qarârîř*.

2. 1295-1317

3. 13. st.: 2/1

20. st.: 3/3

arroba: 1. z hisp. ar. *rúba^c* (z ar. *rub^c*) (cuarta parte)

2. *arobo*, 1088, 1102; *arroa*, 1194; *arroba*, 1219

3. 11. st.: *arobo*, 4/3

13.st.: *arroa*, 2/1

15. st.: *arroba*, 38/15

20. st.: 114/49

arrope: 1. z ar. *rubb* (zumo de fruta cocido hasta quedar espeso)

2. kolem 1400, Glos. del Escorial y de Toledo

3. 14. st.: 36/7

20. st.: 52/28

arroz: viz. 5.1.3.

ataharre: 1. z ar. *táfar*

2. 1256-63, *Partidas*

zaznamenaný tvary: *tarría, tarra, tajarra, atarre, atafarra, altafarra*

3. 15. st.: *ataharre*, 4/3

16. st.: *atafarra*, 2/1

19. st.: *atarre*, 1/1

20. st.: 5/4

atalaya: 1. z ar. kořene *ṭ-l-ʿ* (*estar en lo alto, acechar, atalayar*). Konkrétní původ se zdá být slovo *ṭalâyiʿ*, mn. č. od *ṭaliʿa* (*centinela, acanzada de un ejército*)

2. dříve se vyskytovalo i maskulinum ve významu “centinela diurno“

3. 1017

4. 12. st.: 1/1

20. st.: 121/71

azafrán: 1. z ar. *zaʿfarân*

2. 1256-76, *Libros del Saber de Astronomía* a v ostatních textech z 13. stol. (*Cantar de los Canteres, los Aranceles*); ve staré kast. se psalo *açafrán*

3. 13. st.: *azafrán*, 1/1; *açafrán*, 40/4

20. st.: 448/94

azogue: 1. z hisp. ar. *záuq* (ar. *zâ'uq*)

2. 1295-1317, *Memorias de Fernando IV*

3. 13. st.: 3/2

20. st.: 207/99

azotea: 1. z ar. *suṭáih*, diminutivum z *saṭh* (*planicie, azotea*)

2. 1406-12, G.de Clavijo

3. 15. st.: 1/1 (*Celestina*)

20. st.: 352/110

azúcar: 1. z ar. *súkkar*, které pochází z indického základu

2. Berceo; tvar *açúcar* (Nebrija)

3. 13. st.: *azúcar*, 3/2; *açúcar*, 74/2

20. st.: 3373/379

azul: viz. 5.1.3.

azulejo: viz. 5.2.

babucha: viz. 5.1.1.

badana: 1. z vulg. ar. *baṭāna* a toto z ar. *biṭāna* (forro), které v ar. ve Šp. nabylo stejného významu jako “badana“ (cuero curtido de oveja)

2. *vatanna*, 1050

3. 12. st.: 1/1 (*badana*)

20. st.: 54/40

baladí: 1. z ar. *baladí* (del país, indígena), odvozeného z *bálad* (tierra, provincia)

2. Juan Ruiz

3. 15. st.: 2/1

20. st.: 107/73

borní: 1. z magrebské a hisp. ar. *burní*, původ tohoto základu však není znám

2. 1252

3. 15. st.: 1/1

caftán: viz. 5.1.3.

carmesí: viz. 5.1.3.

cenit: 1. zkratka ar. *samt ar-ra's* (el paraje de la cabeza). Pravděpodobně se jedná o špatnou výslovnost *zenit* místo *zemt* (=samt) v rukopisech Alfonse Moudrého. Ze *sumût* (mn. č. od *samt*) pohází šp. *acimut*

2. 1256-76, *Libros de Saber de Astronomía*

3. 13. st.: 142/1

20. st.: 186/104

cifra: 1. z ar. *sifr* (vacío, cero)

2. původně se v románštině používalo pro označení nuly a později pro ostatní číslice

3. Nebrija

4. 15. st.: 19/12

20. st.: 1437/427

de balde: 1. z ar. *bâṭil* (vano, inútil), aktivní articipium slovesa *báṭal* (ser útil)

2. kolem 1200

3. 13. st.: 49/16

20. st.: 178/95

- en balde:** 1. z ar. *bâtil* (vano, inútil), aktivní articipium slovesa *báṭal* (ser útil)
 2. kolem 1200
 3. kolem 1200: 2/1
 20. st.: 240/144
- escarlata:** viz. 5.1.3.
- gandul:** 1. z ar. *gandûr* (joven de clase modesta)
 2. původně: “moro o indio joven y belisco“
 3. 2. pol. 15. stol.
 4. 15. st.: 5/4
 20. st.: 43/26
- guarismo:** 1. pochází ze staré formy *alguarismo* (arte de contar, aritmética) a toto má původ v *Al-huwárizmî*, přezdívce ar. matematika Abu Ýafara Mohámmeda Abenmusa. V moderní šp. nalezneme ještě druhý tvar téhož slova, *algoritmo* (vlivem řeckého slova s významem „číslice“ a šp. *logaritmo*) s významem “notación peculiar a un tipo de cálculo“
 2. *alguarismo*, 1256-76, *Libros de Saber de Astronomía III*; *guarismo*, 1570, C. de las Casas
 3. 13. st.: *alguarismo*, 1/1
 14. st.: *guarismo*, 2/2
 20. st.: 32/24
- halagar:** 1. z ar. *hálaq* (alisar, aplastar, pulir, tratar bondadosamente)
 2. *falagar*, Berceo
 3. 1138: *falagar*, 1/1
 13. st.: 4/2
 20. st.: 1356/487
- harbar:** 1. z ar. *hárab* (devastar, destruir, echar a peder); šp. tvar pochází pravděpodobně z označení činnosti od tohoto slovesa *harb*
 2. kolem 1500, Juan de Encina
 3. 16. st.: 1/1
- hasta:** 1. z ar. *háttà*
 2. *adta*, 945; *fasta/hasta*, 13. stol.
 3. 927: *fasta*, 1/1
 945: *adta*, 1/1

921 – 1108: *hasta*, 2/1

20. st.: 75086/2683

jaez: 1. z ar. *ǧahâz* (ajuar, provisiones, arnés), z kořene *ǧáhaz* (abastecer, preparar, aderezar, equipar)

2. původní význam: “atavío“, “aderezo“

3. *jahez*, začátek 15. stol., *Canc. de Baena*

4. 14. st.: *jaez*, 1/1

15. st.: *jahez*, 1/1

20. st.: 60/37

jarabe: 1. z ar. *šarâb* (bebida, poción, jarabe), slovo odvozené od *šárib* (beber)

2. *xarabe*, kolem 1270

3. 13. st.: *xarabe*, 1/1

16. st.: *jarabe*, 36/22

20. st.: 282/65

jazmín: viz. 5.1.3.

jinete: 1. z vulg. ar. *zanêti* (z ar. *zanâti*) které znamenalo “individuo de Zeneta“ neboli příslušník berberského kmenu známého svojí lehkou jízdou, která se účastnila obrany Granady ve 13. st.

2. původní význam: “soldado de a caballo que peleaba con lanza y adarga y llevaba ancogidas las piernas, con estribos cortos“. Ve středověku se používalo v tomto významu a ve významu “raza de caballos rápida, que se cabalgaban sin bardarlos“ neboli koní používaných Zenety. Moderní význam „jezdec“ je obvyklý minimálně od poč. 17. st. (Cervantes)

3. první čtvrtina 14. stol. *Crónica de Alfonso X*

4. 15. st.: 1/1

20. st.: 689/194

jubón: 1. z ar. *ǧúbba* (especie de gabán con mangas)

2. kolem 1400, *Glos. de Toledo y del Escorial*

3. 14. st.: 1/1

20. st.: 113/43

maravedí: 1. z ar. *murâbiti* (relativo a los Amlorávides, que acuñaron esta moneda), odvozeného ze základu MORABITO (z ar. *murâbit*)

2. *morabetins*, před r. 1127; *maravedí*, 1203

3. 13. st.: *maravedí*, 44/33

14. st.: *morabetins*, 1/1

20. st.: 35/25

marfil: 1. zjednodušená forma původního *a(l)ma(l)fil*, z ar. *‘azm al-fil* (hueso del elefante)

2. *almafil*, 892; *marfil*, 2. pol 13. stol.

3. 13. st.: *marfil*, 63/23

20. st.: 715/267

marrano: 1. pravděpodobně z ar. *máḥram* (*mahrán* v lidové mluvě) (cosa prohibida)

2. 965

3. 14. st.: 1/1

20. st.: 60/36

mezquino: 1. z ar. *miskîn* (carente de bienes, pobre, indigente), z kořene *sákan* (apaciguarse, humillarse, ser pobre)

2. kolem 950, Glosas Emilianenses

3. kolem 1200: 1/1

20. st.: 280/167

nadir: 1. z ar. *nazîr* (opuesto)

2. 1611, Covarrubias

3. 15. st.: 5/2

20. st.: 18/12

naranja: viz. 5.1.3.

quintal: 1. z ar. *quintâr*, které je ovšem přejato, jak se zdá, z lat. CENTENARIUM (que tiene cien libras)

2. Berceo

3. 11. st.: 1/1

20. st.: 62/38

recamar: viz 5.1.1.

rebato: 1. z ar. *ribât* (ataque contra los infieles), odvozeného z *râbat* (dedicarse con celo a un asunto, amenazar las fronteras enemigas)

2. v pův. významu obvyklé ve staré kast. Odtud pochází význam “susto o alarma producida por un ataque“

3. pol. 13. stol. , *Fn. Gonz.*

4. 13. st.: 6/2

20. st.: 51/36

tabique: 1. z ar. *tašbīk* (labor de trezado o entretejadura, pared de ladrillos)

2. *taxbique*, poč. 15. stol., *Canc.* de Baena; *tabique*, 1570, C. de las Casas

3. 15. st.: *taxbique*, 1/1

16. st.: *tabique*, 12/11

20. st.: 435/96

tarea: 1. z vulg. ar. *ṭariḥa* (cantidad de trabajo que se impone a alguno), odvozeného z ar. *ṭarah* (lanzar, arrojar, imponer la adquisición de una mercancía a un precio determinado)

2. Nebrija

3. 15. st.: 1/1

20. st.: 2540/621

zaga: 1. z ar. *sāqa* (retaguardia de un ejército)

2. z voj. termínu “retaguardia“ se snadno přešlo k významu “parte trasera de una cosa o persona“

3. *çaga*, *Cid*, kde se objevuje v původním významu

4. 1140: *çaga*, 5/1

13. st.: *zaga*, 1/1

20. st.: 207/121

zaguán: viz. 5.1.3.

zalá: 1. z ar. *šalāʾ*, z kořene *š-l-w* (rogar a Dios)

2. 1539

3. 16. st.: 10/5

zalmedina: 1. z hisp. ar. *šāḥib al-madīna* (jefe de policía), složeného z *šāḥib* (jefe inspector, administrador) a *madīna* (ciudad)

2. *chephalmedina* 1118

3. 11. st.: *zalmedina*, 2/1

zanahoria: viz. 5.2.

zaragüelles: 1. z ar. *sarāwīl*, mn. č. od *sirwāl* (pantalón muy ancho, calzoncillos), dříve a dnes v mnoha dialektech tvary *zaragüel* (*zaragüeles*)

2. 1490

3. 15. st.: 1/1 (1460)

20. st.: 14/10

4.2.2. Indiánské jazyky

4.2.2.1. Antilské jazyky

4.2.2.1.1. Arawak

- canalete:**
1. pravděpodobně amerického původou a spojené se slovem **canoa**
 2. 1567, Álvaro de Mendaña.
 3. 16. st.: 2/2
 20. st.: 32/7

canoa: 1. z araw.

2. původní význam: „dlouhé a úzké plavidlo vyrobené z kmene stromu“, dnes: „jisté plavidlo s vesly, dlouhé a úzké“ a analogií ve velké části Latinské Ameriky: „díže, kád, žlab, koryto“

3. 1492, Diario de Colón, 26. října; Nebrija

4. 15. st.: 51/6

20. st.: 451/75

cayo: 1. z arawackého dialektu mluveného na antilských ostrovech

2. dokumentované od poloviny 16. st. (1551, Escalante Fontaneda)

3. neprůkazné

comején: 1. z araw.

2. *comixén* (Fernández de Oviedo 1535) ; *comegén* kolem 1565, Vicente de Oviedo

3. 16. st.: *comixén*, 8/1

18. st.: *comején*, 7/3; *comegén*, 6/2

20. st.: 21/11

guacamayo: 1. z araw. na Malých Antilách, v některých latinskoamer. zemích (Kol.) má tvar *guacamaya*

2. kolem 1560, B. de las Casas; 1535, Fernández de Oviedo

3. 16. st.: 1/1

20. st.: 42/20

guaicán: 1. z araw.

2. nejprve se objevuje v latinizované formě *guaicanus* 1510, Pedro Mártir de Angleria; *guaicán*, Gómara, 1552

3. 20. st.: 1/1

- guamo/guama:**
1. z araw.
 2. 1535, Fz. de Oviedo; Castellanos. Ostatní autoři (Las Casas, Acosta, Inka Garcilaso, López de Velasco) píší *guaba*
 3. 16. st.: *guama*, 4/2; *guaba*, 1/1
 19. st.: *guamo*, 5/3
 20. st.: *guamo*, 2/2; *guama*, 4/2
- guanajo:**
1. nejistého původu, pravděpodobně pochází z araw. V. Ant. Dnes je známé na těchto ostrovech a v Kol.
 2. *guanaxa*, 1540, Fernández de Oviedo
 3. 19. st.: *guanajo*, 12/2
 20. st.: 4/4
- güira:** 1. z původního *hibuera* a toto z antilského arawaku
2. *bigüera* (Fernández de Oviedo 1526); *güira*, Pichardo, 1836
 3. 19. st.: *güira*, 2/1
 20. st.: 19/10
- hutía:** 1. z araw.; používá se na Antilách ve formě *jutía* s aspirovaným „h“
2. 1510, (BO)
 3. 16. st.: 9/3
 20. st.: *hutía*, 2/1; *jutía*, 11/6
- iguana:** 1. z araw. *iwana*
2. *iguana* nebo *yu-ana* 1526, Fernández de Oviedo
 3. 16. st.: *iguana*, 4/2
 20. st.: 45/23
- jaiba:** 1. pravděpodobně z ant. araw. Dnes se používá v různých latinskoamerických zemích.
2. *xaiba*, Fernández de Oviedo 1526
 3. 16. st.: *jaiba*, 2/1
 20. st.: 2/2
- macagua:**
1. z araw.; dosud se používá na Kubě a ve Venezuele
 2. Fz. de Oviedo, 1535 (BO)
 3. 16. st.: 2/1
- naboría:** 1. z araw.
2. 1513, instrucciones a Pedrarias Dávila
 3. 1509: 1/1

16. st.: 15/5

20. st.: 2/2

nigua: 1. z araw.

2. 1526, Fernández de Oviedo

3. 16. st.: 12/5

20. st.: 12/9

4.2.2.1.2. Taíno

ají: 1. z taín. na St. Dom. *aší*

2. 1493, Kolumbův deník, kde slovo se objevuje, stejně jako u ostatních kronikářů, ve tvaru *axí*. (BO)

3. 1491 – 1516: *ají*, 2/1

15. st.: *axí*, 4/2

20. st.: 100/43

arcabuco: 1. zatímco u Corominase se dočteme, že se jedná pravděpodobně o taínismus ze St. Dom., BO říká, že jde o taínismus z ostrova Española

2. 1535, Fernández de Oviedo

3. 16. st.: 91/14

20. st.: 3/3

barbacoa: 1. Corominas uvádí, že se jedná o indigenismus pocházející z kar. oblasti. Naproti tomu BO ho uvádí jako taínismus; rozšířený téměř v celé Lat. Americe i ve Šp.

2. Údaje o první dokumentaci se taktéž liší: Corominas uvádí rok 1518, BO až 1535 (Fernández de Oviedo a Las Casas).

3. 16. st.: 33/7; (1535, Fz. de Oviedo)

20. st.: 54/16

batata: 1. ant. slovo převzaté podle všeho z taín. z ostrova Haiti, dnes běžné na ostrovech St. Dom. a Portoriko, ve Ven., Kol., Río de la Plata a v Peru

2. 1519, Hz. Ureña, avšak Pedro Mártir de Anghiera ho cituje v latině již r. 1516

3. 16. st.: 10/3

20. st.: 64/31

batey: 1. z taín.

2. Fz. de Oviedo (1535) užívá slovo ve významu „míč“, Las Casas ve významu „hřiště, kde se tato hra hraje“. Odtud pochází dnešní význam: „plácek“, „náves“ používaný na

Antilách (BO).

3. 1517: 5/1

16. st.: 24/7

20. st.: 37/10

bejuco: 1. z taín. na St. Dom; slovo široce užívané, ačkoli v literatuře převažuje galicismus *liana*.

2. 1526; kronikáři jako Las Casas a Fernández de Oviedo píší ve tvaru *bexuco*.

3. 16. st.: *bejuco*, 21/6; *bexuco*, 10/4

20. st.: 87/29

bohío: 1. z araw. dialektu na Antilách (Corominas). BO ho naopak uvádí mezi taínismy.

V dnešní době používané na Antilách, ve St. Am., Ven., Ek. a Peru.

2. 1493, Kolumbus, (BO); Corominas ho datuje kolem 1506. Počáteční hláska se v průběhu 17., 18. a 19. st. vyslovovala s přídechem, jak tomu nasvědčují formy *bujío*, *bojío*

3. 16. st.: 20/11

20. st.: 118/35

cacique: 1. z taín. na St. Dom. Jedno z prvních slov, která pronikla do šp.

2. 1493, Kolumbus (BO); Corominas uvádí datum 1492

3. 1492 – 1493 (Kolumbův deník): 2/1

20. st.: 666/108

caney: 1. z taín. na St. Dom.

2. dříve se užívalo ve smyslu „panské sídlo“, dnes je známé na Kubě a ve Ven. s významem „chatrč“, „kůlna“.

3. 1535 Fernández de Oviedo; Las Casas.

4. 16. st.: 21/6 (1526, Fz. de Oviedo)

20. st.: 56/7

caoba: 1. z taín. na St. Dom. *kaóban*

2. *caoban* a *caoba*, 1535 Fernández de Oviedo

3. 16. st.: *caoba*, 8/3

1527-1550 (B. de las Casas): *caoban*, 2/1

20. st.: 229/119

carey: 1. z taín. na St. Dom. Jedná se o všeobecně rozšířené slovo

2. 1515; v textech ze 17. a 18. st. se objevuje i varianta *caray*

3. 17. st.: 8/6

20. st.: 86/51

cazabe: 1. z taín. *caçábi*. Dnes se používá v celé LA.

2. 26. prosince 1492, Diario de Colón

3. 16. st.: *cazabe*, 39/5

17. st.: *caçabe*, 1/1

20. st.: 23/14

ceiba: 1. pravděpodobně z taín. na St. Dom.

2. 1535, Fernández de Oviedo. U Las Casase a Ovieda najdeme pravopis *ceiba*

3. 16. st.: *ceiba*, 26/4; *ceiba*, 2/1

20. st.: 114/33

cohoba: 1. slovo pocházející z ostrova Haiti.

2. varianty *cohiba*, *cojiba*, *coiba*; 1499, Fr. Ramón Pané; kolem 1560, Las Casas

3. 16. st.: *cohoba*, 17/5

20. st.: 61/1

conuco: 1. z taín.; používá se na Antilách, ve Ven. a Kol.

2. první zmínka o něm existuje u Ponce de León 1509 (BO)

3. 16. st.: 19/8

20. st.: 36/21

curí: 1. z taín.; rozšířené hlavně v kar. oblasti

2. *corí*, 1526, Fernández de Oviedo; *curí*, Las Casas a Gómara, (BO)

3. 16. st.: *corí*, 7/3

17. st.: *curí*, 1/1

20. st.: *curí*, 0/0; *curiel*, 1/1

duho: 1. z taín. na St. Dom.

2. V různých variantách jako *dúo*, *duro*, *turo*, *ture* se objevuje u Fz. de Ovieda (1535), Las Casase a dalších autorů. Dnes se ustálily formy *duro* ve venkovské mluvě na západě Venezuely a *ture* na ostrovech Portoriko a St. Dom. (BO)

3. 16. st.: *duho*, 20/5

20. st.: *duho*, 1/1

enaguas: 1. z původního *naguas* a toto z taín. na St. Dom.

2. *naguas*, Fernández de Enciso (1519). Moderní tvar *enaguas* se objevil už kolem r. 1580 u Camarga. Calderón de la Barca naopak používá tvar *nagua*, *enagua* bez

koncového –s

3. 16. st.: *enaguas*, 12/4 (1535, Fz. de Oviedo); *naguas*, 64/11

17. st.: *enagua*, 5/3

20. st.: *enaguas*, 144/86; *enagua*, 77/43

guácima: 1. z arawaku na Haiti; BO ho považuje za taínismus

2. *guaçuma*, 1535, Fz. de Oviedo; *guácima*, kolem 1560, B. de las Casas

3. 17. st.: *guaçuma*, 2/1

guajiro: 1. Používá se na Kubě a v Guat. Původ v taínštině obhajuje Arrom (Cf. Buesa Oliver, Enguita Utrilla, s. 60)

2. 19. st.: 32/5

20. st.: 33/8

guanábana: 1. z taín. na St. Dom.

2. *guanaba* 1510, Pedro Mártir de Angleria; *guanábana*, Fernández de Oviedo 1535

3. 16. st.: 8/3

20. st.: 30/19

guayacán: 1. z taín.

2. 1524, něm. text vztahující se k Americe; 1526, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: 33/8

20. st.: 22/14

hamaca: 1. z taín. na St. Dom.

2. Fernández de Enciso (1519); dále Fz. de Oviedo, las Casas.

3. 1491-1516: 1/1

20. st.: 413/112

huracán: 1. z taín. *hurakán*; se stejným významem toto slovo velmi rychle proniklo i do jiných evropských jazyků.

2. *furacán*, 1510-15, P. Mártir de Angleria; *huracan*, 1526, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: *huracán*, 75/13; *huracan*, 1/1

20. st.: 374/185

jaba: 1. z taín. *haba*.

2. *haba* Fz. de Oviedo 1526

3. 16. st.: *jaba*, 1/1

20. st.: 4/3

jagua: 1. z taín. *šawa*

2. *xaguá*, 1515, P. Mártir de Angleria

3. 16. st.: *jagua*, 7/2

20. st.: 3/2

jagüey/jagüel: 1. z taín. na St. Dom. Dnes hojně rozšířené po celé Hispanoamerice, dokonce i v andských oblastech.

2. *jaguey*, 1518, Alonso de Zuazo; kolem 1540, Fz. de Oviedo.

3. 16. st.: *jagüey*, 1/1

19. st.: *jagüel*, 5/1

20. st.: *jagüel*, 2/1; *jagüey*, 12/7

jején: 1. pravděpodobně z ant. taín.; kronikáři často zmiňované slovo

2. *xixenes*, Fernández de Oviedo, 1535; *xoxenes* B. de las Casas; *xexenes*, kolem 1565, Pedro de Aguado

3. 1535: *xixenes*, 2/1

1527: *xoxenes*, B. de las Casas, 2/1

kolem 1568, *xexenes*, Díaz del Castillo, 2/1

19. st.: *jején*, 3/2

20. st.: *jején*, 2/2

macana: 1. indigenní am. slovo, převzaté Španěly z taín. na St. Dom.

2. Mártir de Angleria (1515), Oviedo (1526)

3. 16. st.: 118/8

20. st.: neprůkazné

macanudo: 1. odvozené od **macana**

2. pův. význam "grueso como una porra"

3. nenalezeno

4. 20. st.: 24/18

maíz: 1. z *mahís*, označení pro ostrov Haiti, které mu dávali jeho obyvatelé

2. *maiz*, Kolumbus, před r. 1500; las Casas a Oviedo píší *mahiz* s hláskou *h*, která se dosud stále vyslovuje s přídechem v některých kar. dialektech

3. 16. st.: 1701/111

20. st.: 1320/265

majagua: 1. z původního *damahagua* a toto z taín. V. Ant.

2. *damahagua*, Fernández de Oviedo 1535

3. 16. st.: *damahagua*, 4/1

17. st.: *majagua*, 2/1

20. st.: 12/7

- mamey:** 1. z taín. V. Ant.; dnes používané na Antilách, v Pan., Ven., Kol., Ek. a Peru.
2. *mameis*, pl., Fernández de Enciso, 1519; poprvé již v latině Pedra Mártira de Angleria, 1510
3. 16. st.: *mamey*, 20/5; *mameis*, 1/1
20. st.: 39/19

- maní:** 1. z taín. na Haiti. Jedná se o slovo běžně používané v celé JA a na Antilách, zatímco v Mex. a ve Šp. se více používá nahuatlismus *cacahuete*
2. Oviedo (1535)
3. 1495: 1/1 (Kolumbus)
16. st.: 9/5
20. st.: 57/27

- manigua:** 1. pravděpodobně z taín. V. Ant.; slovo velmi používané na Antilách
2. 1836, Pichardo; Acad. 1914. BO uvádí již rok 1535, Fz. de Oviedo; López de Gomara
3. 19. st.: 27/5
20. st.: 62/31

- sabana:** 1. z taín. z ostrova Haiti. V části JA je tento termín nahrazen slovem *llano* nebo kečuismem *pampa*
2. *çavána*, 1515, P. Mártir de Anglería
3. neprůkazné

- tuna:** 1. z taín. z ostrova Haiti; známé po celé Latinské Americe, ale téměř neznámé ve Španělsku
2. 1526, Fz. de Oviedo
3. 16. st.: 46/8
20. st.: 66/38

- yagua:** 1. z taín. na St. Dom., užívá se v kar. oblasti
2. kolem 1560, B. de las Casas
3. 1527-1550 (B. de las Casas): 4/1
20. st.: 18/10

- yuca:** 1. z taín. na St. Dom.

2. kolem 1495, Fr. Ramón Pané

3. 15. st.: 4/2

20. st.: 112/49

4.2.2.1.3. Karibština a kumanagotská karibština

arepa: 1. rozšířené na Antilách, v Mex., Kostarice, Ven., Col. a Bol.; z kuman. *erepa* (maíz), (DRAE)

2. kolem 1590 Acosta, (BO)

3. 17. st.: 1/1

20. st.: 36/8

auyama: 1. rozšířené v karibských zemích; z kar. *auyamá*, (DRAE)

2. 1589, Castellanos, (BO)

3. 20. st.: 2/2

báquira: 1. z kar. (Venezuela a obě Guayany)

2. 1535, Friederici

3. 16. st.: 2/1

butaca: 1. z *putaca* (asiento), z kar. dialektu (Ven.)

2. Acad. 1843

3. 19. st.: 264/71

20. st.: 558/159

caimán: 1. není jisté, zda pochází z některého afrického jazyka či z kar., ačkoli druhá varianta je pravděpodobnější

2. 1530, Nuño de Guzmán

3. 16. st.: 39/12

20. st.: 157/38

caribe: 1. hned na počátku kolonizace se rozšířilo pojmenování *caribe*, které Španělé slyšeli z úst arahuakánců a označovali jím nezkrotného indiána, který se stavěl na odpor conquistadorům; později se tohoto označení používá i ve významu „lidožrout“ (už u Kolumba 1492). Používá se během celého 16. století a své místo si najde i v literatuře (Cervantes, Lope de Vega, Góngora). Odtud se lehce význam metaforicky přenesl na označení „strašlivého člověka“ a takto se používá v 18. a 19. století. V dnešní době znamená na Antilách „strašlivý, zuřivý, vztekly“. (BO)

2. 16. st.: 29/11

20. st.: 39/17

catauro: 1. z kuman. *catauri* (canasto)
2. *catauro*, *cataure*, 1535, Fz. de Oviedo
3. 16. st.: *catauro*, 2/1; *cataure*, 5/2
20. st.: 1/1

catira/catire: 1. rozšířené ve Ven., Kol., Ek., Peru a Bol.; z kuman.
2. nenalezeno
3. 1847: *catire*, 1/1
20. st.: *catire*, 15/5

colibrí: viz. 5.2.

curare: 1. z kar. dialektu
2. 1745, Gumilla
3. 20. st.: 52/20

guaricha: 1. užívané v Kol., Ven., Pan., Ek.; z kuman.
2. kolem 1550 Fz. de Oviedo, (BO)
3. 16. st.: 1/1
20. st.: 12/3

guayuco: 1. z kuman.
2. *guayaco*, Fz. de Oviedo
3. 17. st.: 1/1
20. st.: 4/3

loro: 1. z kar.; Karibané nazývali tohoto ptáka *roro*
2. 1550, Fz. de Oviedo
3. neprůkazné

manare: 1. z kuman.
2. pův. význam "canastico ancho"
3. *manari*, kolem 1540, Fz. de Oviedo, (BO)
4. neprůkazné

manatí: 1. antilské idigenní slovo, pravděpodobně z kar.
2. 1535, Fz. de Oviedo; v latině P. M. de Angleria již 1515
3. 16. st.: 32/8
20. st.: 44/14

mapire: 1. z kuman.

2. *mapiri*, 1699, Ruiz Blanco, (BO)

3. 18. st.: 1/1

20. st.: 2/1

masato: 1. pravděpodobně se jedná o slovo pocházející z karibštiny

2. *maçato*, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: *maçato*, 2/1

17. st.: *masato*, 1/1

20. st.: 13/5

mene: 1. spojené s kuman. *mane* nebo *mani* (cera)

2. kolem 1540, Fz. de Oviedo, (BO)

3. neprůkazné

mico: 1. pravděpodobně z kar. (Tierra Firme), kde je toto zvíře známo pod názvy *meku* nebo *miko*

2. kolem 1565, Aguado

3. 16. st.: 24/15

20. st.: 86/45

morrocoy(o): 1. z kuman. *morrokoy*

2. *morrocoy*, 1745, Gumilla

3. 20. st.: *morrocoyo*, 7/1

piragua: 1. z kar.

2. 1535, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: 45/6

20. st.: 67/25

totuma: 1. z kar. *tutum* (calabaza)

2. 1565, Aguado

3. 19. st.: 5/2

20. st.: 41/10

4.2.2.2. Nahuatl

acal/acale: 1. z nah. *acalli*, nahrazené záhy arawackým *canoa*

2. kolem 1540, Fz. de Oviedo; Bernal Díaz; Covarrubias (BO)

3. 16. st.: *acal*, 1/1; *acale*, 2/1

20. st.: *acal/acale*, 0/0

- achiote:** 1. z nah. *ačiotl*
 2. 1594
 3. 16. st.: 5/1
 20. st.: 25/14
- aguacate:** 1. z nah. *awákatl*
 2. kolem 1560, las Casas
 3. 16. st.: 6/3
 20. st.: 61/26
- atole:** 1. z nah. *atúlli*
 2. *atol*, kolem 1560, las Casas; *atole*, 1560-75, Cervantes de Salazar
 3. 1527-1550 (B. de las Casas): *atol*, 1/1
 16. st.: *atole*, 64/4; *atol*, 6/2
 20. st.: *atole*, 17/9; *atol*, 4/1
- cacahuete:** 1. z nah. *tlalkakáwatl*, složeného z *tlalli* (tierra) a *kakáwatl* (cacao)
 2. *Cacaguete*, 1653, P. Cobo; *cacahuete*, *cacahuete*, Terr.
 3. 16. st.: *cacahuete*, 1/1; *cacaguete*, 2/1
 19. st.: *cacahuete*, 3/3
 20. st.: *cacahuete*, 33/14, *cacahuete*, 5/5
- cacao:** 1. z nah. *kakáwa*, kořenového tvaru od *kakáwatl*
 2. 1535, Fz. de Oviedo
 3. 1519-1526 (Cortés): 11/1
 16. st.: 355/29
 20. st.: 396/115
- cacascle/cacaxtle:** 1. Mex. a St. Am.; z nah. *cacaxtli*
 2. *carcaxtle*, 1598, *Crónica mejicana*; *cacastle*, kolem 1650, Palafox a Mendoza (BO)
 3. 1560 (Cervantes de Salazar): *cacastle*, 1/1
 20. st.: *cacascle/cacaxtle*, 0/0
- cacle/cacte:** 1. z nah. *cactli* (zapato o sandalia)
 2. *cactles*, 1532, Sahagún; *cactli* a *cacles*, 1571, Molina (BO)
 3. 1527-1550 (B. de las Casas): *cacles*, 2/1
 16. st.: *cactles*, 5/1; *cacles*, 5/2
 20. st.: *cacle/cacte*, 0/0; *cacles*, 1/1

- camote:** 1. z nah. *kamótlī*, užívané v Mex., St. Am., Ek., Peru, Bol., Chile, Arg., Filip.
2. kolem 1560, las Casas
3. 16. st.: 5/3
20. st.: 27/15
- comal:** 1. Mex. a St. Am.; z nah. *comalli*
2. 1532, Sahagún (BO)
3. 16. st.: 13/2
20. st.: 21/10
- coyote:** 1. z nah. *coyotl*
2. 1532, Sahagún; kolem 1540, Castañeda (BO)
3. 17. st.: 4/3
20. st.: 89/24
- cuate:** 1. v Mex. a Ek.; z nah. *cóatl* (serpiente o mellizo), (DRAE)
2. *coatl*, 1571, Molina (BO)
3. 16. st.: *coatl*, 1/1
20. st.: 24/6
- chapopote:** 1. Mex., Guat., Kuba, Ven., a Kol., z nah. *tzauc-popochtli*, složeného z *tzacutli* (engruo) a *popochtli* (perfume), (BO)
2. *chapuputli*, 1532, Sahagún (BO)
3. 16. st.: *chapuputli*, 6/1
19. st.: *chapapote*, 3/2
20. st.: *chapopote*, 2/2; *chapapote*, 4/4
- chicle:** 1. z nah. *tzíctli*, až do 20. stol. se používá pouze v Mex. (1899 ještě chybí ve slovníku RAE)
2. 1780, Clavijero
3. 18. st.: 1/1
20. st.: 64/31
- chile:** 1. v Mex. a St. Am., z nah. *čilli*
2. *chil*, 1521; *chile*, kolem 1570, Eugenio de Salazar
3. neprůkazné
- chinampas:** 1. z nah. *chinamitl* (tejido de cañas) a *pa* (sobre): „sobre tejido de cañas“ (BO)
2. 1609, Torquemada (BO)
3. 1576-1577 (Sahagún): 5/1

20. st.: 6/3

- chocolate:** 1. slovo aztéckého původu, není však jisté, jak vzniklo. Nejstarší zprávy o přípravě tohoto nápoje pochází od Mexiků, kteří ho připravovali ze semen rostliny *ceiba* (*póčotl*) a kakaá (*kakáwatl*). Je možné, že slovo *chocolate* pochází z *počo-kakawa-atl* (bebida de cacao y ceiba), zkráceného Španěly na **chocahuatl* a změněného vlivem názvů ostatních nápojů jako *poçolatl* (bebida de maíz cocido), *čilatl* (bebida de chile), *pinolatl* (bebida de pinole).
2. *chocollatl*, kolem 1580, Francisco Hernández; *chocolate*, 1590, Acosta
3. 16. st.: *chocolate*, 40/3

20. st.: 878/241

- elote:** 1. z nah. *élotl* (mazorca de maíz ya cuajada), v Mex. a St. Am.

2. 1575, B. de Sahagún

3. 16. st.: 1/1

20. st.: 20/12

- galpón:** 1. používané v celé JA, pravděpodobně z nah. *kalpúlli* (casa o sala grande)

2. kolem 1550, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: 40/5

20. st.: 145/40

- guajolote:** 1. slovo běžné v Mex., z nah. *wešólotl*

2. *huexolote*, 1598, Tezozómoc; *guajolote*, 1653, P. Cabo

3. 18. st.: *guajolote*, 1/1

20. st.: 17/10

- huipil:** 1. Mex. a St. Am.; z nah. *huipilli*, (DRAE)

2. *vipil*, 1532, Sahagún (BO)

3. 16. st.: *huipil*, 24/2

20. st.: 12/7

- jacal:** 1. Mex., Texas, Guat., Ven.; z nah. *xacalli*

2. 1532, Sahagún

3. 16. st.: 1/1

20. st.: 65/11

- jícama:** 1. v Mex., St. Am., Ant., Ek.; z nah. *xicamatl*, (DRAE)

2. *xicama*, 1571, Molina (BO)

3. 16. st.: *jícama*, 1/1

18. st.: *xícama*, 1/1

20. st.: 3/3

jícara: 1. pravděpodobně z nah. *šikálli* (vasija de calabaza), složeného z *šiktli* (ombligo) a *kalli* (receptáculo)

2. *xícalo*, Fz. de Oviedo, 1535; *xícara*, kolem 1540, Fr. Marcos de Niza

3. 16. st.: *jícara*, 3/2; *xícara*, 38/2

20. st.: 110/47

mastate: 1. z nah. *maxtlatl*, (DRAE)

2. *maztle* a *maxtle*, 1532, Sahagún; *masteles*, 1574, Díaz del Castillo (BO)

3. 16. st.: *maxtle*, 7/1

19. st.: 1/1

mecate: 1. Mex., St. Am., Filip., z nah. *mékatl*

2. 1587, G. de Palacio; kolem 1650, Palafox

3. 1578, (González de Eslava): 1/1

16. st.: 4/4

20. st.: 16/10

metate: 1. Guat. a Mex.; z nah. *métatl*, (DRAE)

2. *metlatl*, 1571, Molina, (BO)

3. 16. st.: 2/1

20. st.: 18/9

molcajete: 1. Mex.; z nah. *mulcaztl* (escudilla), (DRAE)

2. 1598, *Crónica mejicana*, (BO)

3. 17. st.: 1/1

20. st.: 5/4

nopal: 1. z nah. *nopálli*

2. kolem 1740, Juan y Ulloa

3. 1536 – 1541, (Fray Toribio de Benavente): 2/1

20. st.: 36/23

ocelote: 1. z nah. *océlotl* (tigre)

2. v nepřizpůsobené formě *ocelotl* se dokumentuje již od B. de Sahagúna (1575); *ocelote*, Acad. 1899 nebo 1914

3. 16. st.: *ocelotl*, 4/2

20. st.: 1/1

- papalote:** 1. Kuba, Hond., Mex.; z nah. *papalotl* (mariposa), (DRAE)
2. nenalezeno
3. 19. st.: 2/1
20. st.: 7/5
- petate:** 1. z nah. *pétlatl* (estera)
2. 1531
3. 1527-1550 (B. de las Casas): 2/1
16. st.: 33/4
20. st.: 146/46
- pinol:** 1. Kostarika, Kuba, Ek., Guat., Hond. a Nik.; z nah. *pinolli* (harina de maíz), (DRAE)
2. 1571, Molina; Díaz del Castillo, (BO)
3. 1535-1557 (Fz. de Oviedo): 2/1
16. st.: 5/2
20. st.: 3/2
- pozole:** 1. z nah. *pozolli* (pozole) odvozeného z *pozol* (espuma), (Morínigo, 1993)
2. *pocol*, Fz. de Oviedo; *poçolatl*, Molina, (BO)
3. 20. st.: 7/5
- pulque:** 1. slovo nejistého původu, možná pochází z nah. *puliuhki* (descompuesto, echado a perder)
2. 1524, jeden z Cortésových dopisů
3. 16. st.: 13/6
20. st.: 67/19
- pulquería:** 1. odvozené od **pulque**
2. 19. st.: 1/1
20. st.: 18/4
- quetzal:** 1. z nah. *quetzalli* (hermosa pluma), (DRAE)
2. 1532, Sahagún; Díaz del Castillo, (BO)
3. 16. st.: 11/1
20. st.: 26/16
- tecomate:** 1. Mex. a St. Am.; z nah. *tecomatl*, (DRAE)
2. 1598, *Crónica mejicana*, (BO)
3. 17. st.: 6/2
20. st.: 11/3

- tejolote:** 1. Mex.; z nah. *texolotl* (cilindro de piedra), (DRAE)
2. 1598, *Crónica mejicana*, (BO)
3. 17. st.: 2/1
- tequila:** 1. z *Tequila*, názvu obce ve státě Jalisco v Mexiku, (DRAE)
2. pravděpodobně se datuje z 19. stol., mex. autoři, (BO)
3. 20. st.: 53/15
- tianguis:** 1. Mex.; z nah. *tianquiztli*, (DRAE)
2. *tianguiz*, 1532, Sahagún; *tianguetz*, 1535, Fz. de Ovideo; Díaz del Castillo a Herrera, (BO)
3. 1525 (Albornoz, Rodrigo de): *tianguetz*, 1/1
16. st.: *tianguetz*, 37/18
17. st.: *tianguis*, 1/1; *tianguiz*, 1/1
20. st.: 7/3
- tiza:** 1. z nah. *tīçatl* (greda, especie de tierra blanca)
2. Terr.
3. 19. st.: 21/16
20. st.: 156/73
- tomate:** 1. z nah. *tómatl*
2. 1532, B. de Sahagún
3. 16. st.: 5/3
20. st.: 1293/131
- totopo:** 1. St. Am., Mex.; z nah. *totopoch* (bien tostado), (DRAE)
2. 1598, *Crónica mejicana*, (BO)
3. 20. st.: 1/1
- zopilote:** 1. z nah. *tzopilotl*, složeného z *tzotl* (inmundicia) a *piloa* (colgar)
2. Terr.; kolem 1780, Clavijero
3. 18. st.: 3/1
20. st.: 24/13

4.2.2.3. Mayština

- akalché:** 1. Mex.; z mayštiny
2. nenalezeno
- balché:** 1. Mex.; z may. *balché*, (DRAE)

2. 20. st.: 2/1

cenote: 1. Mex.; z may. *tz'onot* (pozo, abismo), (DRAE)

2. 20. st.: 1/1

4.2.2.4. Kečuánština

achuras: 1. z keč. *ačúra* (porción de algo que se distribuye entre varios)

2. poč. 19. stol.

3. 1609 (García de Llanos): 2/1

20. st.: 7/5

alpaca: 1. pravděpodobně z aim. *alpáka*, BO ho řadí mezi kučuismy

2. 1778

3. 18. st.: 4/3

20. st.: 52/37

anaco: 1. z keč. *anacu*, (DRAE)

2. 1586, *Vocabulario*; 1653, Cobo, (BO)

3. 16. st.: 1/1

20. st.: 5/2

calato: 1. z keč. *cara* (cuero, pellejo)

2. 1560, Santo Tomás; 1586, *Vocabulario*; Pereira

3. 20. st.: 19/7

callana/cayana: 1. z keč. *kallana* (tostadora), (DRAE)

2. *Vocabulario* z r. 1586; 1626, Simón, (BO)

3. 1576 (Galvez): *callana*, 1/1

19. st.: *cayana*, 1/1

20. st.: *callana*, 7/4

cancha: 1. z keč. *kánča* (recinto, empalizada, patio)

2. 1653, B. Cobo

3. 17. st.: 21/3

20. st.: 180/66

carpa: 1. nejistého původu, BO ho řadí mezi kučuismy

2. 1875, Z. Rodríguez; 1861-83, J. de Acosta

3. neprůkazné

coca: 1. z keč. *kuka*, a toto možná pochází z aim.

2. kolem 1550, Fz. de Oviedo

3. neprůkazné

cocha: 1. Bol. a Ek.; z keč. *kocha* (laguna), (DRAE)

2. 1560, Santo Tomás, (BO)

3. neprůkazné

colpa: 1. z keč. *kólpa* (sales químicas que sirven de mordiente)

2. Terr.; 1789, Alcedo

3. 20. st.: 1/1

cóndor: 1. z keč. *kúntur*

2. *cuntur*, Garcilaso el Inca; kolem 1554, Cieza de León

3. 17. st.: *cóndor*, 2/2

20. st.: 106/41

curaca: 1. z keč.; přesná etymologie nenalezena

2. 1560, Santo Tomás; 1554, Cieza de León

3. 16. st.: 97/11

20. st.: 16/7

cuy: 1. nejistého původu, pravděpodobně onomatopoické slovo, BO ho uvádí mezi kečuismy a možnou etymologii spatřuje ve slově *cohue*. Dnes se používá v Peru, Ek., Chile, Kol., Ven., Pan., Río de la Plata

2. *coyes*, pl., kolem 1560; *cuy*, 1570, Lope de Atienza

3. 20. st.: 16/8

chaco: 1. z keč. *čáku* (cacería que se hace cercando las presas)

2. 1555, Zárate; Acad. 1899

3. 16. st.: 6/3

20. st.: 3/2

chacra: 1. z keč. *čákra* (dnes *čáhra*)

2. *chacra*, 1540, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: 26/2

20. st.: 228/49

chancar: 1. z keč. *ch'amqay* (machacar, moler), (DRAE)

2. neprůkazné

charque: 1. nejistého původu; obvykle se uvádí jako původ keč. *č'arki*, ale proti této etymologii se staví existence port. *carne de enxerca* (tasajo), které je

dokumentované již ve středověku a které má zřejmě původ v ar. *šáriq* (carne sin gordura). BO ho řadí mezi kečuismy.

2. 1602, Garcilaso el Inca; *charque*, 1613, Guaman Poma de Ayala

3. 16. st.: 21/4

20. st.: 10/4

chasque/chasqui: 1. v celé JA; z keč. *chasqui*, *chazquichini* (entregar a otro algo)

2. 1544, Gutiérrez de Santa Clara; Pizarro; Acosta

3. 16. st.: *chasque*, 16/1; *chasqui*, 9/5

20. st.: *chasque*, 8/6; *chasqui*, 8/6

chimba: 1. Hond.; z keč. *chimba* (de la otra banda), (DRAE)

2. nenalezeno

3. 1710: 1/1

20. st.: neprůkazné

china: 1. z keč. *čina* (hembra de los animales, sirvienta)

2. 1553, Santillán

3. neprůkazné

chingana: 1. z keč. *chinkana* (laberinto), (DRAE); BO je toho názoru, že slovo *chingana* souvisí s keč. slovesy *chingani* (huir para salvarse) nebo *chincarini* (desaparecer)

2. 1560, Santo Tomás; 1586, *Vocabulario* (BO)

3. 19. st.: 4/4

20. st.: 21/5

choclo: 1. z keč. *čókklo*

2. 1540

3. 16. st.: 2/1

20. st.: 34/18

choro: 1. z keč. *churu*, (DRAE)

2. 1560, Santo Tomás; 1614, González de Nájera (BO)

3. neprůkazné

chúcaro: 1. nejistého původu, možná z keč. *čúkru* (duro); BO ho řadí mezi kečuismy

2. 1612, Bertonio. Vocab. de la Lengua Aymará; 1704; 1880, Cevallos; Acad. 1914 nebo 1899

3. 18. st.: 2/2

20. st.: 16/8

- chucho:** 1. z keč. *chujchu* (frío de calentura), (DRAE)
2. 1560, Santo Tomás, (BO)
3. neprůkazné
- chullo:** 1. z keč. *ch'ullu*, (DRAE)
2. 1586, Vocabulario, (BO)
3. 20. st.: 1/1
- chumbe:** 1. z keč. *chumpi* (faja), (DRAE)
2. *chumbi*, 1560, Santo Tomás; 1551, Betanzos, (BO)
3. 17. st.: *chumbe*, 4/2, *chumbi*, 1/1
20. st.: 21/5
- chupe:** 1. z keč. *chupi* (sopa), (DRAE)
2. neprůkazné
- chuspa:** 1. z keč. *chchuspa*, (DRAE)
2. 1613, Guaman Poma; 1816, Pereira, (BO)
3. 1535-1557 (Fz. de Oviedo): 1/1
20. st.: 17/4
- fotuto:** 1. amer. původu, avšak přesná etymologie je neznámá, váhá se mezi Peru a oblastí karibského moře. BO ho řadí mezi kečuismy
2. kolem 1565, Aguado
3. 17. st.: 3/2
20. st.: 2/2
- guaco:** viz. 5.2.
- guacho:** 1. z keč. *wáhča* (pobre, indigente, huérfano), zdobněliny od *wah* (extraño, extranjero)
2. *guácharo*, Covarrubias; *guacho*, 1668
3. 16. st.: *guácharo*, 1/1
19. st.: *guacho*, 21/9
20. st.: 25/11
- guagua:** 1. z keč. *wáwa*, pravděpodobně onomatopoického původu
2. 1875, Zorobabel Rodríguez
3. 20. st.: 9/3
- guaira:** 1. zkrácené slovo pocházející z keč. *wairáčina* (lugar o aparato para aventar), odvozeného z *wairáčii* (someter algo a la acción del viento) a toto z *wáira* (viento)

2. 1554, Cieza de León

3. nenalezeno

guando: 1. z keč. *wántu*
2. Cuervo; Cevallos před r. 1880
3. 1615 (Guamán Poma de Ayala): 1/1

guano: 1. z keč. *wánu* (estiércol, abono, basura)
2. kolem 1590, J. de Acosta
3. 1570: 3/1
20. st.: 31/12

guaraca: 1. z keč. *waráka* (honda)
2. kolem 1560, peruánský dokument
3. 16. st.: 1/1

guarango: 1. zdá se, že slovo pochází z názvu stromu *guarango* (*Acacia Cavenia*). Co se týká názvu samotného stromu, pochází z kečuánštiny, avšak došlo k promíchání názvu tohoto stromu *waránwai* s jiným *waránku*
2. *guarango* (název stromu), 1653, Padre Cobo; jako adj. 1854, Ascasubi
3. kolem 1605: 1/1
20. st.: 16/10

humita: 1. Arg., Bol., Chile, Ek., Peru a Ur.; z keč. *humint'a*
2. *uminta*, Pineda y Bascuñán; před r. 1673, Lenz
3. nenalezeno

lampa: 1. z aim. *lampa*, (DRAE)
2. 1610, José de Arriaga; Pereira, (BO)
3. 1587: 1/1
20. st.: 18/7

locro: 1. indiánského původu, pravděpodobně z keč. *rokkhro*
2. 1590, J. de Acosta
3. 16. st.: 1/1
20. st.: 1/1

llama: 1. z keč. *láma*
2. 1535, Fz. de Oviedo
3. neprůkazné

lliklla: 1. SZ Arg., Bol., Ek. a Perú; z keč. *lliklla*, (DRAE)

2. 1586, *Vocabulario*; 1613, Guaman Poma, (BO)

3. 17. st.: 13/1

20. st.: 1/1

maltón: 1. z keč. *malta* (de mediana edad), (DRAE)

2. 1560, Santo Tomás, (BO)

3. 17. st.: 2/1

20. st.: 2/2

mamacona: 1. z keč. *mamacuna* (matronas de sangre ilustre)

2. 1551, Betanzos; Cieza de León, Pizarro, (BO)

3. 17. st.: 4/1

mate: 1. z keč. *máti* (calabacita)

2. 1570, Lope de Atienza

3. neprůkazné

mote: 1. z keč. *mut'i*, (DRAE)

2. kolem 1590, Acosta, (BO)

3. 17. st.: 2/1

20. st.: neprůkazné

ojota: 1. z keč. *ušúta*

2. 1551, Betanzos

3. 17. st.: 1/1

20. st.: 4/1

opa/upa: 1. z keč. *upa* (bobo, sordo), (DRAE)

2. 1615: *opa*, 1/1; *upa*, 1/1

3. 20. st.: neprůkazné

pampa: 1. z keč. *pámpa* (llanura)

2. 1644, Alonso de Ovalle

3. 1615, (Guamán Poma de Ayala): 4/1

20. st.: 103/14

papa: 1. z keč. *pápa*

2. kolem 1540

3. neprůkazné

pascana: 1. z keč. *paskána* (lugar de descanso en un viaje, etapa, parada), odvozeného z *páskai* (desatar, desligar), *paskáčii* (mandar sacar las amarras de un cargamento)

2. kolem 1870, Ascasubi

3. 1748, (Ulloa): 1/1

20. st.: 3/2

payar/pallar: 1. z keč. *pálai* (recoger del suelo, cosechar)

2. pův. význam: “entresacar la parte más rica de los minerales“

3. *pallar*, 1637, A. A. Barba; Acad. 1803; *payar*, 1855, Ascasubi

4. neprůkazné

pericote: 1. nejistého původu, avšak kvůli geograf. rozložení a podobnosti s některými kečuánskými slovy je považováno za výpůjčku z jazyka Inků

2. 1642, Padre Cobo II

3. 19. st.: 7/4

20. st.: 7/4

pichana: 1. z keč. *pičána* (escoba, cepillo), odvozeného od slovesa *pičá(n)i* (barrer, limpiar)

2. 1854, Philippi

3. nenalezeno

pique: 1. z keč. *piki*, (REA)

2. *pique, piqui*, 1560, Santo Tomás; 1653, Cobo, (BO)

3. 17. st.: *pique*, 1/1

pirca: 1. z keč. *pírka* (muro, pared)

2. 1875, Z. Rodríguez, Dicc. de Chilenismos; Acad. 1925

3. 1748, (Ulloa): 1/1

20. st.: 3/2

pisco: 1. z názvu peruánského města *Pisco*

2. 19. st.: 1/1

20. st.: 96/10

pite: 1. z keč. *pissi* (cosa pequeña), (DRAE)

2. nenalezeno

3. neprůkazné

pongo: 1. Bol., Peru; z keč. *punco* (portero), (DRAE)

2. 1586, *Vocabulario*

3. 1573: 1/1

20. st.: neprůkazné

- pucara:** 1. z keč. *pucará* (barrera de muro, muro)
2. kolem 1559, Cieza de León, (BO)
3. 17. st.: 11/1
- pucho:** 1. z keč. *púču* (sobras, reliquias)
2. 1591
3. 19. st.: 3/2
20. st.: 12/6
- puma:** 1. z keč. *púma*
2. 1847, Gay, *Docs. sobre la Zoología Chilena*; Acad. 1884
3. 1609, (Inca Garcilaso): 3/1
20. st.: 42/7
- puna:** 1. z keč. *púna* (tierras altas de la Cordillera)
2. konec 16. stol. (J. de Acosta); Acad. 1925
3. kolem 1565 (Borregán): 4/1
20. st.: 113/12
- puquio:** 1. z keč. *pucyu*
2. 1816, Pereira (BO)
3. 1629: 3/1
20. st.: 4/2
- quena:** 1. z keč. *kéna* a zdá se, že toto z aim., kde znamená „agujereado“
2. 1887, slovník kolumbijských provincialismů od Uribeho; Acad. 1899
3. 17. st. (Guamán Poma): 10/1
20. st.: 20/12
- quingo/quimbo:** 1. z keč. *'kenkku* (torcido, camino serpenteante)
2. Acad. 1884
3. 20. st.: *quingo*, 2/1
- quipu:** 1. z keč. *quipu* (nudo), (DRAE)
2. *quippo*, Santo Tomás, 1560; 1544, Gutiérrez de Santa Clara; Cieza de León; *Autoridades*
3. 16. st.: *quipu*, 8/3
- quirquincho:** 1. z keč. *kirkínču*
2. *quiriquincho*, 1644, Ovalle; *quirquincho*, pol. 17. stol., Rosales; Acad. 1925
3. 1631: *quirquincho*, 1/1

20. st.: 7/3

sanco/sango: 1. z keč. *sankhu*

2. 1875, Z. Rodríguez, *Dicc. de Chilenismos*

3. 1615 (Guamán Poma): *sanco*, 2/1

20. st.: *sango*, 5/3; *sanco*, 1/1

soroche: 1. z keč. *surúči*, které označuje jisté minerály síry a také nevolnost způsobenou řídkým vzduchem v Andách, která byla prostými lidmi připisována právě přítomnosti těchto minerálů

2. ve významu „minerál“ 1637, Barba; jako „nevolnost z výšek“ 1835, Pöppig (*sorocho*)

3. 1571: 1/1

16. st.: 5/3

20. st.: 22/6

surumpe/surumpio: 1. z keč. *surump'i*, (DRAE)

2. a 3. nenaleneno

tacana: 1. z keč. *takána* (mazo para golpear), odvozeného od slovesa *tákay* (golpear, clavar, llamar a la puerta)

2. Acad. 1884; 1898, Lafone Quevedo

3. 1590 (Acosta): 1/1

tambo: 1. z keč. *támpu* (posada, mesón junto a un camino)

2. 1541

3. 16. st.: 144/34

20. st.: 63/17

taruga: 1. z keč. *tarúka*

2. *taruco*, kolem 1535, Fz. de Oviedo; *taruga*, kolem 1590, J. de Acosta

3. kolem 1600: *taruga* 8/2

1535: *taruco*, 2/1

20. st.: 5/3

tincar/tingar: 1. z keč. *tinkáni* (dar un capirotazo a una bola)

2. 1880, Cevallos

3. neprůkazné

tipa: 1. z keč. *ttípa* (canastillo)

2. 1642

3. 1629: 1/1

20. st.: neprůkazné

tocuyo/tucuyo: 1. nejistého původu, pravděpodobně pochází z názvu venezuelského města a přístavu *Tocuyo*, kde se vyrábí látky

2. 1748, Juan y Ulloa

3. 18. st.: *tocuyo*, 12/4; *tucuyo*, 6/4

20. st.: 13/8

urpila: 1. Bol.; z *urpi* (paloma, tórtola), (DRAE)

2. 1560, Santo Tomás; 1602, Garcilaso el Inca, (BO)

3. nenalezeno

vicuña: 1. z keč. *wikúña*

2. 1554, Cieza de León

3. 16. st.: 3/1

20. st.: 74/28

vincha: 1. z keč. *wínča* (cinta que traen en la cabeza para sujetar los cabellos)

2. 1553, Cieza de León

3. 17. st.: 1/1

20. st.: 18/9

vinchuca: 1. z keč., pravděpodobně z *wihčúkukk* (que cae arrojado), adjektiva odvozeného od slovesa *wihčúkui* (precipitarse, arrojarse)

2. 1789, Vidaurre

3. 19. st.: 1/1

20. st.: 1/1

viracocha: 1. z *firakocha*, jména jednoho z bohů incké mytologie, (DRAE)

2. nenalezeno

3. 16. st.: 21/3

20. st.: 2/1

vizcacha: 1. z keč. *wiskáča*

2. *biscacha*, kolem 1559, Cieza de León; *vizcacha*, kolem 1590, Acosta

3. 16. st.: *vizcacha*, 1/1; *biscacha*, 1/1

20. st.: 17/8

yanacón/yanacona: 1. z keč. *yanakuna* (los criados), (DRAE)

2. 1544, Gutiérrez de Santa Clara; Cieza de León; Pizarro, (BO)

3. 1534: *yanacona*, 1/1
16. st.: *yanacona*, 76/20
20. st.: *yanacon*, 18/1; *yanacona*, 7/3

yapa, (de) yapa: 1. z keč. *yápa* (aumento, añadidura)
2. Acad. 1803
3. 19. st.: 20/6
20. st.: 19/13

yapar: 1. slovo odvozené od substantiva *yapa* (viz. heslo *yapa*)
2. 1943 (Corominas); 1816, Pereira (BO)
3. neprůkazné

yaraví: 1. z keč. *yaráwi*
2. *araví*, 1653, P. Bern. Cobo; *yaraví*, 1883, Arona
3. 1827 (Bello, A.): *yaraví*, 1/1
20. st.: 22/8

yunga: 1. z keč. *yunka*, (DRAE)
2. kolem 1554, Cieza de León
3. 16. st.: 15/5
20. st.: 17/4

zapallo: 1. z keč. *sapálu* (calabaza)
2. 1583
3. 17. st.: 1/1
20. st.: 38/10

4.2.2.5. Aymarština

cholo: 1. z aim. *chhulu* (mestizo)
2. nenalezeno
3. 1615 (Guamán Poma): 7/1
20. st.: 260/23

quijo: 1. z aim. *kisu kala* (piedra imán)
2. 1637, Barba, *Arte de los metales*
3. 1609: 6/1
20. st.: neprůkazné

4.2.2.6. Čibča

achajuanarse: 1. viz. **chajuán**

2. nenalezeno

3. 19. st.: 2/2

20. st.: 1/1

chajuá/chajuán: 1. možná etymologie: *chahan abcuscua* (quemar el sol), (BO)

2. 1955, Cuervo

3. 20. st.: neprůkazné

chaquira: 1. nejistého původu, z některého z jazyků oblasti Karibského moře, podle Fz. de Oviedo pravděpodobně z dialektu z panamské oblasti

2. 1526, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: 38/15

20. st.: 7/4

chicha: 1. zdá se, že pochází od Indiánů Cuna z Panamy, kteří náležejí ke kmeni středoamerických Chibchů; možná etymologie: *chichah co-pah*, složené z *chichah* (maíz) a *co-pah* (bebida), (BO)

2. kolem 1521; kolem 1550, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: 251/32

20. st.: neprůkazné

fique: 1. může pocházet z *fica*, (BO); užívá se v Kol., Ven., Ek., na Yukatánu

2. nenalezeno

3. 17. st.: 2/1

20. st.: 6/3

moque: 1. pravděpodobně z čibča nebo jiného jazyka Kolumbie, (Morínigo, 1993)

2. 1565, Aguado; Castellanos

3. 16. st.: 2/1

utear(se): 1. možná pochází z *afutynsuca*, (BO)

2. “podrirse las papas“

3. *futearse*, Uricoechea

4. neprůkazné

4.2.2.7. Araukánština či mapuche

apellinarse: 1. odvozené od *pellín* (corazón duro de la madera del roble) a toto z *PELLIÑ*, (BO)

2. a 3. nenalezeno

apercancar: 1. z *percan* (moho), (BO)

2. nenalezeno

3. 1970: 1/1

cahuín/cagüín: 1. Chile; z *cahuiñ* (chicha hecha de yuca dulce), (BO)

2. 1556

3. nenalezeno

canchalagua: 1. z arauk. *kačánlawen*

2. *cachanlaguen*, pol. 17. stol., Diego de Rosales; *canchelagua*, Autoridades; *canchalagua*, kolem 1760, Miguel de Olivares

3. před 1745: *canchalagua*, 2/1

20. st.: 1/1

colihue/coligüe: 1. Arg., Chile; z arauk. *coliu*, (DRAE)

2. *coleo*, 1614, González de Nájera, (BO)

3. 19. st.: *coligüe*, 2/2

curanto: 1. Arg., Chile; z *curantu* (pedregal), (BO)

2. a 3. nenalezeno

chamal: 1. Arg., Chile; z *chamall*, (BO)

2. nenalezeno

3. 1828: 5/1

20. st.: 4/1

chavalongo: 1. z *chavalonco*, (BO)

2. 1575, Góngora Marmolejo

3. 18. st.: 1/1

cholga: 1. Arg., Bol. y Chile; z *chollhua* (cáscara de choros blancos)

2. 1743, Córdoba y Figueroa, (BO)

3. nenalezeno

chuico: 1. Bol. y Chile; z arauk. *chuyco* (tinajita), (DRAE)

2. nenalezeno

3. 20. st.: 1/1

diuca: 1. Chile, Arg.; z arauk.

2. nenalezeno

3. 20. st.: 3/3

- empilucharse:** 1. ze šp. *pelo* prostřednictvím mapučského morfému: *pilucho* (desnudo), (BO)
2. nenalezeno
3. 1971: 2/1
- enlitrarse:** 1. viz. **litre**
2. a 3. nenalezeno
- guarén:** 1. Chile; z arauk. *huaren*, (BO)
2. nenalezeno
3. 20. st.: 1/1
- guata:** 1. Arg., Bol., Chile, Ek. a Peru; z arauk. *huata*, (DRAE)
2. nenalezeno
3. 1560, (Cervantes de Salazar): 1/1
20. st.: 11/7
- lauca:** 1. z arauk. slovesa *laun* (pelarse), (BO)
2. a 3. nenalezeno
- laucar:** 1. viz. **lauca**
2. a 3. nenalezeno
- laucha:** 1. Arg., Bol., Chile, Par., Arg. a Ur.; z arauk. *laucha* nebo *llaucha* (ratoncillo), (DRAE)
2. nenalezeno
3. 19. st.: 4/3
20. st.: 8/6
- litre:** 1. z arauk. *lithe* (árbol de mala sombra), (DRAE)
2. nenalezeno
3. 20. st.: 2/2
- loco:** 1. nenalezeno
2. 1750, Córdoba, Figueroa, (BO)
3. neprůkazné
- luma:** 1. z mapuche
2. 1650, Rosales, (BO)
3. 18. st.: 6/3
20. st.: 2/2
- macha:** 1. Chile, Peru, Pan.; z *maca*, (BO)
2. 1673, Pineda y Bascuñán

3. neprůkazné

machi: 1. z arauk., přesná etymologie nenalezena

2. 1673, Pineda y Bascuñán (BO)

3. 17. st.: 1/1

malón: 1. z arauk. *malokan* (pelear)

2. *maloca*, 1625-34; *malón*, kolem 1860, Sanfuentes

3. kolem 1605: *maloca*, 2/1

1828: *malón*, 3/1

20. st.: 15/11

menuco: 1. Chile; z *menoco* (pantano), (BO)

2. a 3. nenalezeno

palqui: 1. z arauk. *palki*

2. pol. 17. stol., D. de Rosales

3. 20. st.: 7/3

pehuén/pegüén: 1. z arauk. *pewen*, (DRAE)

2. 1743, Córdoba y Figueroa, (BO)

3. nenalezeno

piñén/piñín: 1. Chile; z *pigen* (enfermedad), (BO)

2. a 3. nenalezeno

pololo: 1. z *pul-lu-lu* (el que es, vuela, zumba como mosca)

2. nenalezeno

3. 20. st.: 1/1

pudú: 1. Arg. a Chile; z arauk. *pudu*

2. 1660, Rosales

3. nenalezeno

puelche: 1. z arauk. *puel* (oriente) a *che* (persona), (DRAE)

2. nenalezeno

3. 1569, (Ercilla): 1/1

20. st.: 7/3

quila: 1. celá JA; z arauk. *cula* (caña), (DRAE)

2. 1782, Molino, (BO)

3. 1629: 1/1

20. st.: 2/2

ulmén: 1. z arauk. *ghulmen* (cacique, persona respetable), (Morínigo, 1993)
2. *ilmen*, 1673, Pineda y Bascuñán
3. 19. st.: *ulmén*, 2/1

4.2.2.8. Tupí-guaraníjština

abatí: 1. z guar. *abatí*
2. 1526, Diego García
3. 16. st.: 7/4
20. st.: 5/5

acajú: 1. z guar. *acá* (cabeza) a *yú* (amarilla), (BO)
2. 1575, Thevet; 1576, Magalhaes Gandavo
3. 20. st.: 2/1

aguará: 1. z guar. *aguará*
2. 1890, Granada
3. kolem 1775: 5/1
20. st.: 4/3

aguarachay: 1. ze stejného základu jako **aguará**
2. a 3. nenalezeno

agutí: 1. Arg., Par., Ur.; z *acutí*, (BO)
2. 1556
3. nenalezeno

ananás: viz. 5.1.1.

apereá: 1. z guar. *apereá*, (BO)
2. *apareaes*, 1557, Fz. de Oviedo; *aperiá*, 1587, Soares de Souza
3. 16. st.: *apareaes*, 2/1

baguarí: 1. z guar. *mbaguarí*
2. 1745, Lozano
3. nenalezeno

burucuyá: 1. z guar. *mburucuyá*, (BO)
2. 1587, Soares de Souza
3. 19. st.: 1/1

caburé: 1. z guar.
2. kolem 1643

3. 20. st.: 12/3

caoba: 1. z taín. (St. Dom.) *kaóban*; BO ho uvádí mezi výpůjčkami z guaraníštiny

2. *caoban* a *caoba*, 1535, Fz. de Oviedo

3. 1527-1550: *caoban*, 2/1

16. st.: *caoba*, 8/3

20. st.: 229/119

capiguara: 1. z guar. *capiguá*, složeného z *capíi* (pasto) a *iguá* (habitante), (DRAE a BO)

2. 1557, Fz. de Oviedo

3. 19. st.: 1/1

carayá: 1. Arg., Bol., Col. y Par.; z tupí *carayaca*, (BO)

2. nenalezeno

3. 1790: 1/1

20. st.: 3/1

carpincho: 1. viz. **capiguara**, z *capíi* a morfému *-ncho*

2. nenalezeno

3. 1853: 1/1

20. st.: 6/3

catinga: 1. z guar. *katí* (olor pesado)

2. 1889, Granada

3. 19. st.: 1/1

20. st.: 9/5

cay: 1. z guar. *caí*, (BO)

2. 1578

3. neprůkazné

cobaya: 1. amer. slovo nejistého původu, možná z tupí *sabúia*, *çabuja*

2. *cobaya*, kolem 1643

3. 19. st.: 1/1

20. st.: 19/7

copaiba: viz. 5.1.1.

cuatí: 1. Arg. a Kol.; z guar.

2. 1558, Thevet; 1585, Anchieta

3. nenalezeno

gaucho: viz. 5.2.

- guaraná:** 1. St. Am., Bol. a Par.; slovo amer. původu, pravděpodobně z guaraníjštiny, (DRAE)
2. nenalezeno
3. 20. st.: 3/1
- guazubirá:** 1. Arg. A Ur., z guar., složené z *guasú* (grande) a *birá* (rojizo), (BO)
2. nenalezeno
3. 1890: 2/1
- ipecacuana:** viz. 5.1.1.
- jaborandí:** viz. 5.1.1.
- jaguar:** viz. 5.1.1.
- mandioca:** 1. z guar. *mandióg*
2. 1526, Diego García
3. 16. st.: 7/4
20. st.: 31/10
- maraca:** 1. z guar. *mbaraká*
2. 1745, Gumilla
3. 18. st.: 2/1
20. st.: 31/7
- maracayá:** 1. Ek. a Peru; z *mbaracayá*, (BO)
2. 1556, Staden; 1587, Soares de Souza
3. nenalezeno
- mucama:** viz. 5.2.
- ñandú:** 1. z guar. *ñandú*
2. 1745, Lozano
3. 18. st.: 1/1
20. st.: 23/10
- ombú:** 1. z guar. *umbú*
2. kolem 1805, F. de Azara
3. 1745 (Lozano): 1/1
20. st.: 46/16
- petunia:** viz. 5.1.1.
- piraña:** 1. Arg., Bol., Par., Ur.; z guar. *pira* (pez), (BO)
2. 1555

3. 20. st.: 3/2

- saguaipé:** 1. Arg. a Ur.; z guar. *sebo í-pe*, (BO)
2. nenalezeno
3. 1872: 1/1
- surubí/zurubí:** 1. z guar.; přesná etymologie nenalezena
2. 1774
3. 1745 (Lozano): *zurubí*, 1/1
18. st.: *surubí*, 3/1
20. st.: *surubí*, 1/1; *zurubí*, 2/1
- tacuara:** 1. Arg., Bol., Chile, Par. a Ur.; z guar. *tacuará*, (BO)
2. nenalezeno
3. 19. st.: 8/6
20. st.: 8/4
- tacurú:** 1. Arg., Bol. a Ur.; z guar. *tacurú* (hormiguero hecho por la hormiga termite), (BO)
2. a 3. nenalezeno
- tamanduá:** 1. z tupí *tamanduá*
2. *tamandoa*, 1629, Huerta; *tamanduá*, kolem 1805, Azara
3. 1745 (Lozano): *tamanduá*, 1/1
20. st.: 1/1
- tapera:** 1. z guar. *tapera*
2. 1614 (jako toponymum); 1854 (jako obecné jméno), (BO)
3. 1822: 1/1
20. st.: 18/4
- tapioca:** 1. z tupí *tipiok* (residuo, coágulo)
2. Acad. 1884
3. 1883: 1/1
20. st.: 57/12
- tapir:** 1. z tupí *tapira*
2. kolem 1800, Azara; Acad. 1884
3. 1780, (Clavijero): 7/1
20. st.: 38/17
- tataré:** 1. Agr.; z guar. *tatá* (fuego) a *ré* (hediondo)

2. nenalezeno

3. 20. st.: 1/1

tatú: 1. Arg., Bol., Par. a Ur.; z guar.

2. nenalezeno

3. 1745 (Lozano): 1/1

20. st.: 7/4

tipoy: 1. Arg., Bol., Par., Peru; z guar. *tipoy*, (BO)

2. 1555, Cabeza de Vaca

3. nenalezeno

tucán: 1. z tupí-guar. *tuká*, *tukana*

2. *tulcán*, kolem 1740, Juan y Ulloa; *tucá*, 1745, Lozano; *tucano*, kolem 1800, Azara;

tucán, Acad. 1884

3. 18. st.: *tulcán*, 1/1; *tucá*, 2/1

20. st.: 9/8

yacaré: 1. Arg., Bol., Par., Ur.; z guar. *yacaré*, (BO)

2. 1560, Anchieta

3. 18. st.: 6/3

20. st.: 32/8

yarará: 1. z guar. *yarará(ca)*, (BO)

2. nenalezeno

3. 20. st.: 3/3

yatay: 1. Arg. a Ur.; z guar. *yataí*, (DRAE)

2. nenalezeno

3. 1870: 1/1

zarigüeya: 1. z guar. *sarigweya*

2. 1910, Ciro Bayo; Acad. 1925

3. 1780, (Clavijero): 1/1

20. st.: 2/1

4.2.3. Předrománské jazyky

Jedná se o blíže neurčená hispánská slova, u kterých nebylo možné zjistit, z jakého konkrétního jazyka pocházejí. Ve většině případů Corominas pouze uvádí, že se jedná o

hispánské slovo předrománského původu.

arroyo: 1. z *arrugia*

2. “galería larga de mina“

3. *arogium*, Asturias, 775; S. Pedro de Arlanza, 929

4. 10. stol.: *arroyo*, 1/1

20. st.: 1178/313

conejo: 1. z lat. CUNICULUS, Bartoldi uvádí možný původ v iberštině: *Cunicul-arius*

2. “conejo“, “madriguera, galería subterránea“

3. *conello*, Huesca, 1130; *coneio*, Fuero de Madrid, 1202

4. 13. st.: *conejo*, 16/9

20. st.: 776/168

coscojo , -a: 1. z lat. CUSCULIUM, pravděpodobně hisp. původu, jelikož nenacházíme etymologii v latině a ve svém původním významu najdeme slovo jen ve šp. a katalánštině.

2. “coscoja“

3. Covarr., Oudin; tvar *coscoja* se objevuje již u Nebriji a Alonsa Fernándeze de Palencia

4. kolem 1400: *coscojo*, 4/2; *coscoja*, 10/1

20. st.: *coscojo*, 3/2; *coscoja*, 21/7

gordo: 1. z lat. GURDUS, možná hisp. původu, může být iberského nebo hispano-keltského původu

2. “boto“, “necio“

3. 1124, 1129, 1148 jako přezdívka; jako příd. jm. se objevuje u J. Ruize a v knize *Conde Luc.*

4. 12. st.: 6/4

20. st.: 1440/336

plomo: 1. z lat. PLUMBUM, kvůli zachování skupiny -pl- je možné, že se jedná o aragonismus nebo katalanismus

2. 1243, Libro de Apolonio

3. 13. st.: 608/463

20. st.: 1572/399

quilma: 1. zdá se, že se jedná o slovo afrického původu, zřejmě hamitského nebo punckého. Toto slovo je dáváno do souvislosti s ar. *qírba* (odre). Ovšem toto slovo se v Africe vyskytovalo před ar. invazí. Navíc význam ani forma slova *quilma* neodpovídají

významu a formě ar. slova, je proto pravděpodobné, že ve Španělsku je také dřívějšího data než muslimská conquista.

2. "costal"

3. 1220-50

4. 13. st.: 6/3

20. st.: 1/1

4.2.4. Baskičtina

Hlavním přínosem baskičtiny byla vlastní a místní jména. Corominas se však toponymii ani antroponymii ve svém slovníku nezabývá. Částečnou etymologii nejen baskických, ale i fénických a arabských toponym je možno nalézt v příručce od Lapesy (1997), etymologii některých toponym najdeme i u Gómeze de Silva (1988).

aquejarre: 1. z bask. *akelarre* složeného z *aker* (chivo) a *larre* (prado)

2. "prado del macho cabrío"

3. Moratín

4. 19. st.: 44/26

20. st.: 76/31

boina: 1. pravděpodobně spřízněné s BONETE; převzato v moderní době (Corominas); Lapesa (s. 52) ho řadí mezi baskismy

2. RAE, 1843

3. 19. st.: 47/25

20. st.: 286/25

cencerro: 1. onomatopoické slovo, pravděpodobně z bask. *zinzerrri*

2. J. Ruiz, 1188

3. 13. st.: 20/6

20. st.: 90/46

chaparro: 1. pravděpodobně předrománského původu, dává se do souvislosti s bask. dial.

txapar(ra), diminutivem od *saphar(ra)* (matorral, seto)

2. "mata de encina o roble, de muchas ramas y poca altura"

3. 1600, Mármol

4. 16. st.: 4/4

20. st.: 43/22

chatarra: 1. z bask. *txatar* (se členem *txatarra*), jedná se o deminutivum od *zatar* (andrajo, trapo)

2. Azkue, 1906 se zmiňuje o tom, že se již dlouho používá ve šp. v Bilbau, ačkoli ve slovníku RAE z r. 1899 ještě není zahrnuto.

3. 19. st.: 1/1

20. st.: 49/32

de bruces: 1. nejistého původu, možná varianta BOZO; Larramendi vyšel z bask. základu

buruz (de cabeza), pádového tvaru slova *buru* (cabeza), Corominas se však přiklání ke smíšené románské etymologii ovlivněné slovy *debrocar*, *embrocar*;

2. *de bruçes*, Lucas Fernández, 1514

3. 14. st.: 1/1 (*de bruçes*)

15. st.: 1/1 (*de bruces*)

16. st.: 2/2 (*de bruçes*)

20. st.: 278/132 (*de bruces*)

gabarra: 1. z bask. *kabarra* (DRAE)

2. 15. st.: 2/2

20. st.: 17/7

izquierdo: 1. nejedná se přímo o výpůjčku z bask., pouze o slovo vyskytující se kromě šp. i v port., katalánštině a gaskonštině, kde je stejného původu jako bask. *ezker(r)*.

Pravděpodobně je předrománského původu a pochází z některého hispánsko-pyrenejského jazyka. Je pravděpodobné, že slovo se rozšířilo z baskické oblasti ve vizigótském období.

2. *Exquerdo*, 1117, jako vlastní jméno v mozarabské písemnosti, Simonet.

3. 15. st.: 1/1 (*izquierdo*)

20. st.: 1883/351

laya: 1. z bask. *lai*, se členem *laia*

2. Terr.; RAE 1817

3. neprůkazné

narria: 1. s určitostí lze říci že nepochází z latiny, je blízké bask. *nar* nebo *narra* (arrastre, trineo); existují dohady o tom, zda ho klasifikovat jako moderní baskismus (Schuchardt) nebo jako stopu, kterou zanechal předrománský jazyk (Rohlf's).

2. Nebrija

3. 15. st.: 2/2

20. st.: 2/2

pizarra: 1. bask. původu, přesná etymologie však není jasná. Možné původy: *lapitz-arri* (piedra de pizarra) složené z *arri* (piedra) a *lapitz* (pizarra), které pravděpodobně pochází z lat. LAPIDEUS (de piedra, pétreo).

2. *piçarra*, 1475, G. de Segovia

3. 15. st.: 2/1 (*piçarra*); 1/1 (*pizarra*)

20. st.: 278/129 (*pizarra*)

socarrar: 1. předrománského původu, stejného původu jako baskické dial. *sukarr(a)* (llamas de fuego, incendio; dnes: “fiebre“), složené z *su* (fuego) a *karr(a)* (llama)

2. Berceo

3. kolem 1200 (*socarrado*)

zamarra: 1. pravděpodobně z bask. *zamar* (*zamarra* se členem) “vellón del ganado lanar, pellico, zamarra“, nebo z odpovídajícího iber. slova.

2. *çamarra*, J. Ruiz

3. 13. st.: 2/2 (*çamarra*)

15. st.: 2/2 (*zamarra*)

20. st.: 52/30 (*zamarra*)

zumaya: 1. nejistého původu, pravděpodobně z baskičtiny

2. Nebrija

3. 15. st.: 2/2 (*çumaya*)

20. st.: 6/2

4.2.5. Hebrejšтина

desmazalado: 1. odvozené od hebr. *mazzál* (destino, suerte)

2. pův. význam: “desdichado“se zachoval v judeoespañol

3. kolem 1425, Villasandino

4. 15. st.: 1/1

20. st.: 6/5

hebreo: 1. z lat. *Hebraeus*, toto z hebr. ‘*ibrī*, a toto možná z akkadštiny *ḥapiru[m]* (paria), (DRAE)

2. nenalezeno

3. 1066: *hebreo*, 2/1

20. st.: *hebreo*, 361/111; *hebreá*, 182/76

rabino: 1. z hebr. *rabí*

2. nenalezeno

3. 1466: 2/1

20. st.: 67/29

sábado: 1. z lat. SABBĀTUM a toto z hebr. *šabbáth* (descanso semanal de los judíos),
odvozeného od slovesa *šábath* (descansar)

2. 1124; Berceo

3. 13. st.: 120/25

20. st.: 1358/386

tacaño: viz. 5.2.

tora: 1. z lat. *thora* a toto z hebr. *tōrāh* (enseñanza), (DRAE)

2. nenalezeno

3. 1247: 1/1

20. st. neprůkazné

trefe: 1. semitského původu, pravděpodobně z hebr. *tʿréfá* (carne prohibida)

2. Nebrija

3. 1454: 1/1

20. st.: 1/1

4.2.6. Africké jazyky

banana: 1. nejistého původu, zdá se, že pochází z některého z jazyků Západní Afriky

2. Terr.

3. 1790: 1/1

20. st.: 19/12

bembe/bembo: 1. a 2. nenalezeno

3. 20. st.: 2/2

bongó: 1. a 2. nenalezeno

3. 20. st.: 16/7

burundanga: 1. z lat. *mundus* (mondo), (Corominas); z *borondanga*, (DRAE)

2. nenalezeno

3. 1937: 5/1

conga: 1. z *congo*, (DRAE)

2. nenalezeno

3. neprůkazné

funche: 1. a 2. nenalezeno

3. 1937: 1/1

guarapo: 1. nejistého původu, pravděpodobně africké slovo rozšířené z Antilského souostroví

2. 1620, Tirso de Molina

3. 17. st.: 1/1

20. st: 74/23

macuto: 1. Kuba, Dom. Rep., Ven.; nejistého, možná afrického původu

2. 1836, Pichardo

3. 20. st: 44/15

mambo: 1. DRAE uvádí antilský původ

2. nenalezeno

3. 20. st: 22/11

ñame: 1. pojmenování pocházející pravděpodobně z Afriky, ale nevíme, zda se jedná o původní africké slovo nebo o onomatopoický výraz vytvořený během prvních kontaktů mezi Portugalci a Bantú; podle Moríniga (1993) pochází ze západní Afriky

2. 1492, Colón (*niame*)

3. 17. st.: 4/4

20. st: 27/11

ñangotarse: 1. Portoriko a Dom. Rep., přesná etymologie nanalezena

2. a 3. nenalezeno

samba: 1. ze *zambacueca* (Morínigo, 1993)

2. nenalezeno

3. 20. st: 12/10

5. Kapitola pátá:

Slova přejatá prostřednictvím jiných jazyků a slova se spornou etymologií

5.1. Nepřímé výpůjčky

Tato část je věnována cizím slovům, která do španělštiny nepronikla přímo, ale prostřednictvím jiného cizího jazyka, třeba i indoevropského. Slova jsou roztríděna podle jazyků, které při přejímání hráli roli prostředníka.

5.1.1. Románské jazyky – portugalština, francouzština, italština

ananás: 1. z port. *ananás* a toto z guar. *naná* přidáním port. členu *a-* a koncového *-s*, které značí pl.

2. 1578, C. Acosta

3. 18. st.: 1/1

20. st.: 9/6

babucha: 1. z fr. *babouche* převzatého z ar. *bábûš*, které pochází z per. *pápûš*, které je složeno z *pá* (pie) a slovesa, které znamená “cubrir“

2. 2. pol. 19. stol.

3. 19. st.: 18/8

20. st.: 25/8

biombo: 1. z port. *biombo* a toto z jap. *byóbu*

2. 1684

3. 1645: 1/1

20. st.: 117/57

cacatúa: 1. z mal. *kakatúwa*⁴

2. ještě chybí ve slovníku Acad. 1884

3. 1886: 1/1

20. st.: 14/10

copaiba: 1. z port. *copaiba* a toto z tupí

2. *cupaiba* nebo *copaiba*, Terr.; *copiba*, Acad. 1843

4 Nejedná se o nepřímou výpůjčku převzatou prostřednictvím port.

3. 17. st.: *copaiba*, 1/1

20. st.: 9/7

charol: 1. z port. *charão* (laca) a toto z čín. *čat-liao* (laca), složeného z dial. čín. *čat* (barniz) a *liao* (tinta, óleo)

2. kolem 1684; 1836, Pichardo; Acad. 1899

3. 18. st.: 3/2

20. st.: 184/104

ipecacuana: 1. z port. *ipecacuanha* a toto z tupí; do šp. se dostalo prostřednictvím fr. či lat. botanického názvosloví

2. Terr.; 1817, Acad.

3. 18. st.: 1/1

20. st.: 11/6

jaborandí: 1. z tupí *yaborandí*, převzato prostřednictvím port. *javarandim* a angl. nebo fr. *jaborandi*

2. Terr.; Acad. 1899

3. nenalezeno

jaguar: 1. z tupí-guaraníjštiny *yaguará*; do šp. se dostalo prostřednictvím port. nebo možná fr., což vysvětluje tvar slova s počátečním *j-*.

2. 1879, Mansilla; Acad. 1899

3. 1780 (Clavijero): 1/1

20. st.: 142/35

mandarín: 1. z port. *mandarim* a toto z mal. *māntāri*, které je převzato z sans. *mantrinah* (consejero, ministro de estado)

2. 1610, Pedro de Teixeira; Terr.; Acad. 1843

3. 1586: 2/1

20. st.: 24/16

petunia: 1. odvozené ze starofr. *petun* (tabaco) a toto z tupí *petyn*

2. Acad. 1899 nebo 1914

3. 1893: 1/1

20. st.: 10/2

recamar: 1. z it. *ricamare* a toto z ar. *rāqam* (tejer rayas en un paño, bordar)

2. *riquamar*, 1496; *recamar*, 1570

3. neprůkazné

5.1.2. Angličtina

- bikini:** 1. z názvu jednoho z Marshallových ostrovů *Bikini*, (DRAE)
2. nenalezeno
3. 20. st.: 35/13

5.1.3. Arabština

- acelga:** 1. z ar. *sīlqa* a toto z řeč., kde znamenalo “siciliano“, přízvisko, které v řeč. označovalo druh této zeleniny
2. 1272-79, *Lapidario*
3. 15. st.: 2/2
20. st.: 29/15
- aduaná:** 1. z ar. *diwān* (registro, oficina, oficina de aduanas) a toto z per. *diwān* (tribunal, oficina, asamblea)
2. *adoana*, 1261; *aduaná*, en las *Partidas*
3. 13. st.: *adoana* 5/4
14. st.: *aduaná* 4/2
20. st.: 140/65
- ajedrez:** 1. z ar. *šitrānġ*, původně je však sanskrtského původu
2. kolem 1250 ve tvarech: *axadrezes*, *açedrejes*, *axedrez*
3. 13. st.: 2/1 *açedrejes* (*libro de Alexandre*); 5/4, *axedrez*
20. st.: 352/141
- alambique:** 1. z ar. *'anbīq* a toto z řečtiny ἄμβιξ, -ικος
2. kolem 1490 (*Celestina*, *Nebrija*)
3. 15. st.: 14/4
20. st.: 44/26
- alcanfor:** 1. z ar. *káfūr* a toto ze sans. *karpúra*
2. 15. stol. Bible
3. 15. st.: 8/2
20. st.: 147/62
- alcázar:** 1. z hisp. ar. *alqáṣr*, toto z ar. *qaṣr* (fortaleza, palacio), a toto z lat. CASTRUM (campamento, castillo)

2. 1069

3. 15. st.: 57/11

20. st.: 242/110

alfalfa: 1. z hisp. ar. *fásfaša* (ar. *fīsfīša*) a toto z per. *aspest*

2. kolem 1400, Glos. de Palacio

3. 14. st.: 3/1

20. st.: 156/71

alfeñique: 1. z ar. *fánîd* (especie de dulce de azúcar) a toto z per. *pánîd*

2. J. Ruiz

3. 15. st.: 19/7

20. st.: 43/30

almíbar: 1. z ar. *mîba* (especie de jarabe hecho con membrillo), slovo perského původu

2. *almivar*, Nebrija, Covarrubias

3. 16. st.: 33/16 (*almíbar*)

20. st.: 164/63

almoraduj: 1. z hisp. ar. *murdadûš* (ar. *mardaqûš*) a toto podle Corominase pravděpodobně z řeč.; podle DRAE z per. *marzān guš* (oreja de ratón)

2. *amoradux*, Nebrija; *almoradux*, 1555, Laguna

3. kolem 1400: *almoradux*, 1/1

1418: *amoradux*, 1/1

16. st.: *almoraduj*, 1/1

20. st.: 4/3

alquimia: 1. z ar. *kīmiyâ'* (piedra filosofal, alquimia) a toto z řečtiny *χυμεία* (mezcla de líquidos)

2. kolem 1250, *Bocados de Oro*

3. 13. st.: 18/7

20. st.: 153/72

arroz: 1. z ar. *ruzz* a toto z řeč. ὄρυζα

2. 13. stol., *Calila*, Aranceles

3. 13. st.: 12/5

20. st.: 1562/261

azul: 1. pravděpodobně z vulg. ar. *lázûrd*, varianty ar. *lázawârd* (lapislázuli, azul), které je per. původu

2. 944

3. 944: 1/1

20. st.: 6353/794

caftán: 1. z tur. *qaftân* (Corominas); DRAE dodává, že toto tur. *qaftân* pochází z per. *ḥaftān*.

2. 1555, *Viaje de Turquía*

3. 19.st.: 12/5

20. st.: 4/3

carmesí: 1. z hisp. ar. *qarmazî*, odvozeného od *qármaz* (ar. *qírmiz*) (cochinilla), a toto z per. *kirm* (gusano). Z původního *qármaz* pochází *alquermes* (electuario en cuya composición entra la cochinilla)

2. jako podst. jm. *clemesín*, 14. stol.; *carmesí*, pol. 15. stol.; jako adj. *carmesino*, 1535; *carmesí*, Lope

3. 15. st.: *clemesín*, 6/3; *carmesino*, 1/1; *carmesí* (subst.), 23/11

20. st.: 188/93

escarlata: 1. z hisp. ar. *'iškirlâta*, které vychází ze staršího tvaru *siqirlâṭ* a toto z ar. *siqillât* (tejido de seda brocado de oro), které je převzato z bizantské řeč. σιγιλλᾶτος, kde bylo převzato z lat. TEXTUM SIGILLATUM (paño sellado o marcado)

2. *escarlata*, Berceo, 1258

3. 1223: 1/1

20. st.: 326/121

jazmín: 1. z ar. *yásamîn* a toto z per. *yāsaman*

2. *azemín*, Juan Manuel, kolem 1348; *jazmín*, 1570, C. de las Casas

3. 1409: *jazmín*, 4/1

20. st.: 221/96

naranja: 1. z hisp. ar. *naranġa*, toto z ar. *nāranġ*, toto z per. *nārang* a toto ze sans. *nāraṅga*, (DRAE)

2. J. Ruiz, konec 14. stol.

3. 15. st.: 5/4

20. st.: 858/239

zaguán: 1. z ar. *'uštuwân* (pórtico, zaguán), jedná se o slovo převzaté ar. z indoevropského jazyka Východu

2. *azaguán*, 1535, Juan de Valdés

3. 16. st.: *zaguán*, 31/20; *azaguán*, 6/5

Na slovech jako *alambique*, *alquimia* či *alcázar* si můžeme povšimnout, jak bylo cizí slovo postupem času začleňováno do gramatického systému jazyka. Nejprve mu byl přiřazen arabský člen rodu mužského, který potom ve španělštině splynul se slovem v jeden celek a podobá se tak mnohým dalším slovům přejatým přímo z arabštiny. Slovo *alambique* je zase příkladem toho, kdy se koncová souhláska –x, již španělština nepřipouští v této pozici, změní na koncové –que.

5.2. Slova s diskutovanou etymologií

azulejo: 1. toto slovo je společné šp., port., hisp. ar. (*zuláij*) a magrebským dialektům, jeho původ je však nejistý, je možné, že pochází z ar.

2. 1490

3. 16. st.: 5/3

20. st.: 63/34

bagual: 1. z vlastního jména *Bagual*, kasika, který žil v okolí Buenos Aires v letech 1582-1630

2. 1696

3. 18. st.: 3/1

20. st.: 14/7

baquia: 1. americké slovo nejistého původu. Možná pochází z ar. *baqíya* (el resto, lo restante)

2. kolem 1555, Fz. de Oviedo

3. 17. st.: 2/2

20. st.: 13/5

baquiano: 1. objevuje se již r. 1544 (Gutiérrez de Santa Clara). Juan de Guzmán (1586) tvrdí že je vlastní ostrovu St. Dom., J. de Acosta je toho názoru, že pochází z Kuby a Haiti

2. nenalezeno

3. 16. st.: 6/2

20. st.: 45/18

batea: 1. možná z ar. *bâtiya* (gamella), (Corominas); z hisp. ar. **batíha* a toto z ar. *batíhah* (lugar llano), (DRAE)

2. ve významu „síto k přesypání zlatého písku“ od r. 1521, Alonso Zuazo, Mexiko; ve významu „tác“ od *Aut.*, Španělsko a Maroko

3. nenalezeno

4. 1517: 2/2

20. st.: 113/43

boniato: 1. diskutovaný a nejistý je i původ tohoto slova. Prvně se s ním setkáváme na Antilách. Může pocházet z taín., ale také se možná jedná o slovo odvozené z adjektiva *bueno*, kterým kronikáři od r. 1516 označovali sladké nebo jedlé rostliny (BO). Corominas však tuto hypotézu odmítá, protože přípona *-iato* není španělská a není proto pravděpodobné, že by *boniato* bylo odvozené od *bueno*.
2. jako adj. *boniato* užívané pro označení sladkých nebo jedlých plodů, 1516;
jako podst. jm., 1537

3. 19. st.: 11/1

20. st.: 19/10

caucho: 1. z indigenního amer. slova *káučuk*, které pravděpodobně náleží jednomu z jazyků Peru; DRAE uvádí etymologii z keč. *kawču*
2. *cauchuc*, 1653, B. Cobo; *cauchú*, 1871, Colmeiro; *caucho*, 1738; Acad. 1884
3. 1650: *caucho*, 1/1

20. st.: 445/74

colibrí: 1. z fr. *colibrí*, nejistého původu, nicméně BO ho uvádí mezi slovy pocházejícími z kar. Avšak u Corominase se dočteme, že takováto tvrzení se objevila relativně pozdě (1724) a jsou vyvrácena Bretonovým slovníkem (1655). V každém případě slovo pochází z fr. Antil, ale je neznámé kronikářům šp. Indií. Dnes se používá na St. Dom.; v ostatních zemích převažují pojmenování *picaflor*, *pájaro mosca*, *zumbador*

2. *calibre*, 1769; *colibre*, Terr.

3. 19. st.: 36/21

20. st.: 59/30

gaucho: 1. nejistého původu, možná je stejného původu jako **guacho**, které pochází z keč. *wáhča* (dříve *wákča*), odkud nejprve tvar *guaicho* a poté *gaucho*; BO ho řadí mezi slova převzatá z guar. a dodává, že r. 1963 od sebe Morínigo jasně odděluje *gaucho* a *guacho* a navrhuje původ v guar. *caúcho* (borrachín), složeném z *ca'ú* a šp. přípony *cho* (Morínigo, 1993)

2. 1782, Aguirre

3. 19. st.: 565/27

20. st.: 268/53

guaco: 1. pravděpodobně se jedná o domorodé amer. slovo, pocházející možná z jazyka mluveného v Nik.; DRAE uvádí etymologii z keč. *waca* (dios de la casa); jako název zvířete je pravděpodobně onomatopoického původu

2. 1. význam: 1535, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: 3/1

20. st.: 20/6

guadua: 1. domorodé amer. slovo, možná z některého z indigenních jazyků Ekvádoru

2. kolem 1565, Aguado

3. 16. st.: 4/1

20. st.: 41/7

jauja: 1. nejistého původu, snad naráží na název bohatého údolí Jauja v Peru

2. *Tierra de Xauja*, 1547, Lope de Rueda; Acad. 1884

3. 16. st.: 7/2

20. st.: 6/6

morocoto: 1. z některého z indigenních jazyků Venezuely

2. 1859, Borao; 1867, Cuervo

3. 20. st.: 2/1

mucama: 1. Ur., Arg., Chile; slovo pocházející z Brazílie, avšak nejistého indiánského či afrického původu; BO mluví o možném původu v tupí-guar. *poro mocâmbuhara* (ama que da leche)

2. 1869, Tschudi; Acad. 1899

3. 1853: 1/1

20. st.: 61/19

redoma: 1. slovo s nejistým původem, vlastní šp. a port., dokumentované na Iberském

poloostrově od 10. st., je možné, že se jedná o slovo ar. původu, protože se dnes vyskytuje v různých částech Afriky

2. *arrotoma*, 942

3. 12. st.: 2/2

20. st.: 89/43

tacaño: 1. nejistého původu; dříve se přijímala germánská etymologie, která je ovšem mylná; možná pochází z hebr. *taqanáh* (ordenación, reglamento, convenio), které se ve středověku používalo při obchodních jednáních v židovských komunitách a zřejmě bylo používáno křesťany v despektivním významu

2. pův. význam: “persona despreciable o de clase baja, pícaro“

3. 14. stol.

4. 15. st.: 4/3

20. st.: 76/46

tabaco: 1. kronikáři Indií ze 16. stol., lingvisté a amerikanisté jsou přesvědčení, že se jedná o domorodé slovo z ostrova Haiti. Rostlina *Nicotiana Tabacum* i zvyk kouřit její listy pochází z Ameriky, avšak původ tohoto slova zůstává nejistý. Je však známo, že tvary *tabacco*, *atabaca* a analogické formy, pocházející z ar. *ṭabbâq* nebo *ṭubbâq*, se používaly již od roku 1410 ve Španělsku a v Itálii pro označení různých léčivých bylin, mezi nimi i takových, které měli omamný nebo uspávací účinek. Je proto možné, že Španělé přenesli toto evropské označení na americkou rostlinu, protože antilštní domorodci využívali jejích omamných účinků.

2. 1535, Fz. de Oviedo

3. 16. st.: 52/13

20. st.: 3639/386

trupial: 1. nejistého původu, možná z některého z jazyků Venezuely nebo Gauyany; DRAE uvádí etymologii z kar. *turpiara*

2. *turpial*, 1745, Gumilla

3. 19. st.: *turpial*, 4/3

zanhoria: 1. nejistého původu; určitě se jedná o slovo cizího původu; dříve tvar *çahanoria*, v judeoespaňol *safanòria* převzaté z vulg. ar. *safunâriya*, který se v různých variantách objevuje v celé severní Africe a byl obvyklý již ve 13. st. (Corominas); z hisp. ar. *safunnârya a toto y řeč., (DRAE)

2. *çahanoria*, J. Ruiz

3. 16. st.: *zanhoria*, 12/7

17. st.: *çahanoria*, 1/1

20. st.: 367/38

6. Kapitola šestá:

Závěry a statistiky

V této kapitole shrnujeme poznatky z výzkumu provedeného ve čtvrté a páté kapitole. Výsledky tohoto průzkumu jsou shrnuty ve statistikách v Příloze 2. Statistické zhodnocení jsme provedli v následujících oblastech:

6.1. Statistika slovnědruhov

Jak vyplývá z uvedené tabulky (viz. CD – Příloha 2), nejrozmanitější z hlediska slovnědruhového jsou podle očekávání výpůjčky z arabštiny, mezi nimiž je zastoupeno šest různých slovních druhů. Nejméně rozmanité jsou asijské jazyky, aymarština, arawačtina, mayština a překvapivě i tupí-guaraníjština, kde máme relativně vysoký počet přejímek, jedná se však vždy o substantiva. Co se týká přídavných jmen, nejvíce jich bylo přejato z arabštiny, kečuánštiny, baskičtiny a hebrejštiny, dále i z karibštiny, taínštiny, nahuatlu a předrománských jazyků. Nejvíce sloves máme mezi přejímkami z araukánštiny, arabštiny a kečuánštiny, dále i z baskičtiny a afrických jazyků. Příslovce jsou zastoupena pouze mezi výpůjčkami z arabštiny, kečuánštiny a baskičtiny.

6.2. Statistika podle sémantického dělení

Oblastí, kterou výpůjčky z neindoevropských jazyků zasáhly bezpochyby nejvíce, je flora a fauna a to především přínosem indiánských jazyků a arabštiny. Objevuje se i mnoho slov v oblasti ošacení, potravin a spol. kvalifikace. Dále jsou to slova z oblastí řemesel a alchymie (především díky arabštině) a potřeb pro domácnost. Stejně tak je i nemalé množství pojmenování označujících různé předměty domorodé kultury, hry, tance nebo hudební nástroje. Nejméně převzatých slov (jen přispěním arabštiny) nacházíme v oblastech jako anatomie, astronomie či měrné jednotky.

6.3. Statistika chronologická

U zkoumaných slov jsme z hlediska chronologie provedli porovnání dat získaných z Corominasova etymologického slovníku či jiných zdrojů (DRAE, BO) s údaji nalezenými v

diachronickém korpusu. Ve většině případů se datумы o prvním výskytu ve šp. shodovaly nebo korpus uváděl pozdější datum. V několika málo případech jsme v korpusu našli dřívější datum (*coscojo, de bruces, socarrar, albayalde, albornoz, alfar*).

Ze statistik utvořených na základě zkoumaného vzorku slov vyplývá, že výpůjčky začínají vstupovat do šp. v 8. st. (předrománské jazyky). V 9. a 10. st. se objevuje arabština. V 11. st. masivně převládá arabština a objevuje se hebrejštiny. Stejně je tomu i v následujících dvou stoletích, kde přibývá ještě baskičtina a předrom. jazyky. Podobná situace se opakuje ve století 14. V 15. st. se kromě výše zmíněných jazyků začínají objevovat výpůjčky z afrických a indiánských jazyků (arawak, karibština a taíno). V následujícím století se situace začíná měnit, ustupuje arabština ve prospěch indiánských jazyků, především kečuánštiny a nahuatl. V 17. st. přibývají asijské jazyky, vedle kečuánštiny se prosazuje také araukánština. Ve století 18. převažuje tupí-guaraníština, stejně jako v následujícím století, kde se o vedoucí pozici dělí s kečuánštinou a baskičtinou. Ve 20. st. se objevuje hodně výpůjček z afrických jazyků, z araukánštiny a přibývá mayština.

Pokud nás zajímá chronologie podle jazyku, nejvíce výpůjček z afrických jazyků se objevuje až ve 20. st. Arabismy se nejvíce přejímaly ve 13., 14. a 15. st. Nejvíce baskismů a hebraismů vstoupilo do šp. v průběhu 15. st. Z předrom. jazyků se přejímalo především ve 12. a 13. st. Výpůjčky z indiánských jazyků podle očekávání masivně převládají v 16. st.

Co se týká životnosti zkoumaných výpůjček, můžeme konstatovat, že např. ne všechny arabismy měly stejnou platnost. Zatímco některé se plně začlenily do španělského lexika a dodnes jsou jeho nezaměnitelnou součástí (např. *aceite, arroz, tarea*), jiné náležely jen určité době, oblasti či tvořily součást technického nebo argotického slovníku (např. *alfayate*, dnes nahrazeno výrazem *sastre*). Na základě kvantifikace provedené v této kapitole, je možno říci, že od patnáctého století dochází k postupnému ubývání arabismů, jak z důvodu technického a kulturního rozvoje, jehož následkem mizí předměty i se svými pojmenováními, tak kvůli svému nedostatku morfosémantické transparence : výraz *maestro de obras* je výstižnější a snáze zapamatovatelný než *alarife*, stejně tak *barbero*, odvozené od *barba* snadno nahradilo exotické *alfajeme*. Přesto je možné říci, že španělština obsahuje přinejmenším několik stovek arabismů pevně zakotvených v lexiku a jimž nehrozí, že budou nahrazeny.

V případě indiánských a afrických jazyků jsme došli k závěru, že většina uvedených slov je známá jen v Latinské Americe a to mnohdy pouze v oblasti, kde se šp. nacházela či stále nachází v kontaktu s domorodým jazykem. Existuje omezené množství slov (např. *canoa*), která pronikla do obecné šp. U ostatních jazyků můžeme konstatovat, že se jedná o výpůjčky vesměs známé jak

ve Španělsku tak v Latinské Americe.

6.4. Statistika kvantitativní

Vzhledem k tomu, že v této práci zdaleka nebylo možné shromáždit všechny existující výpůjčky z daných jazyků, závěrečné statistiky se mírně odlišují od pořadí uvedeného v bodě 4.1.1. a to z toho důvodu, že v tomto bodě zohledňujeme obecné informace nalezené v příručkách o vývoji jazyka⁵, které uvádí celkový předpokládaný počet výpůjček z každého jazyka, zatímco v této práci zpracováváme pouze vybraná slova (týká se především arabštiny a indiánských jazyků). Z tohoto důvodu nám vychází toto pořadí:

- 1) indiánské jazyky
- 2) arabština
- 3) baskičtina
- 4) africké jazyky
- 5) hebrejštiny
- 6) ostatní neindoevropské předrománské jazyky
- 7) asijské jazyky

⁵ Např. kvantifikace arabské lexikální interference na kastilštinu je otázka složitá a je možno na ni pohlížet z různých úhlů. Lapesa (1997, s. 133) mluví o více než čtyřech tisících slov. Z pohledu synchronního je však toto číslo naprosto nereálné, neboť všechny tyto arabismy se nikdy nevyskytovali v jazyce současně.

7. **Resumé:**

La penetración de las unidades léxicas no indoeuropeas en el español

El objetivo del presente trabajo es analizar los préstamos de lenguas no indoeuropeas en el español. La investigación se centra en siguientes lenguas: el árabe, las lenguas amerindias (entre las que incluimos las más significativas – las lenguas antillanas, el náhuatl y el maya, el quechua y el aymara, la familia tupí-guaraní, el araucano y el chibcha), las lenguas prerromanas, el vasco, el hebreo y las lenguas africanas y asiáticas. Nuestro objetivo era describir los préstamos desde el punto de vista diacrónico, es decir, hacer una cronología de los préstamos de dichas lenguas, documentar la fecha de su primera aparición en el español apoyándonos sobre todo en diversos diccionarios etimológicos del español (Corominas, Gómez de Silva) y en el CORDE (Corpus Diacrónico del Español). A base de estos datos hicimos una cronología de los préstamos empezando en el siglo VIII. Para completar la información, cada palabra analizada lleva una información sobre su etimología, si se trata de un préstamo directo o indirecto, sobre su evolución semántica (si la hubo), la evolución de la forma gráfica (en caso de que difiere de la forma actual) y finalmente contiene una cuantificación proporcional. Este dato determina cuántas veces se utilizó la palabra analizada a la vez que vemos el número de documentos en que fue empleada. Al mismo tiempo, nos informa sobre la vitalidad de cada palabra y nos da la oportunidad de comparar las fechas de su primera documentación en los fuentes españoles con los datos recopilados en Corominas.

El trabajo está dividido en siete capítulos más una introducción y tres apéndices. Los primeros tres capítulos son de carácter teórico y nos introducen a la problemática del contacto de lenguas y el papel que los préstamos representan en el proceso de enriquecimiento del léxico de un lenguaje. Sigüentes dos capítulos son de carácter práctico y se orientan al propio análisis de las palabras. A base de los datos obtenidos en estos dos capítulos hicimos unas estadísticas que incluimos en los apéndices y nos servimos de éstas para las conclusiones en el sexto capítulo. Los apéndices se hallan en un CD adjunto a este trabajo.

Como fuente para el análisis de las palabras nos sirvieron los diccionarios de español (Dubský, 1999; CLAVE, DRAE), los diccionarios de indoamericanismos e índices de palabras en algunos estudios utilizados para este trabajo. Entre los más significativos hay que nombrar: Malaret, A. *Diccionario de americanismos*. Buenos Aires 1946; Morínigo, M. A. *Diccionario del español de América*. Madrid 1993; Santamaría, F. J. *Diccionario general de americanismos*. México 1942-43; Aramburu, J. *Voces de supervivencia indígena*, Buenos Aires: Emecé editores,

S.A., 1944.

Veamos ahora más de cerca el tema de cada capítulo de este trabajo. Ningún lenguaje en el mundo se desarrolla aisladamente, sino llega en contacto con otras lenguas. El resultado de este contacto es una influencia mutua entre las lenguas y el enriquecimiento de su léxico. Así, también el español desde tiempos remotos ha estado en contacto con diferentes lenguas que influyeron en su sistema morfológico y fonológico, aunque mucho menos que en el léxico. Ya desde la formación del primitivo romance, este lenguaje estuvo en contacto con las lenguas prerromanas autóctonas de la Península Ibérica.

La razón principal por la que el español se abrió a esas influencias fue la necesidad de nombrar nuevas realidades y conceptos para los que no existía palabra adecuada en español. Muchas veces, los españoles llegaron en contacto con una cultura muy diferente del mundo hispano donde se encontraron con conceptos desconocidos y se vieron obligados a aceptar una palabra nueva. Siempre se trataba de una palabra que expresaba ante todo la singularidad de esa cultura ajena. Muchos de esos préstamos llegaron a formar parte inseparable del léxico español y se conocen generalmente en todo el mundo hispanohablante, otros (sobre todo los indoamericanismos) están restringidos al uso regional. Algunas veces, la palabra indígena sobrevive junto con la expresión hispana.

El primer capítulo se centra en la problemática del enriquecimiento de léxico. Un lenguaje puede satisfacer la necesidad de nuevas expresiones de diferentes maneras, pero siempre implantando palabras nuevas sobre el léxico existente, sobre todo su base elemental. Se trata de una parte nuclear e invariable del léxico formada por palabras de alta frecuencia en el habla que expresan los conceptos elementales de la vida humana.

En el proceso de la penetración de las unidades léxicas ajenas, el lenguaje no se muestra pasivo. Cada palabra tomada de una lengua extranjera suele adaptarse a su sistema morfológico y su fonética. Según el grado de la adaptación se distinguen palabras no adaptadas que todavía conservan su forma gráfica y pronunciación originales, palabras parcialmente adaptadas que conservan ortografía extranjera pero su pronunciación es española, y, finalmente, palabras adaptadas completamente a la gramática y fonética española.

El segundo capítulo ofrece una base teórica para la investigación. En su primera parte nos enfocamos a la descripción de las lenguas no indoeuropeas más significativas incluyendo tales lenguas como el íbero, el vasco, el turdetano, el fenicio, el hebreo, el árabe o las lenguas amerindias. Cada párrafo trata de una lengua y nos informa sobre su genealogía lingüística, su descripción geográfica, el período en el que estuvo en contacto con el español y si se trata de una

lengua viva o muerta.

La segunda parte de este capítulo nos proporciona un marco histórico para la penetración de las unidades léxicas no indoeuropeas en el español. Se trata de una periodización básica de la historia de la lengua enpañola. Su objetivo es describir cada una de las etapas importantes de la formación del español desde el principio hasta la actualidad esclareciendo así las circunstancias históricas y socio-políticas que facilitaron la penetración de esos préstamos. A base de los estudios de Lapesa (1997) y Zavadil (1998) hicimos siguiente periodización:

La situación lingüística en la Península Ibérica antes de la invasión árabe – lenguas prerromanas y la romanización

La formación de las romances primitivas – las lenguas después de la invasión árabe

El castellano antiguo (siglos X – XV)

La transición del castellano medieval al español clásico (siglo XV – 1ra mitad del siglo XVI)

Español clásico (siglos XVI y XVII)

Español moderno (finales del siglo XVII hasta la actualidad)

El tercer capítulo trata de algunas de las variantes geográficas del español. Asimismo hace una reflexión sobre la influencia fonética y morfológica de los sustratos indígenas y del adstrato árabe sobre el español. Ya hemos mencionado que cada palabra prestada se adapta a las posibilidades fonéticas y morfológicas del español. Uno de los objetivos de este capítulo era describir los mayores problemas al tomar palabras del árabe y del náhuatl, y su solución. Segundo objetivo era valorar hasta qué punto esas dos lenguas influyeron en los sistemas fonológico y morfológico del español y si causaron alguna reestructuralización de dichos sistemas. Entre las lenguas tratadas en este trabajo escogimos el árabe por ser el lenguaje con mayor influencia después del latín. Entre las lenguas amerindias decidimos describir la fonética de los préstamos del náhuatl puesto que la fonética y morfología de esa lengua influyó en la realización general del español en todo el México. Además, concluimos que la influencia de otras lenguas indígenas fue mucho menor de lo que se pensaba y que muchos de los fenómenos atribuidos a éstas se deben al propio desarrollo del español.

Decidimos incluir en este capítulo un párrafo sobre el judeoespañol, una variante lingüística hablada por los judíos españoles. El judeoespañol, a diferencia del español, está lleno de préstamos del hebreo. Los judíos vivían en España hasta su expulsión en 1492. Desde entonces carecían de cualquier contacto con la Península y el desarrollo de su lenguaje se estancó prácticamente. Por eso, el judeoespañol tiene carácter del español medieval y es muy importante

para el estudio de la historia del español.

Siguiente capítulo contiene el análisis de los préstamos. Primero hace una división de las lenguas según el grado de influencia que ejercieron sobre el español y luego una distribución semántica y funcional. La segunda parte de este capítulo investiga sobre la etimología y la cronología de los préstamos, su ortografía y semántica. Para este fin nos servimos de los diccionarios etimológicos y enciclopédicos del español (Corominas, Gómez de Silva, DRAE, CLAVE) y los corpus de RAE: Corpus Diacrónico del Español (CORDE) a Corpus de Referencia del Español Actual (CREA).

Algunas palabras tienen una etimología discutida o incierta y los fuentes contienen una información diferente al respecto. Decidimos describir estas palabras aparte en el quinto capítulo junto con los préstamos indirectos.

A base de los resultados obtenidos en estos dos capítulos hicimos las conclusiones y estadísticas. Las conclusiones se centran en cuatro áreas – la estadística funcional (nos informa sobre la proporción de las clases de palabras entre los préstamos de cada lenguaje), la estadística semántica (nos dice las áreas semánticas con mayor número de préstamos), la estadística cronológica (nos informa cuándo empiezan a penetrar los préstamos en el español y sobre la distribución cuantitativa de las lenguas en cada siglo; asimismo podemos ver cuándo cada lengua tuvo la mayor influencia). Finalmente, tenemos una valoración cuantitativa que determina las lenguas con mayor influencia en el léxico español.

Al final incluimos los apéndices (véase el CD adjunto) dedicados a la distribución semántica de los arabismos (que decidimos tratar aparte por su gran extensión), las tablas con las estadísticas y los diccionarios.

Cada lenguaje que estuvo en contacto con el español dejó su huella en forma de mayor o menor número de palabras dependiendo del período durante en que ejerció la influencia y su profundidad. La mayoría de los préstamos proceden del latín, griego y árabe. Por otro lado, existen lenguas cuya influencia duró muy poco tiempo y, a pesar de eso, algunas palabras se generalizaron y penetraron en el léxico cotidiano. Algunas de estas lenguas están representadas sólo por el número bastante restringido de préstamos. Tal es el caso de lenguas africanas e asiáticas como el malayo, chino o japonés.

Bibliografie:

Diplomové práce:

Demišová, Lada. *El español y el purépecha: lenguas en contacto*. Praha 1999.

Nacherová Soňa. *Charakteristika slovní zásoby současné španělštiny s důrazem na postavení cizích slov*. Praha 1991.

Síkorová, Hana. *Slovotvorné prostředky moderní španělštiny*. Praha 1966 – 1967.

Monografické studie a skripta:

Aramburu, Julio. *Voces de supervivencia indígena*. Buenos Aires: Emecé editores, S.A., 1944.

Buesa Oliver, Tomás, Enguita Utrilla, José M.^a. *Léxico del español de América: Su elemento patrimonial e indígena*. Madrid: Mapfre, 1992.

Corriente, Federico. *Árabe andalusí y lenguas romances*. Madrid: Mapfre, 1992.

Čermák, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská Imaginace, 1994.

Dubský, Josef. *Základy španělské lexikologie*. Praha: SPN, 1989.

Galmés de Fuentes, Álvaro. *Dialectología mozárabe*. Madrid: Gredos, 1983.

Granda, Germán de. *El español en tres mundos: Retenciones y contactos lingüísticos en América y África*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1991.

Hauser, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN, 1986.

Lapesa, Rafael. *Historia de la lengua española*. 9.^a reimpresión. Madrid: Gredos, 1997.

Lope Blanch, Juan M. *Estudios sobre el español de México*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1983.

Lope Blanch, Juan M. *Estudios sobre el español de Yucatán*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1987.

Moreno de Alba, José G. *El español en América*. 2^a ed. México: Fondo de Cultura Económica, 1993.

Ostrá, Růžena. *Úvod do dějin španělského jazyka*. Praha: SPN, 1967.

Penny, Ralph. *Gramática histórica del español*. Barcelona: Ariel, 1998.

Šmilauer, Vladimír. *Zásoba slovní a význam slov*. Praha: SPN, 1953.

Vrhel, František. *Úvod do studia nativních jazyků Iberoameriky*. Praha: SPN, 1976.

Zavadil, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka*. Praha: Karolinum – nakladatelství Karlovy Univerzity, 1998.

Slovníky:

CLAVE *Diccionario de uso del español actual*. Madrid: Ediciones SM, 2004.

Dubský, Josef. *Velký španělsko – český a česko – španělský slovník*. Praha: Academia, 1999.

Corominas, Joan. *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*. Berna: Francke, 1954.

Corominas, Joan. *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*. 3ra edición. Madrid: Gredos, 1973.

Covarrubias Orozco, Sebastián de. *Tesoro de la lengua castellana o española*. Madrid: Castalia, 1994.

Gómez de Silva, Guido. *Breve diccionario etimológico de la lengua española*. México, D. F.: Fondo de Cultura Económica, 1988.

Malaret, A. *Diccionario de americanismos*. Buenos Aires, 1946.

Morínigo, Marcos A. *Diccionario del español de América*. Madrid: Anaya & Mario Muchnik, 1993.

Real Academia Española. *Diccionario de la lengua española*. [online]. [cit. 2007-01-25].

Dostupné z: <<http://www.rae.es/>>.

Santamaría, F. J. *Diccionario general de americanismos*. México, D.F., 1942-43

Elektronické dokumenty:

Biblioteca Luis Ángel Arango. *Tratado de ortología castellana*. [online]. [cit. 2007-04-20].

Dostupné z: <<http://www.lablaa.org/blaavirtual/educacion/orto/orto4a.htm>>.

BROUSI & PAVOUSI. *Obecný úvod, dělení arabštiny*. [online]. [cit. 2007-01-22]. Dostupné z:

<<http://ufal.mff.cuni.cz/~smrz/www/uvod.htm>>.

Daza, Irene. *Las lenguas del mundo*. [online]. [cit. 2007-01-23]. Dostupné z:

<<http://pdf.rincondelvago.com/familias-linguisticas.html#>>.

Wikipedie, otevřená encyklopedie. *Hebrejština*. [online]. [cit. 2007-01-22]. Dostupné z:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hebrej%C5%A1tina>>.

Wikipedie, otevřená encyklopedie. *Arabština*. [online]. [cit. 2007-01-22]. Dostupné z:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Arab%C5%A1tina>>.